

Vårdprogram för
**PARKEN OCH TRÄDGÅRDARNA
VID DYBÄCKS SLOTT**

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Alnarp 2025

Vårdprogram för parken och trädgårdarna vid Dybäcks slott

Care Program for the Park and Gardens at Dybäck Castle

Bianca Habén

Handledare: Fil. dr Patrik Olsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Fil. dr Åsa Klintborg Ahklo, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator: Dennis Andreasson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0852
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2025
Omslagsbild: Bianca Habén

Nyckelord: Kulturhistoria, trädgårdshistoria, kulturarv, Dybäck, herrgård, skånska slott
Upphovsrätt: Samtliga illustrationer publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. Där inget annat anges är illustrationerna författarens egna.

Bianca Habén, November 2024.

FÖRORD

Det har minst sagt varit en otrolig resa, genom tid och rum, att komprimera flera hundra års historia i detta överskådliga arbete. Det är också därför det känns särskilt vemodigt att lämna över detta underlag, i hopp om en rättfärdig bedömning. Oavsett hur framtiden på Dybäcks slott ser ut har platsen haft en väldigt stor betydelse för mig och kommer alltid förbli värdefull. Därför vill jag särskilt tacka ägare Karl-Otto Alwén och sonen Johan Alwén som varit väldigt tillmötesgående och hjälpsamma under projektets gång. Jag är otroligt tacksam över att jag fått utföra mitt masterarbete i er fina herrgårdsmiljö, vilket blir det sista under min utbildning vid SLU.

Det ska också förtydligas att Dybäck är just privatägt och därför inte går att besöka. Med detta arbete har jag, och ni som läsare, fått en inblick i godsets historia och möjligheten att ta del av deras park och trädgårdar. Därför hoppas jag innerligt att vi alla kan ta hänsyn till detta och respektera ägarnas fortsatta privatliv.

Jag vill även rikta ett särskilt tack till min handledare, Patrik Olsson, som gladeligen ställde upp på detta projekt trots tidsplanen på 14 månader. Det har verkligen varit trevligt att ha dig som handledare, även om det stundvis gick långt mellan våra träffar, och få ta del av din värdefulla kunskap. Vidare vill jag tacka Estelle Alwén, Karl-OttoAlwéns svägerska, för intervjun där jag fick tillgång till dina underbara fotografier. Slutligen vill jag också tacka Julia Cronquist, handläggare för byggnadsminnen på Länsstyrelsen, som hjälpte mig att komma i kontakt med Johan Alwén och gav nyttiga råd.

Bianca Habén
Malmö, mars 2025

SAMMANFATTNING

Detta arbete utgår ifrån en litteraturstudie och kulturhistorisk undersökning av parken och trädgårdarna vid Dybäcks slott, där biologiska, immateriella och kulturella värden identifierats. Värden har tolkats utifrån The Burra Charter, Florensdeklarationen och annan dokumentation kring hantering av historiska trädgårdsanläggningar. Vidare sammanställs dessa i en åtgärdsplan där framtida mål för herrgårdens parklandskap artikuleras. I denna ges även förslag på åtgärder som kan öka platsens betydelse och synliggöra dess befintliga kulturhistoriska värden.

Platsen har undersökts utifrån ett helhetsperspektiv men även genom att dela upp platsen i olika delområden, där individuella strukturer studerats närmre. De spår som är särskilt värdefulla och visar på en kulturhistorisk utveckling, är de som lever kvar i parken och trädgårdarna sedan sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Här utmärker sig äldre vegetation, vattenelement samt både funktionella och estetiska trädgårdsgestaltningar. Dessa strukturer visar på både äldre traditioner, föregående trädgårdsideal samt de personliga värden som placerats i vegetationen och anläggningens övriga kompositioner, vilket gör dem till en del av vårt levande kulturarv.

Herrgårdsmiljön vid Dybäcks slott skiljer sig från liknande redan byggnadsminnesmärkta slott och herrgårdar i Skåne, även om de också har mycket gemensamt. Därför anses parken och trädgårdarna vara värda att bevaras, antingen genom lagskydd och kulturmärkning eller fortsatt ansvarsfull förvaltning av de nuvarande ägarna. Bevarande av helhetsmiljöer är ofta att föredra men även särskilt värdefulla strukturer eller delar av anläggningen kan bevaras individuellt.

ABSTRACT

This work is based on a literature study and cultural-historical investigation of the park and gardens at Dybäck’s Castle, where biological, intangible and cultural values have been identified. The values have been interpreted based on The Burra Charter, the Florence Declaration and other documentation on management of historic gardens. Furthermore, these are compiled in an action plan where future goals for the manor's green areas are articulated. This also provides suggested measures that can increase the importance of the site and make its existing cultural-historical values more visible and inherent.

The site has been investigated from a holistic perspective but also by dividing the site into smaller sub-areas, where individual structures have been studied in more detail. The traces that are particularly valuable and indicate cultural-historical development are those that have survived in the park and gardens since the late 19th century and early 20th century. Older vegetation, water elements and functional as well as aesthetic garden structures are especially noteworthy. These structures reflect older traditions, previous garden ideals and the personal values placed in the vegetation, and the other elements of the site, making them part of our living cultural heritage.

The estate of Dybäck’s Castle differs from similar castles and manors in Skåne already listed buildings, although they also have much in common. Therefore, the park and gardens are considered worthy of preservation, either through legal protection or continued responsible management by the current owners. Preservation of complete environments is often preferred, but particularly valuable structures or parts of the site can also be preserved individually.

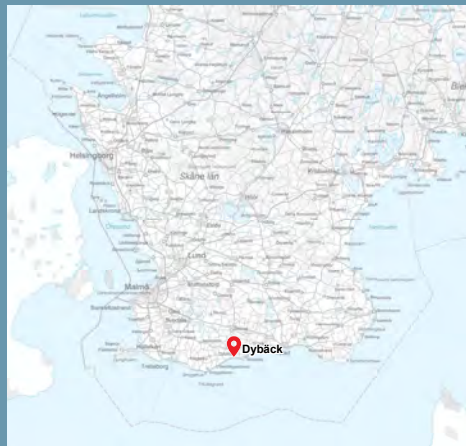
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	10
Bakgrund	10
Syfte och mål	11
Material och metod	11
HISTORISK ÖVERSIKT	16
Dybäck - ett slott på slätten	16
Parken och trädgårdarna	18
Historiska kartor	29
NULÄGESBESKRIVNING	36
A. Parken	40
B. Gamla trädgården	44
C. Trädgården	46
D. Kaffegrottan och de södra delarna	48
E. Trädgårdsmästeriet	50
VÄRDEANALYS	54
Kulturhistoriska värden	54
Immateriella värden	55
Biologiskt kulturarv	56
Biologisk mångfald	56
Autenticitet	58
Värden i Dybäcks parklandskap	58
ÅTGÄRDSPLAN	68
Dybäcks parklandskap	69
HERRGÅRDENS FRAMTID	72
Möjliga skydd	72
Ett slott i mängden?	73
Öppna upp och bjuda in	74
DISKUSSION	76
Avslutande reflektioner	79
 KÄLLFÖRTECKNING	 82
FIGURFÖRTECKNING	90
BILAGOR	92

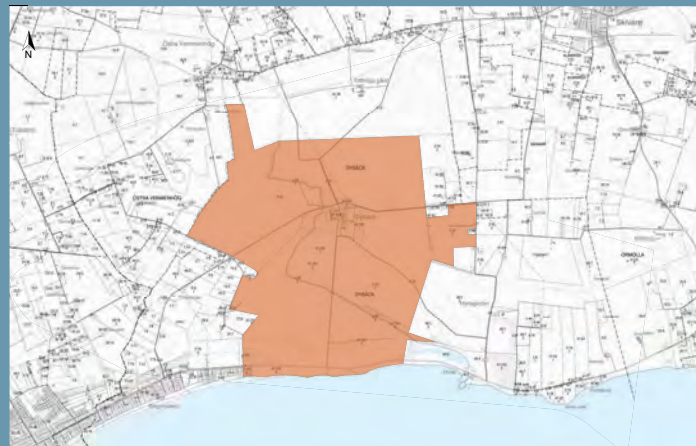
INLEDNING

BAKGRUND

Dybäcks slott med tillhörande park är ett privatägt gods i södra Skåne, ägt av släkten Alwén, som ligger mitt emellan Trelleborg och Ystad inom Skurups kommun (fig 1). Slottet har tidigare varit ett säteri och omnämns för första gången i slutet av 1300-talet. Under dessa 600 år har slottet fått tillbyggnader i flera omgångar och består än idag av huskroppar uppförda under olika epoker och arkitekturstilar. Likaså har ägarna förändrats i storlek och innehåll under godsets många förvaltare, inte minst parken och trädgårdarna (fig 2).

Figur 1. Dybäcks placering i södra Skåne. Nedtonad karta © Lantmäteriet.

Figur 2. Karta som visar Dybäcks ägor, vilka inkluderar herrgård, park, trädgårdar, alléer, åkermark och kustremsa. Nedtonad karta © Lantmäteriet.

Vårdprogrammet för Dybäcks slott är utförd på uppdrag av Länsstyrelsen Skåne, efter kontakt med handläggare Julia Cronquist. Tidigare ansökan om byggnadsminnesförklaring ligger delvis till grund, liksom ett ökat intresse för parken och trädgårdarna i takt med godsets pågående generationsbyte. Därtill fängade slottet och dess tillhörande park särskilt mitt intresse på grund av dess långa historia, dess storlek samt det faktum att endast ett fåtal fått ta del av denna herrgårdsmiljö.

Dokumentet består utav en historisk bakgrund kring Dybäcks slott, nulägesbeskrivning, kulturhistorisk värdering, beskrivning av långsiktiga mål och åtgärder samt diskussion kring godsets framtida förvaltning och bevarande.

SYFTE OCH MÅL

Syftet med projektet är att utföra en kulturhistorisk undersökning kring Dybäcks slottspark och trädgårdar, för att ta reda på hur platsen har förändrats historiskt och hur detta har präglat landskapet. Tillsammans med en nutida platsanalys är syftet därigenom att identifiera spår av särskilt värdefulla element och strukturer i godsets parklandskap värda att bevara eller återinföra. Vidare är målet att skapa en åtgärdsplan för bevaransvärda strukturer i Dybäcks slottspark och trädgårdar, där också förslag på historiska rekonstruktioner eller omgestaltningar ges. Slutligen ämnar detta arbete undersöka huruvida de identifierade värdena bör skyddas och i så fall vilka former av skydd som skulle kunna vara relevanta för en miljö som Dybäck.

Vårdprogrammet för Dybäcks slottspark och trädgårdar är därför ett kunskapsunderlag som kan fungera som riktlinjer för ägarna och godsets framtida förvaltning. Detta underlag blir också tillgängligt för Länsstyrelsen för eventuella framtida bedömningar.

För att nå målen ämnar arbetet svara på nedanstående frågeställningar.

- Vilka spår finns det av tidigare trädgårdsstrukturer, så som vegetation eller andra hårdgjorda trädgårdselement, i godsets park och trädgårdar?
- Är dessa spår värda att bevara och hur skulle de i så fall kunna förvaltas?
- Bör slottsparken och dess trädgårdar byggnadsminnesförklaras eller på annat sätt skyddas?

MATERIAL OCH METOD

För att svara på frågeställningarna har en kulturhistorisk undersökning av platsen utförts genom platsbesök, intervjuer samt studie av arkivmaterial och litteratur. Utifrån detta underlag har Dybäcks slottspark och trädgårdar sedan värderats och olika skyddsformer har undersökts.

Dokumentets struktur

Det finns många olika tillvägagångssätt när det kommer till *vårdprogram* och innehållet i dessa. Flinck (2022) menar särskilt att programmet kan se olika ut beroende anläggningens karaktär och komplexitet, där hon beskriver några utav de viktigaste delarna som grundfakta och historia, nulägesbeskrivning, kulturhistorisk analys samt långsiktiga mål. Därför har dokumentet tagits fram genom att följa den process som beskrivs i The Burra Charter (2013, Art. 6.1), där beslut fattas utifrån insamlad och analyserad information.

Strukturen av detta vårdprogram baseras på en enklare mer kompakt form, för att göra dokumentet mer överskådligt samt lätthanterligt, och är inspirerad av flera olika typer av vårdprogram och vårdplaner. Äldre publikationer av Länsstyrelsen, så som *Svenstorp – en historisk trädgård i levande tradition* från 1999, av Hansson et al., har varit en stor inspirationskälla då ämnet *kulturarv* var väl omtalat kring sekelskiftet 2000 och genom forskning genererade en mängd metoder och material. Inspiration har även tagits från liknande dokumentation av trädgårdsantikvarie Boel Nordgren, som samarbetat en del med Länsstyrelsen i Hallands län. Bland hennes publikationer finns *Vårdprogram för trädgården vid Svend och Hanne Bögh-Andersens villa i Laholm*, från 2016, där anläggningen delas in i delområden och trädgårdens historia beskrivs under olika tidsperioder. I *Vårdplan för Göholms park och trädgård* från 2011, av Boel Nordgren och Anna

Jakobsson, beskrivs herrgården Göholm, som sedan 2008 delvis ingår i naturreservatet Gö. Även denna anläggning delas in i delområden för vilka både målsättningar och åtgärdsförslag formuleras. Detta görs även här, för Dybäcks slott.

Material

Metoden för insamling av material bygger på Riksantikvarieämbetets (RAÄ) allmänna råd kring dokumentation vid byggnadsminnesförklaring. Där nämns främst historisk bakgrund, detaljerad beskrivning av platsens karaktär och innehåll, kartor, situationsplan samt fotografier som viktiga beståndsdelar (RAÄ 1991:50-51). Med utgång ur denna metod har bland annat fyra platsbesök gjorts för att inventera och dokumentera befintliga strukturer samt växtmaterial. Här menar Flinck (2022:120-122) att inventering bör göras vid flera tillfällen för att täcka upp de olika växtsäsongerna. Därför har platsbesöken utförts under januari, mars, juni och november 2024, både i sällskap av godsägare och på egen hand. Vid besöken har flertalet planskisser skapats och fotografering av arter, intressanta strukturer samt de olika karaktärerna har skett. Utifrån historiska fotografier och beskrivningar av särskilda vegetationsstrukturer, har även olika delar i parklandskapet återbesökts och i vissa fall även återfotograferats i snarlik vinkel för att identifiera och synliggöra spår och de förändringar som skett. Illustrationsplaner har därefter skapats baserat på det material som samlats in vid platsbesöken, i kombination med överlägg av kartor samt ortofoton.

I samband med besöken har också tre intervjuer hållits med ägare Karl-Otto Alwén, sonen Johan Alwén respektive nuvarande ägares svägerska Estelle Alwén, som bott på godset under 1900-talets första halva. Intervjuformatet har haft låg grad av struktur, där både förutbestämda riktade öppna frågor samt spontana följdfrågor ställts (Lantz 2013:42). Här har förarbetet kring platsens historia uppdagat potentiellt intressanta strukturer och objekt, vilka blivit föremål för och format intervjufrågorna. Denna metod har använts för att ge plats åt annan eventuell information och kunskap som endast går att finna hos muntliga källor. Vidare funderingar som uppstått under arbetets gång har även besvarats via telefon och mejlkontakt med Karl-Otto respektive Johan Alwén.

Flinck (2022:113) förklarar, liksom RAÄ (RAÄ 1991:50-51), att dokumentationen av anläggningen ska inkludera historiskt källmaterial kring den ursprungliga gestaltningen och samtliga efterföljande förändringar. Av den anledningen har olika former av arkivhandlingar studerats. Merparten av studiens historiska material utgörs av historiska kartor och äldre fotografier, från Riksarkivet i Lund och stadsarkivet i Malmö, samt digitala museisamlingar och arkivdatabaser. Privata skrifter från olika besökare vid Dybäcks slott under 1800-talet undersöktes men ansågs inte innehålla nämnvärd information om vare sig parken eller trädgårdarna. För vidare litteraturstudie är material även hämtat från Malmö stadsbibliotek i form av texter tillhörande Malmöhus län, Lunds universitetsbibliotek för äldre skrifter om de svenska godsen samt SLU:s bibliotek i Alnarp för skrifter om trädgårdsarkitektur. Lokala bibliotek i Skurups kommun, samt undersöktes utan framgång, då inga relevanta källor rörande Dybäck gick att finna.

Dybäck nämns i ett par stora verk, liksom *Prospecter af åtskillige märkvärdige byggnader, säterier och herregårdar uti Skåne* utgiven av Abraham Fischer 1756, *Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början Skåne* skriven av August Hahr 1909, samt *Svenska gods och gårdar D. 4 Skåne: södra delen* av Wald von Sydow från 1944. Detta visar på att Dybäck till viss del varit omtalat, även om det inte varit lika uppmärksammat som andra herresäten från samma tid, så som Glimmingehus eller Svaneholms slott. Generellt sett är de texter som beskriver Dybäcks slottspark och trädgårdar främst från tidigt och sent 1900-tal, publicerade mellan 1909-1934 respektive 1965-1990, även om merparten av dessa författare väljer att fokusera på de olika

byggnadernas arkitektur. De författare som beskriver parken inkluderar Kjellberg och Svensson i *Slott och herresäten i Sverige: ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk* från 1966, samt journalist respektive konstnär Lundqvist och Lundqvist i Kors och tvärs i Skåne från 1978, vilka diskuterar parkens innehåll och utformning från mitten av 1800-talet till början av 1900-talet. I sin bok *Slott och borgherrar i Skåne* från 1990 berättar Hellstedt däremot om trädgårdens blomsterparter som tillkom under tidigt 1900-tal. Samtliga författare utelämnar konkret information kring artinnehåll och väljer att fokusera på specifika strukturer eller parkens fysiska placering. Den enda som beskriver växterna mer ingående är Linné, under sin resa genom Skåne i mitten av 1700-talet.

Värdeanalys

Den kulturhistoriska bedömningen utgår främst ifrån olika konventioner och dokument på regional, nationell och internationell nivå, samt relevant litteratur. Hänvisningar görs främst till Florensdeklarationen från 1982, till för bevarande och underhåll av historiska parker och trädgårdar och The Australia ICOMOS Burra Charter 2013, för platser av kulturell betydelse. Dessa är två erkända konventioner, framtagna av UNESCO:s underorgan International Council of Monuments and Sites (ICOMOS), vilka behandlar kulturarv ur ett teoretiskt perspektiv som också styr praktiken. Till skillnad från övriga dokument behandlar Florensdeklarationen specifikt trädgårdar och anser även dessa vara historiskt värdefulla, däremot verkar ett större värde placeras vid den arkitektoniska kompositionen vilket försvårar bedömningen av trädgårdar som vuxit fram i olika etapper och tidsepoker. Enligt Flinck (2022:49) var det ändå på grund av detta dokument som den svenska byggnadsminneslagen kom att gälla även parker och trädgårdar. The Burra Charter har ett mer holistiskt perspektiv där bevarandet av det immateriella kulturarvet anses värdefullt för framtida generationer. Därför bör förändringar på platsen göras med största försiktighet för att behålla den kulturella betydelsen, vilket i motsättning till Florensdeklarationen kan försvåra bevarandet av det föränderliga kulturarvet som en trädgård utgör.

Bedömningen av befintliga värden görs även utifrån konstvetare och trädgårdsantikvarie Maria Flincks publikation *Historiska trädgårdar: att bevara ett föränderligt kulturarv*, då detta verk anses vara tongivande inom trädgårdshistoriskt kulturarv. Här utgår författaren ifrån egna yrkeserfarenheter samt tar stöd i både ämneslitteratur och forskning, för att skapa en omfattande vägledning inom det svenska gröna kulturarvet. Denna litteratur har därför används som ett slags kunskapsunderlag genom arbetets olika delar och verkat som en slags rådgivare. Likaså nyttjas principer ur RAÄ:s rapport *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet* från 2015, där ett reflekterande arbetssätt förespråkas för att värdera och rangordna kulturarv.

I processen för den kulturhistoriska bedömningen uppdagas därför historiska, sociala, estetiska och naturliga värden. Genom dessa har samtliga värden på platsen synliggjorts och beskrivits, vilka ligger till grund för de föreslagna bevarandeåtgärderna.

Jämförande studie

Utifrån ovan nämnda konventioner samt svenska kulturmiljölagen har möjliga skydd diskuterats. Dessa inkluderar byggnadsminnesförklaring, kulturresevat och naturminne. För att utgöra om något utav dessa bör gälla på platsen har Dybäcks slott, både som helhetsmiljö liksom det ingående parklandskapet och dess trädgårdsstrukturer, placerats i ett större sammanhang. Godset diskuteras därför i relation till liknande redan byggnadsminnesmärkta slott i Skåne – hur dessa utmärker sig och vad de har gemensamt – för att få en djupare förståelse för denna del av vårt kulturarv. Urvalet av liknande slott har gjorts utifrån länsstyrelsens lista över enskilt

ägda byggnadsminnen i Skåne (bilaga 2), där ursprunglig funktion och byggnadsår stämmer någorlunda överens med Dybäcks slott. Jämförelser görs bland annat med Svaneholms slott, Krapperup slott och Borgeby slott.

Avgränsningar

Arbetet fokuserar på godsets park och trädgårdar och berör endast slottet och övriga byggnader i relevant relation till dessa, liksom hur deras position kan ha påverkat parken och trädgårdens gestaltning liksom vegetationsstrukturer. Likaså exkluderas godsets övriga grönytor och vegetation, så som ängs- och åkermark samt alléer och trädrader som inte tillhör park eller trädgård. Dessa områden och attribut kan alltså hålla ytterligare värden som påverkar Dybäcks slott som helhetsmiljö, vilket kan påverka eventuella möjligheter om skydd.

Vårdprogrammet går inte in på specifika skötselinstruktioner, såsom beskärning, gräsklippning och dylikt.

Begrepp

Kulturhistoria

Den historiska utvecklingen av den mänskliga kulturen, där både materiella och immateriella aspekter studeras, bland ett folkslag eller på en angiven plats. Vetenskapen kan även inkludera ”kulturhistorisk intressanta förhållanden” (SAOB 1938).

Vårdprogram

Det finns flera olika termer och typer av dokument för bevarandet av kulturhistoriska miljöer. Flinck (2022:58) nämner bland annat vårdprogram, underhållsplan och skötselbeskrivning, och menar att dessa även kan kombineras med varandra. Vidare förklarar författaren att det generellt presenteras fakta i ett *program*, vilka blir grunden till målformuleringen, och i en *plan* beskrivs åtgärder för att dessa mål ska kunna uppnås (Flinck 2022:58-60).

Statens fastighetsverk (SFV) tar fram *vårdprogram* för byggnadsminnesförklarade anläggningar i samarbete med RAÄ (SFV 2024). Deras modell för upprättande av vårdprogram är ofta mer omfattande, då den även beskriver möjliga hot samt särskilda vårdkrav (RAÄ 2024c). En *underhållsplan* innehåller i stället långsiktiga åtgärder för att bevara och förverkliga målbeskrivningen som tagits fram. För mer kortsiktigt underhåll och specifika skötselinsatser upprättas vanligen en *skötselbeskrivning*, där den årliga skötseln dokumenteras för utvärdering (Flinck 2022:58-60).

Termen *vård-* och *underhållsplan* används för de bevarandedokument som används vid kyrkogårdar. I likhet med detta projekt används planen då som underlag, däribland för ansökan om bidrag, men används även för att analysera brister och behov från tidigare underhåll samt kan innehålla budget och tidsplan.

I detta arbete används därför termen *vårdprogram*, då dokumentet inkluderar en kulturhistorisk värdering för fortsatta diskussioner vilken leder till en beskrivning av de långsiktiga målen och åtgärderna för anläggningen.

Herrgård

Här används främst begreppet *herrgård* för att beskriva Dybäcks slott samt liknande gods och

byggnadsverk. Däremot finns det många andra begrepp, såsom fästning, säteri och sätesgård, vilka här berörs för att bilda ett historiskt sammanhang.

Lange (2008:19) menar att ordet herrgård blev en senare benämning av de skånska herresätena i början av 1800-talet. Herresäte i sin tur kommer av *säteri* och *sätesgård*, vilka är synonyma med *adelsgoods*. Dessa äldre benämningar syftar det till en adlig lantegendom där den huserande ägaren hade så kallad sätesfrihet och därmed slapp undan allmänna skatter från kronan (SAOB 2002). *Fästning* däremot, har ett militärt ursprung som förvarsborg (SAOB 1926) vilka ofta sammanföll med de herrgårdar som uppfördes i slutet av 1400-talet (Olsson 1922:23-24; Lönnäng 2003).

Dagens skånska slott har på så sätt vuxit fram från den tidigare herrgården och det var först under 1900-talet som denna typ av anläggning just kom att kallas för *slott* (Lange 2008:19-20), även om sådana ursprungligen endast var avsedda för kungligheter och andra furstliga personer (SAOB 1977).

Parklandskap

Detta begrepp används här för benämning av godsets både park och trädgårdar, alltså de grönytor som utgör arbetets fokusområde.

2 HISTORISK ÖVERSIKT

DYBÄCK - ETT SLOTT PÅ SLÄTTEN

Wahlberg (2003) förklarar att godsnamnet ”Dybäck”, tidigare Dybeck, härstammar från forndanskans *de Diubæk* (1374), senare *de Dybæk* (1398), vilket beskrev den ”djupa Dybäcksån” som flöt i närheten av den dåvarande huvudbyggnaden (ibid.). Det var längs denna å, cirka två kilometer norr om Hörte hamn där ån mynnar ut, som herrgården byggdes (Kjellberg & Svensson 1966:89). Hörte hamn har anor från 800-talet och är Nordens äldsta kvarvarande vikingahamn (Prahl 1965).

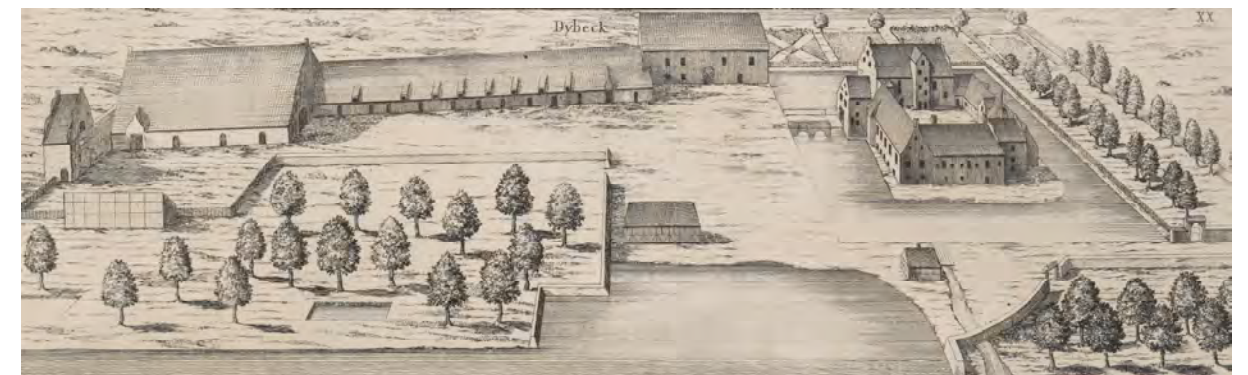
Till Dybäcks gods hörde en gång i tiden nästan hela Östra Vemmenhög socken, som del av Vemmenhøgs härad, samt några delar av Skivarps socken (Nilsson 1975:14). Ägor sträckte sig alltså ner till Hörte hamn, där det gamla tegelbruket drevs av ägare A. B. Wallis d.y. under 1800-talets andra hälft (bilaga 1), och upp till Herremannabron intill landsväg 101 i norr (fig 2) (Prahl 1965), där den naturliga infarten till byn gick ända fram till slutet av 1900-talet (Prahl 1997). Arealen minskade redan under 1800-talet då de tre fristående gårdarna Hörtegården, Tofthögsgården och Vemmenhögsgården bildades utifrån avstyckningar på Dybäcks gods (Nilsson 1984:23).

Godsets tidigare våtmarkerna sträckte sig söder om slottet ända ner till strandkanten. Enligt Kjellberg och Svensson (1966:89) utgjorde dessa därefter stora åkerfält, vilket de gör än idag. Detta område kallas för Bingsmarken, efter den tidigare godsägaren Aage Bing (bilaga 1) som tog marken i anspråk för över 500 år sedan (Lönnäng 2003:55).

De ursprungliga byggnaderna på platsen anlades redan under 1300-talet, om inte förr, då adelsmannen Johannes Sastensen var ägare av *Diubæk* (1374 – 1398). Dessa byggnader finns dock inte kvar då det äldsta kvarvarande huset dateras till slutet av 1400-talet (Lundqvist & Lundqvist 1978: 158), vilket sammanfaller med då förbudet om enskilt borgbyggande lyftes (Lönnäng 2003). Drottning Margareta införde ett förbud mot borgbyggen 1396-1483 för att främja kronan genom att minska makten hos den tidens stormän (Wetterberg 2017:41). Förbudet grundade sig i ett kungligt missnöje som vuxit fram sedan mitten av 1200-talet (Lönnäng 2003). Olsson (1922:133) berättar att inga nya adliga herrgårdar byggdes under den period och flera utav de redan befintliga herrgårdar köptes upp eller revs ned. När förbudet väl upphörde kom de så kallade *fasta husen*, eller *fästningar*, att uppstå (Wetterberg 2017:41) med sina tjocka stenmurar och vallgravar (Skansjö 1997:94), vilket är typiskt för Dybäck (Skansjö 1997:94, Wetterberg 2017:41). Liknande karaktärer kan också hittas vid anläggningar som Bollerup och Glimmingehus (Lönnäng 2003).

Dybäcks slott är ännu det sydligaste *slottet* i Sverige, vilket Jonsson (1976) tidigare konstaterat.

Det står ensamt på det öppna slättlandet, till skillnad från flera andra herrgårdar liksom Svaneholms slott och Näsbyholms slott som är befästa längre norrut, invid skogsbygden (Olsson 1922:158-159). Fästningar som Dybäck placerades vanligen i vattendrag eller kärr, antingen på öar eller holmar, för att med en mindre ansträngning kunna upprätta skyddande vallgravar formade utifrån anläggningens behov. Detta var en av dåtidens bästa möjliga skyddsåtgärd och det allmänt erkända försvarssystemet vid uppförandet av skånska herrgårdar i slutet av 1400-talet (Olsson 1922:23-24; Lönnäng 2003). Dessa, så kallade *vattenborgar*, byggdes alltså med fördel på slättland och var egentligen den enda möjliga form av försvar för platsen. I vissa fall nyttjades två holmar, där gården anlades på den ena och ladugårdsbyggnaderna på den andra (Olsson 1922:23-24), vilket var fallet på Dybäck (Hahr 1909:481-482, Olsson 1922:159). Dessa ladugårdsbyggnader bildade förr en tidstypisk förborg åt herrgården (Åström 1948:35-36) och vattenkanalen som löper längs ladugårdsbyggnadernas östra sida utgör troligen en rest från denna tid (fig 16-19, sida 30-31) (Hahr 1909:481-482). Även slottet i sig, med sina till synes udda sammanfogningar av byggnader, är väldigt typiskt för den skånska osystematiska byggnadsstilen under 1500-talet, där nya huskroppar tillkom följande generation (Åström 1948:35-36).

Figur 3. Kopparstick från 1756 av Abraham Fischer, enligt Burmans ritning över Dybäcks slott från 1680. Här syns en park i norr (vänster i bild), en liten bit av parken i väst och en trädallé i söder (höger i bild). I bakgrunden skymtar även en sturkturerad trädgård på slottets östra sida. (Burman & Fischer 1756)

Det var under ägare Tage Hollunger (1487 – 1493, bilaga 1) som godsets äldsta kvarvarande medeltida hus, på borggårdens östra sida, byggdes. Därefter lät Lave Bille (omkring 1627 – 1679, bilaga 1) bygga den norra och västra längan, som då hängde samman (Lundqvist & Lundqvist 1978: 158) (fig 3). Det södra sammanhängande envåningshuset med porthus vars brygga ledde över till trädgården (Ljunggren & Richardt 1852), revs förmodligen någon gång under 1700-talets första hälft då det inte är avbildat i Rålamb's ritning över herrgården från 1780 (fig 4) (Kjellberg & Svensson 1966:93).

Fem av de ursprungliga åtta huskropparna står kvar, tillsammans med delar av

Figur 4. Ritning över Dybäcks slott av Rålamb, omkring 1780. De södra huvudbyggnader är rivna och utsikten över landskapet är fri. Parklandskapet är nu mer sammanhängande i väst (förgunden), likaså verkar vegetationen i söder tätare, men trädgården i öst syns inte till (bakgrunden). (Rålamb ca 1780)

motstående ladugårdsbyggnader (Olsson 1922:159), vilka kan ses som särdeles orörda jämfört med andra slott i Skåne (Burman & Karlson 1957) då både få och varsamma restaureringar gjorts vid Dybäcks slott, just för att inte förta helhetsintrycket (Åström 1948:35-36). Slottsbyggnaderna har enligt Jonsson (1976) en väldigt specifik och intressant karaktär, varpå Åström (1948:38) beskriver Dybäcks slott som en ”säregen arkitektonisk skönhet”. Godset uppvisar på så sätt en gammaldags atmosfär, även om slottet i sig och dess omgivning kan tyckas ha en märklig arkitektur och komposition, menar Kjellberg och Svensson (1966:89). Även vallgraven kring slottet har fått vara kvar, trots att behovet av det försvar som de en gång i tiden utgjorde inte längre kvarstår (Olsson 1922:27). Kanalerna är dock både grundare och smalare än förut då de ej längre förses med vatten från sjön på godset (Sydow et.al. 1944) men har behållit snarlika proportioner sedan tidigt 1900-tal då vallgraven underhållits regelbundet (Johan Alwén 2024).

PARKEN OCH TRÄDGÅRDARNA

I detta avsnitt redogörs i korthet herrgårdsträdgårdarnas historiska utveckling samt hur godsets park och trädgårdar har utvecklats sedan renässansen, då vi för första gången stöter på dessa i text och illustrationer. Nedan beskrivs parklandskapets utformning under rubrikerna Krokeparten och Sparreparten. Dessa blev namn för slottets två delar under den period ägorna delades och då kom att tillhöra släkten Gyllenkrok respektive Ehrensparre (bilaga 1). På så sätt faller det sig också naturligt att parken och trädgårdarna har förvaltats och formats utifrån olika förutsättningar och därför beskrivs dessa separat.

Herrgårdarnas trädgårdar – en kort historisk redogörelse

Den "park" som vi tänker på idag har sitt ursprung i 1500-talets jaktparker, som då var stora skogsområden på godsens avsedda för jakt. Dessa kunde däremot också nyttjas för övriga former av rekreation. Under denna tid uppstod även lustgården, en geometrisk och symmetrisk trädgård till för de mest privilegierade. Även denna en statussymbol för tidens adelsmän som kom att vara populär under större delen av 1700-talet (RAÄ 2019).

Till herrgårdskulturen hör särskilt trädgårdsmästeriet, även kallad ekonomiträdgård, nyttoträdgård eller fruktträdgård, där odlingarna var viktiga både för ekonomin samt för den status som följde egenodlade grödor och nyttjandet av en trädgårdsmästare (Fernlund 1996:36). Dessa fruktträdgårdar anlades i slotts- och herrgårdsmiljöer, liksom vid prästgårdar, från mitten av 1600-talet (RAÄ 2019). Det var även vanligt att rama in nyttoträdgården med hjälp av läheckar (Fernlund 1996:36) då dessa placerades en bit bort (Jakobsson 2013:205-206), utanför vallgraven (Fernlund 1996:24). Jakobsson (2013:205-206) menar att denna placering var något som främst förekom i Skåne, som då fortfarande var danskt, till skillnad från det dåvarande Sverige.

Det är även under denna tid som buxbomen (*Buxus*) börjar användas som häckväxt i parterrer, inspirerade av franska kungens trädgårdsmästare Claude Mollet (Olsson & Rabow 2013). På så sätt förändras arkitekturens fokus under barocken och tidigt 1700-tal, från enbart byggnader, till att i större utsträckning också inkludera dess omgivning, då även dessa blir arkitektoniska konstruktioner (Schwerin 1934:134).

Därefter blev den engelska landskapsparken ett vanligt inslag i herrgårdsparkerna, då den kom

till Sverige på 1770-talet genom landskapsarkitekten Fredrik Magnus Piper, och ersatte de tidigare barock- och renässansinspirerade trädgårdarna (Waern 2013:213-215; Nolin 2023:40-41). Gustav den tredje drev till stor del införandet av den nya trädgårdsstilen, då han ansåg den ha oändliga möjligheter och platsa även på de minsta ytor (Olausson 1993:107-109). Symmetrin som genomsyrat den franska trädgårdsstilen blev därför ratad under 1780-talet. Mot slutet av århundradet skulle trädgården i stället ha en pittoresk tappning (ibid.:83-84) och de engelska parkerna skulle prägla det naturliga landskapet, gärna kuperat med en variation av öppna och slutna ytor samt slingrande stigar och vattendrag (RAÄ 2019). Trädgårdskonsten under denna tid inspirerades däremot ännu av renässansen, i kombination med romantiken, och kunde därför inkludera konstruktioner som grottor, klippor och ruiner (Olausson 1993: 129, 263).

Alla herrgårdar, oavsett storlek, skulle därför ha en engelsk landskapspark, utöver ett trädgårdsmästeri med tillhörande växthus (Waern 2013:216; Nolin 2023a:40-41), eftersom den nya trenden vittnade om social framgång (Olausson 1993:114). I början av 1800-talet hade trenden även spridit sig till stadsgårdar, därefter till bemedlade bondgårdar och prästgårdar (RAÄ 2019).

Under 1800-talet planterades generellt mycket träd för att försköna landskapen utan att förta dess huvudsakliga funktioner. Godsägarna strävade alltså efter att förena natur och kultur, likaså verka på den stora skalan som på detaljnivå (Fernlund 1996:33-34). I mitten av 1800-talet skulle därtill trädgårdarna närmst huvudbyggnaderna bestå av gräsplaner med tapetgrupper, vilka innehöll blommande växter och mindre prydnadsträd (Fernlund 1996:36), vilket kan vara ett exempel på nämnd estetik. Schwerin (1934:155-156) menade också att dessa ytor fortsatt kunde innehålla små prydnadspartier av formklippt buxbom (*Buxus*), trots den franska trädgårdsstilens bortgång.

Vidare restaurerades många historiska trädgårdsanläggningar i början av 1900-talet, vilket ledde till att också samtida nyanläggningar influerades. De gestaltade trädgårdarna vid denna tid var därför ofta tolkningar av tidigare stilepoker (Nolin 2023b:118-123), så som renässansens formstarka strukturer (Henriksson 2013:222-223). Knorring (1992) menade att detta var herrgårdskulturens höjdpunkt, då dessa ännu kunde ha en stor personalstyrka, däribland skickliga trädgårdsmästare, till sitt förfogande. Det var också under denna tid elektricitet och rinnande vatten infördes på godsens, vilket gjorde de till bekväma bostäder. Däremot har herrgårdar sedan dess tagit formen av familjeägda storjordbruk (ibid.).

Parklandskapet vid Dybäcks slott

Trädgården vid Dybäcks slott anses ha varit anmärkningsvärd och nämns redan under 1600-talet (Dahl & Sylvén 1922:92) i Johan Hintzkes rapport om *15 skånska gods ur försvarssynpunkt* från 1676, där han nämner ”Dybecksborgen” och dess bakomliggande lustträdgård (Olsson 1922:161). Även Linné (et.al. 1977:276) beskriver senare Dybäck som en av de ”ansenligaste sätesgårdarna i Skåne” i mitten av 1700-talet, med flera både trädgårdar och dammar (ibid.). I jämförelse med andra anläggningar från liknande tidsepoker, såsom Duveke, Svaneholm och Wrams-Gunnarstorp, ansågs Dybäck däremot vara något mindre i storlek samt ha en enklare utformning. Dock vittnade de ”kilometerlånga alléerna” om en storslagen herrgård (Schwerin 1934:136,162).

Dybäcks status indikeras ytterligare då det ryktades att självaste kung Kristian II nyttjade herrgården vid jakt i början på 1500-talet (Prahl 1965). Detta förmodas sant då Nilsson (1984:12) menar att jaktförutsättningarna historiskt varit goda, med mängder av beckasiner, harar och

rådjur både på fälten och i godsets södra skogsområde. Likaså uttrycker Jonsson (1976) att det även funnits väldigt mycket fasaner och rapphöns på godset.

Tidigare innehöll parken även en jordstampad dansbana, denna låg i *Almehaven* och nyttjades även av tjänstefolket (Nilsson 1984:12). Exakt var och under vilken tidsperiod dansbanan fanns är oviss men av namnet att döma så syftar sammansättningen antingen till den äldre moderna danskans *alme* och *have* som betyder ”almhagen” (ODS 1919; ODS 1925) eller den moderna sammansättningen av *alm* och *haven*, som bildar ”den allmänna trädgården” (DDO 1994; DDO 2003). Hur länge dansbanan nyttjades är också oklart men Nilsson (1975:16) berättar att *Almehaven* inte fanns kvar under 1900-talets andra hälft.

Ljunggren och Richardt (1852) menade att det på två sidor om slottet låg äldre trädgårdar som tillsammans bildade en omslutande park, medan Hahr (1909:481-482) senare uttrycker att vida parker och trädgårdar sträckte sig kring tre av slottets sidor. Dessa uttalanden beror troligen på den uppdelning av slottets ägor som ägde rum 1684, då bröderna Jörgen Bille och Christian Bille tog varsin halva av gårdsbyggnaderna med tillhörande park och trädgård i anspråk (bilaga 1). De båda parterna hade på så sätt även varsin köksträdgård på respektive sida. Godsets två halvor, Krokeparten och Sparreparten (fig 5), återförenades 1857 av Albrecht Baltzar Wallis d.y. vilket slutligen skapade ett sammanhängande parklandskap under en och samma ägare. Nedan följer därför individuella beskrivningar av park och trädgård för respektive part, under den tid de tillhörde olika ägare (bilaga 1).

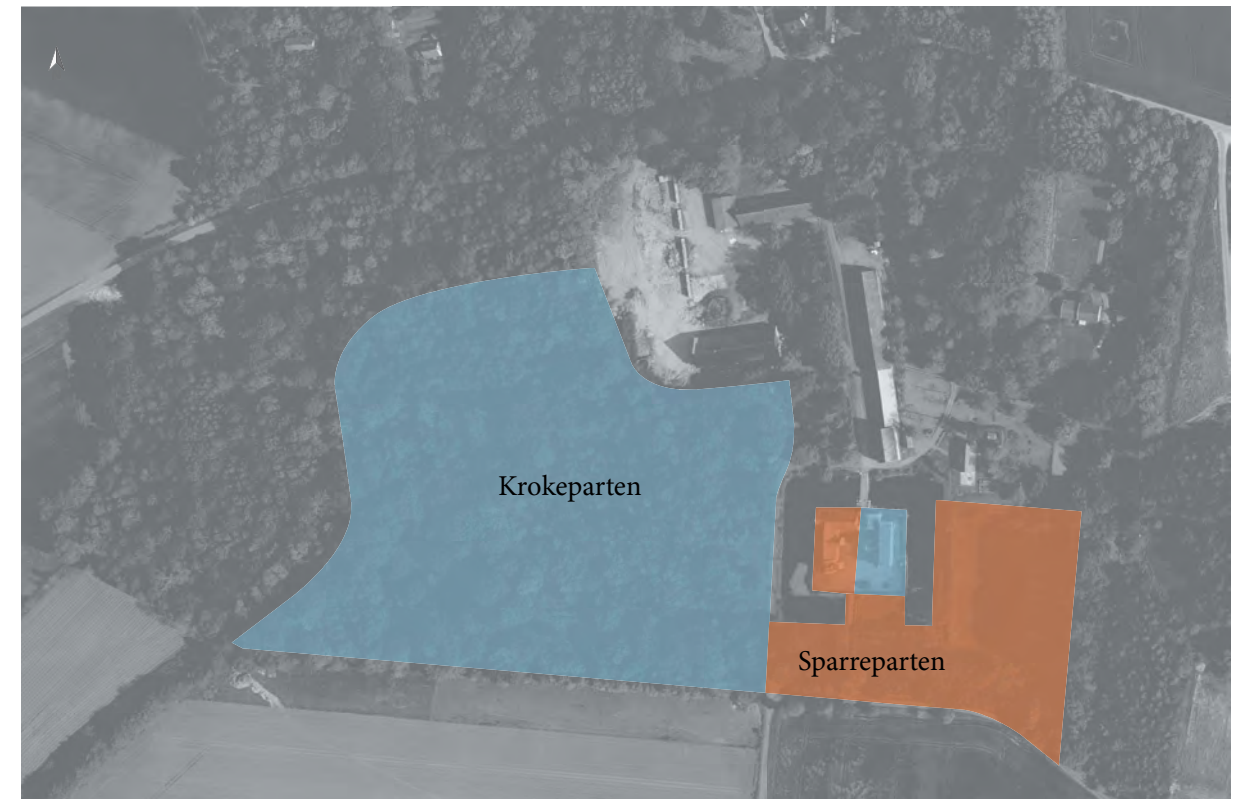
Krokeparten 1684-1822

Den östra delen av slottet namngavs Krokeparten, efter Fredrik Gustaf Gyllenkrok (1774 – 1795), vilken hade sin tillhörande park och trädgård i väst (Kjellberg & Svensson 1966:101-102) (fig 5). Här, i den västliggande parken, låg förut den sjö intill vilken herrgården ursprungligen upprättades (Nilsson 1975:10). Enligt Hahr (1909:474, 481-482) var denna park särskilt praktfull under den tid då sjön blev till en större parkdamm med ett flertal trädbevuxna holmar. Kring dammen växte alar (*Alnus*), almar (*Ulmus*), bokar (*Fagus*) och närmst vattnet växte ett hav av grönska med ett exotiskt uttryck (ibid.), inklusive sällsynta arter av alger, olika mossor och ormbunkar (Sydow et.al. 1944). I dammen sågs ofta stora mängder vildänder och parken hade i övrigt ett rikt fågelliv (ibid.).

Längre söderut i denna del låg också en stor fruktlund och köksträdgård (fig 19) (Hahr 1909:481-482) med massa vallört (*Symphytum officinale*) (Lundqvist & Lundqvist 1978:157-158) och stora vildväxande snödropparna som blommar tidigt på våren (Jonsson 1976). I anslutning till köksträdgården stod även ett magasin i gråsten från 1780, vilket var placerat intill landsvägen som passerar vallgravens västra sida (Hahr 1909:481-482). Det skulle kunna tänkas att det var i denna park den tidigare nämnda *Almehaven* låg. Enligt Ljunggren och Richardt (1852) fanns det även en smedja och ett trädgårdshus i trädgården. Denna del kom dock senare att bli till ett skogsbestånd av barrträd och bokar (*Fagus*) (Sydow et.al. 1944) (se avsnitt *Släkten Wallis 1822-1921*).

Sparreparten 1684-1857

Den västra delen av slottet tillhörde Sparreparten, efter Gustaf Ehrensparre (1767 – 1785), vilken hade sin tillhörande trädgård i öst (Kjellberg & Svensson 1966:101-102) samt park i syd (Hahr 1909:481-482) (fig 5). Trädgården uppskattades särskilt av Carl von Linné, speciellt liljorna som växte här, då han besökte familjen Ingelotz på Dybäck (Hellstedt 1990). Öster om slottet låg också

Figur 5. Ortofoto över Dybäck där Krokeparten och Sparreparten med respektive park och trädgård markerade. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

en inhägnad ung ädellövskog, som till stor del bestod av ask (*Fraxinus*), med murgröna (*Hedera helix*) och skogskornell (*Cornus sanguinea*) som undervegetation. I markskiktet noterades även fleråriga örter, så som kornfibbla (*Scorzonera humilis*), småvänderot (*Valeriana dioica*) och vitsippa (*Anemone nemorosa*). Längs diken i skogspartiet växte pipstakra (*Oenanthe fistulosa*) samt kåltistel (*Cnicus*, *Cirsium oleraceum*), en ätbar ört vilken författarna menar kan ha varit planterad i en kålgård och sedan spridit sig (Linné et.al 1977: 280-281, 536). Linné lägger även märke till de mer sällsynta arterna långlosta (*Bromus paniculae ramis conjugato-binatis*) och långsvingel (*Festuca gigantea*) (ibid.).

I trädgårdarna växte det för tiden vanliga trädgårdsväxter i mitten av 1700-talet, liksom lavendel (*Lavandula*), vita liljor (*Lilium*) och ruta (*Thalictrum*) (Linné et.al 1977:276). Under denna tid noterar Linné även ett par valnötsträd (*Juglans*), samt abeller (*Prunus*), från plommonsläktet, en korsning mellan krikon och slån. Mullbärsträden (*Morus*) som stod på tomten gick däremot förlorade efter en hård vinter 1741 (ibid.:276-277).

Den södra parken omgavs av kastanjeträd (*Aesculus hippocastanum*) i början av 1900-talet, likaså almar (*Ulmus*) och bokar (*Fagus*), vilka tillsammans med slottets resterande omgivning visar på en kulturell miljö av ståtliga gamla traditioner, menar Hahr (1909:481-482). I nordöst stod förr även ett korsvirkeshus som då var en trädgårdsmästarbostad (Lundqvist & Lundqvist 1978:157-158) och i trädgårdsmästeriet odlade trädgårdsmästaren bland annat den mest otroliga sparris (*Asparagus officinalis*). Här odlades också mycket potatis (Hellstedt 1990:54). Huvudingången till denna del hade dessutom en särskilt prydnad grind i vitmålat trä (Nilsson 1984:18). Denna trädgård blev senare till en mindre köksträdgård (Lundqvist & Lundqvist 1978:157-158).

Vildkaprifol (syn. *Caprifolium non perfoliatum*, *Lonicera periclymenum*) klättrade på lusthusen i parken och i dammarna växte både sprängört (*Cicuta virosa*), bredkaveldun (*Typha major*,

Typha latifolia) och jättegröe (*Poa gigantea*, *Glyceria maxima*) (Linné et.al 1977:276-277, 536). I parkens södra del låg även ett stenröse, likt ett fornminne, av stora stenar (Lundqvist & Lundqvist 1978:157-158). Detta finns kvar på platsen än idag och skulle möjligtvis kunna vara resterna från en av A.E Wallis konstruktioner, se avsnitt nedan.

Släkten Wallis 1822-1921

I början av 1800-talet förmodas herrgården vara i ganska nedgången tillstånd och då Krokeparten köptes av jordbrukaren Albrect Baltzar Wallis (år 1822, bilaga 1) skedde många förändringar på godset (Hellstedt 1990:53-54). Det var bland annat på hans initiativ som kreatur infördes vilket i sin tur gjorde Dybäck känt (Lundqvist & Lundqvist 1978: 158). På grund av de nya boskapen som nu hölls odlades därför också mycket ärttörne (*Ulex*) som var en utmärkt foderväxt (Nilsson 1984:12). A.B. Wallis torrlade också sjön i väst, under 1800-talets första hälft (fig 16-17, sida 27-28), och anlade i dess ställe en engelsk park med exotiska trädarter (Kjellberg & Svensson 1966:101-102).

Sonen Albrect Baltzar Wallis d.y. återställde en damm från den ursprungliga sjön som fadern låtit torrlägga (fig 18) någon gång efter att godset hamnat i hans ägor (Cederschiöld 1948:128-

Figur 6. Foto från 1908 över borggårdens sydöstra hörn. Längst till vänster skimtar den gamla mejeribygnaden. (Hahr 1909:478)

129). Däremot lät han torrlägga en del av vallgraven i söder (fig 18), för att göra plats åt ett mejeri (fig 6) (Hahr 1909: 477; Hellstedt 1990:53-54) och smedja i anslutning till borggårdens öppna sida (Ljunggren & Richardt 1852; Kjellberg & Svensson 1966:90; Kjellberg & Roussell 1968). Mejeriet gjordes senare om till ett bryggeri, under 1850-talet (Hahr 1909: 477; Hellstedt 1990:53-54).

Kring sekelskiftet 1800-1900 var parken på Dybäck alltså väldigt välskött; häckarna klipptes prydligt, gångarna krattades och det tidstypiska lusthuset invid den rekonstruerade dammen målades frekvent (Cederschiöld 1948:128-129). Schwerin (1934:136) berättar att det vid denna tid fanns både blomstersängar och broderikvarter samt gräsmattor och trädskolor.

Figur 7. Flygfoto över Dybäck från 1956, sett från sydöst. Trädgårdsmästeriet med allén i högra hörnet. (Liljekvist 1956)

Figur 8. Vykort över dammen där Albert Wallis medeltidsinspirerade torn står på en av öarna. På andra sidan står ett lusthus, även den med en egen brygga. (Hallwylska museet u.å.)

Trädgårdskonsten var uppenbarligen uppskattad av A.B. Wallis d.y. då han även ansvarade för planteringen av idegrannar (*Taxus*) på godset, omkring 1867 (Dahl & Sylvén 1922:92-93). Troligtvis syftar författarna på de idegrannshäckar som avgränsar det gamla trädgårdsmästeriet, samt allén som ännu sträcker sig genom denna trädgård (fig 7), och det kan möjligtvis ha funnits ännu fler.

När dennes son, ryttmästare Albert Eberhard Wallis, tog över på Dybäck i början av 1900-talet lät han på en liten ö i den västra dammen bygga ett medeltidsinspirerat torn (fig 8). Någonstans i trädgården skapade han också en ruin som föreställde en tidigare port. I köksträdgården i öst lät A.E. Wallis odla sparris (*Asparagus officinalis*), precis som sin farfar före honom, och i bryggerikällaren pågick champinjonodling (*Agaricus*) efter att ölproduktionen lagts ned (Cederschiöld 1948: 128-129).

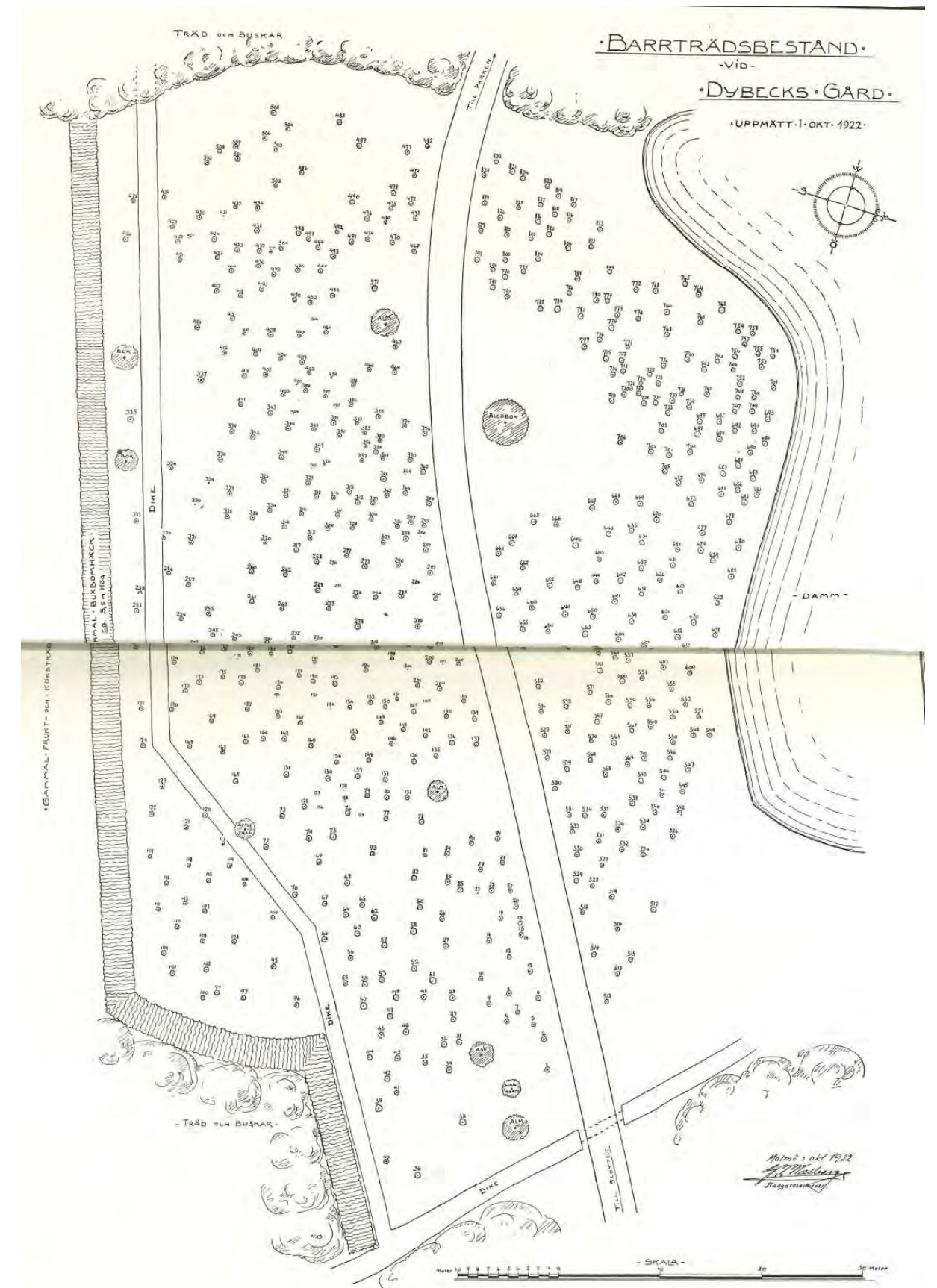
A.E. Wallis hade alltså även han ett intresse för trädgård, vilket visade sig när han anlade stora parker med främmande barrträdsarter på godset (Nilsson 1984:24). Dessa ansågs vid denna tid som, för Sverige, säregna i sitt slag. Den första planteringen norr om huvudbyggnaderna, inne på stallgården (Sylvén 1925), påbörjades 1908 efter att antal utlandsresor (Dahl & Sylvén 1922:92-93; Sylvén 1925), från vilka han förde med sig växtmaterial (Nilsson 1975:17). Andra planteringar kom även att inkludera olika typer av vintergröna växter, liksom olika sorter lagerhägg (*Prunus laurocerasus*) och portugisisk lagerhägg (*Prunus lusitanica*). Wallis samlade bland annat också in stora buxbom (*Buxus*) från andra närliggande gårdar, där de vuxit i äldre trädgårdar, för att komplettera Dybäcks trädgårdar och parker (Dahl & Sylvén 1922:92-93).

Slutligen planterade A.E. Wallis år 1915 det största beståndet av barrträd på Dybäck, väster om slottet, efter att den numera sumpmarken efter dammen fyllts igen och tidigare vegetation från parken rensats bort (Dahl & Sylvén 1922:92-93; Sylvén 1925). Anläggningen innehöll över 50 olika arter (Sylvén 1925) vilka noga valdes vid plantskolorna i Alnarp, Hörsholm och Ranvik (Dahl & Sylvén 1922:92-93). Strax efter att planteringen slutfördes, såldes Dybäcks slott till jordbrukaren Albin Alwén (1921) (Lundqvist & Lundqvist 1978: 158) och A.E. Wallis med fru Elsa von Schwerin flyttade till Kiviks Esperöd där de anlade ett arboretum (Nilsson 1984:24). Även den hade ett stort fokus på barrträd (Schildt 2003).

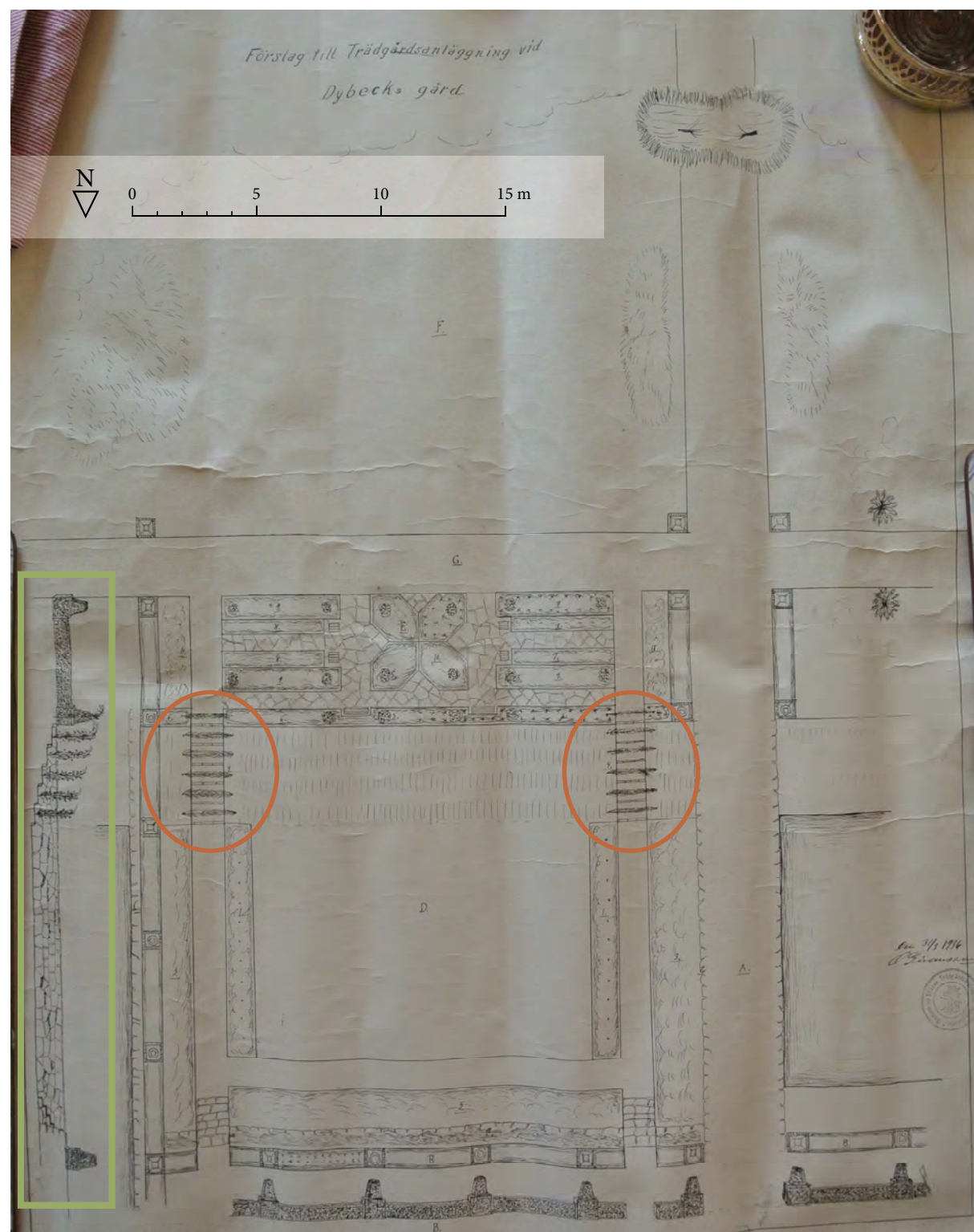
Enligt en inventering från 1922 (fig 9) innehöll beståndet 51 arter från 18 olika släkten, 70 arter då sorter och hybrider inkluderas (Dahl & Sylvén 1922:95-97). De arter som förekom i störst antal var (fallande ordning): nordmannsgran (*Abies Nordmanniana*), blå douglasgran (*Pseudotsuga glauca*), banksianatall (*Pinus banksiana*), berggran (*Abies arizonica*), hiba (*Thuyopsis dolabrata*), contortatall (*Pinus contorta*), orientgran (*Picea orientalis*), douglasgran (*Pseudotsuga douglasii*), kaskadgran (*Abies nobilis*), ormskinnstall (*Pinus laricio*), spanskgran (*Abies pinsapo*) och jättetuja (*Thuja gigantea*) (ibid.:97-99). Planteringarna vid Dybäck, tillsammans med de vid Kiviks Esperöd, utgör ett unikt dendrologiskt arv (Sylvén 1925) med stor artdiversitet. Därför ansåg Dahl och Sylvén (1922:95-97) dessa barrträdsplanteringar vara särskilt intressanta och värda att bevara, redan strax efter planteringen.

Släkten Alwén 1921-2025

Under Albin Alwéns ägande revs bryggeriet, tidigare mejeri, söder om borggården och i dess ställe anlades skapades en gräsparterr med blomsterrabatter (Kjellberg & Svensson 1966:101-102; Kjellberg & Roussel 1968). Strax söder om denna anlades ytterligare en parterr, fast av klippta häckar i klassisk stil med tillhörande blomsterrabatter (Hellstedt 1990:53-54). Utformningen av denna del verkar stämma överens med ett gestaltungsförslag från 1936 (fig 10) och förverkligades

Figur 9. Plankarta av trädgårdsarkitekt G.V. Walberg, efter inventering 1922, över barrträdsplanteringar som utfördes 1915 vid Dybäck slott. Planteringen gjordes i parkens nordöstra del, där en bred buxbomshäck markerar frukt- och köksträdgårdens början. Dammen är vid denna tid intakt. (Walberg 1922:104-105)

Figur 10. Förslag till trädgårdsanläggning vid Dybecks gård utförd av O. Göransson 1936, medlem i Skånes Trädgårdsarkitekt och anläggare förening. Från borggården går trappor, förbi en formklippt häck, ned till en sänkt gräsparterr där gångarna möter upp två motstående trappor med tillhörande klätterväxtportaler (markerade i rött). Vidare är en blomsterparterr i symmetriskt mönster, prydd med 12 individuella buskar samt oregelbunden marksten. Mellan gräsparterren och blomsterparterren är ytterligare en plantering med 4 individuella buskar på rad. Till vänster syns en sektion som visar höjdskillnaden, den formklippta häcken samt portalen med klätterväxter (markerad i grönt). Orginaldokument tillhör Karl-Otto Alwén.

Figur 11. Blomsterparterren när den var nyanlagd. Kvinnorna står i mitten av parterren och kvinnan i randig klänning är Estelle Alwén. De unga pelarformade idegranarna syns till vänster och höger i bild och i förgrunden står en stor urna som finns kvar i trädgården än idag. Originalfoto tillhör Estelle Alwén, taget under 1930-talets senare del.

Figur 12. Gräsparterren sedd från öst. Originalfoto tillhör Estelle Alwén, taget under 1930-talets senare del.

i slutet av 1930-talet (Estelle Alwén 2024) (fig 11-12). Enligt Lundqvist och Lundqvist (1978:157-158) fanns parterren med sina ”toppiga barrträd” fortfarande kvar i slutet av 1970-talet. Strax därefter togs den bort och plattorna av ölandssten togs till vara (Karl-Otto Alwén 2024).

Än idag kan vi se spår från denna anläggning, då de pelarformade idegranarna (*Taxus Baccata* 'Fastigiata') i parterren står kvar på samma plats även om resterande plantering har försvunnit. Likaså växer stora buxbomsbuskar (*Buxus*) precis i den norra kanten av den tidigare parterren, vilka skulle kunna ha varit de låga formklippta häckarna som kantade blomsterrabatterna. Den nedsänkta gräsparterren är också intakt med tillhörande idegranshäckar (*Taxus*) samt de ursprungliga trappor som syns på 1930-talet (fig 11-12). Däremot är rosorna (*Rosa*) som växer intill trapporna (fig 14) inte de samma som när trädgården anlades, dessa planterades av Karl-Otto Alwéns föräldrar (Karl-Otto Alwén 2025) Karl Robert Ebbe Alwén och Jane Ahly Mårtensson (bilaga 1) under 1900-talets senare del. I gräsparterrens södra slänt har det även tillkommit en perennrabatt (fig 13-14).

Sedan tidigt 2000-tal har ägarna arbetat med att rensa upp bland vegetationen i Dybäcks trädgårdar och park. Underhåll av godset har inkluderat att bygga staket, se över stenmurarna ut med vägarna och bevara olika strukturer som finns kvar. De har även planterat fruktlunder, en i den östra halvan av trädgårdsmästeriet och en i den gamla köksträdgården i väst (Johan Alwén 2024).

Figur 13. Flygfoto över Dybeck från 1956, sett från sydväst. Här syns båda parterrerna tydligt, likaså de nu tillvuxna häckarna som anlades vid samma tid. (Liljekvist 1956)

Figur 14. Gräsparterren med de gamla stentrapporna, den ”nya” sluttande perennrabatten och de kvarlevande idegranarna i bakkant. Juni 2024.

HISTORISKA KARTOR

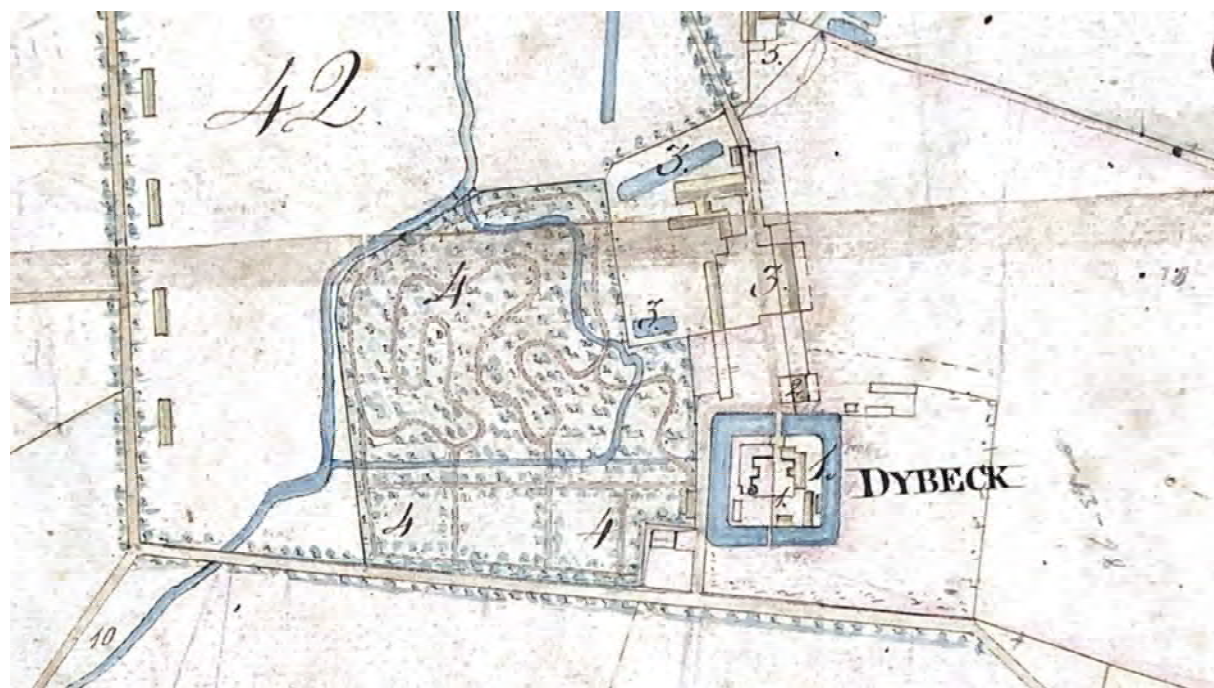
Figur 15. Den äldsta funna kartan över Dybeck säteri i Wemmenhög's härad, ritad av O. Naeringh och A. Schiöning 1689. Dammen tycks väldigt stor vid denna tid. Vallgrav och herrgårdens grönytor är även avtecknade. (Lantmäteristyrelsens arkiv 1689)

Figur 16. Skånekarta över Dybeck från 1820. Kartan visar formella strukturer av park och trädgård, med raka passager, och täcker en större yta än 150 år tidigare. Vid denna tid har trädgårdsmästarebostaden tillkommit i öst (grön markering) samt ett magasin i väst (röd markering). (Riksarkivet 1820)

Figur 18. Höjdkarta med utsatta täckdiknings- och ängsvattningssystem på Dybeck 1870. I kartan syns även Sparrepartens trädgård öster om slottet, eftersom båda parterna vid denna tid blivit sammanförda av Albrect Baltzar Wallis d.y. (se bilaga 1). Båda trädgårdarna är tydligt strukturerat utformade, parkdammen är vid denna tid återinrättad och vi ser ett lusthus intill den (röd markering). Vi ser även att en del av vallgraven i söder blivit torrlagd (grön markering). (Riksarkivet 1870)

Figur 17. Karta över Dybeck säteri från 1824, ritad av A.H. Igberg. Här är Krokepartens park och trädgård avtecknad, vid denna tid ägd av Albrect Baltzar Wallis d.ä. (se bilaga 1), och visar en engelsk park samt fortsatt strukturerad trädgård i söder (nummer 4 i bild). Parkdammen tycks alltså vara torrlagd vid denna tid, då den ersatts av snirkliga gångar. (Riksarkivet 1824)

Figur 19. Rikets allmänna kartverk, Dybäck 1914. Trädgårdarna i öst och väst har ett fortsatt formellt formspråk medan den tidigare engelska parken har fått förenklade, dock fortfarande organiska, strukturer än de år 1824 (fig 17). Ytterligare en mindre park syns direkt norr om slottet, intill ekonomibyggnaderna. (Stockholms universitetsbibliotek 1914)

Figur 20. Ortofoto över Dybäck, 1940-47. Tydliga trädgårdsstrukturer kvarstår i det gamla trädgårdsmästeriet i öst, där raka passager markerade med vegetation delar in området i fyra kvarter (vit markering). Även spår från köksträdgården i väst syns som en öppning i den annars trädtäta parken (grön markering). Ytterligare en trädgård skymtas precis söder om slottet i anslutning till borggården (röd markering). (40-47 Skåne © Lantmäteriet)

Figur 21. Ortofoto över Dybäck, ca 1960. Tydliga sturukturer kvarstår i de båda trädgårdarna i öst och väst. I den östra trädgården syns också ett växthus samt orangeri (röd markering) intill en häckkantade passage. I den södra trädgården intill borggården syns även en formstark gestaltning av formklippta buskar (grön markering). (Flygbild ca 1960 © Lantmäteriet)

Figur 22. Ekonomisk karta över Dybäck i Malmöhus län, 1972. Enligt kartans definition anses trädgården i söder vara av parkkaraktär (röd markering) och endast marken norr om trädgårdsmästarbostaden som faktisk trädgård (vit markering). (ekokarta2 © Rikets allmänna kartverks arkiv)

Figur 23. Ortofoto över Dybäck, ca 1975. Växthuset är borta i trädgårdsmästeriet (röd streckad markering) och den östra halvan av denna trädgård har blivit planterad av träd och buskar (vit markering). Rester av de formklippta strukturerna i den södra trädgården skymtas (grön markering). (Flygbild ca 1975 © Lantmäteriet)

Figur 24. Kartutdrag från Myndighetsenheten Skurups kommun, Dybäck 41:102, 2007. En mindre yta av den västliggande köksträdgården har bevarats och skövlats (markering i rött). Vissa kvarvarande rester av de formklippta strukturerna i den södra trädgården kan skymtas (grön markering). TrädgårdsmästARBostaden i öst har raserat (röd streckad markering) och den tidigare genomgående häckpassagen har blivit allé (vit markering). (Skurups kommun 2007)

Figur 25. Ortofoto över Dybäck, 2024. (Medvetet använd, då tidpunkten för fotot bättre visar trädgården och parkens strukturer samt växtlighet, än senare ortofoto. Här syns allén genom det gamla trädgårdsmästeriet och efterhållna häckar intill vallgraven (vit markering). Grunden till trädgårdsmästARBostaden finns kvar (röd markering), likaså de pelarformade barrträden från den södra trädgårdens tidigare gestaltning (grön markering). (Flygbild © Lantmäteriet)

3 NULÄGES- BESKRIVNING

Sedan 1921 ägs och förvaltas godset av släkten Alwén och i dagsläget lever tre generationer tillsammans på ägorna. Detta innebär att all form av skötsel i parken och trädgårdarna främst utförs av dem själva. Än så länge finns inga gällande lagskydd eller bestämmelser varken över Dybäcks slott, dess tillhörande mark eller godset som helhet, vilket har uppmuntrat dem att nyttja ägorna så som de vill. Parklandskapet på Dybäck rymmer därför allt från promenader och sport, till lek och odling, precis som förväntat av en herrgård.

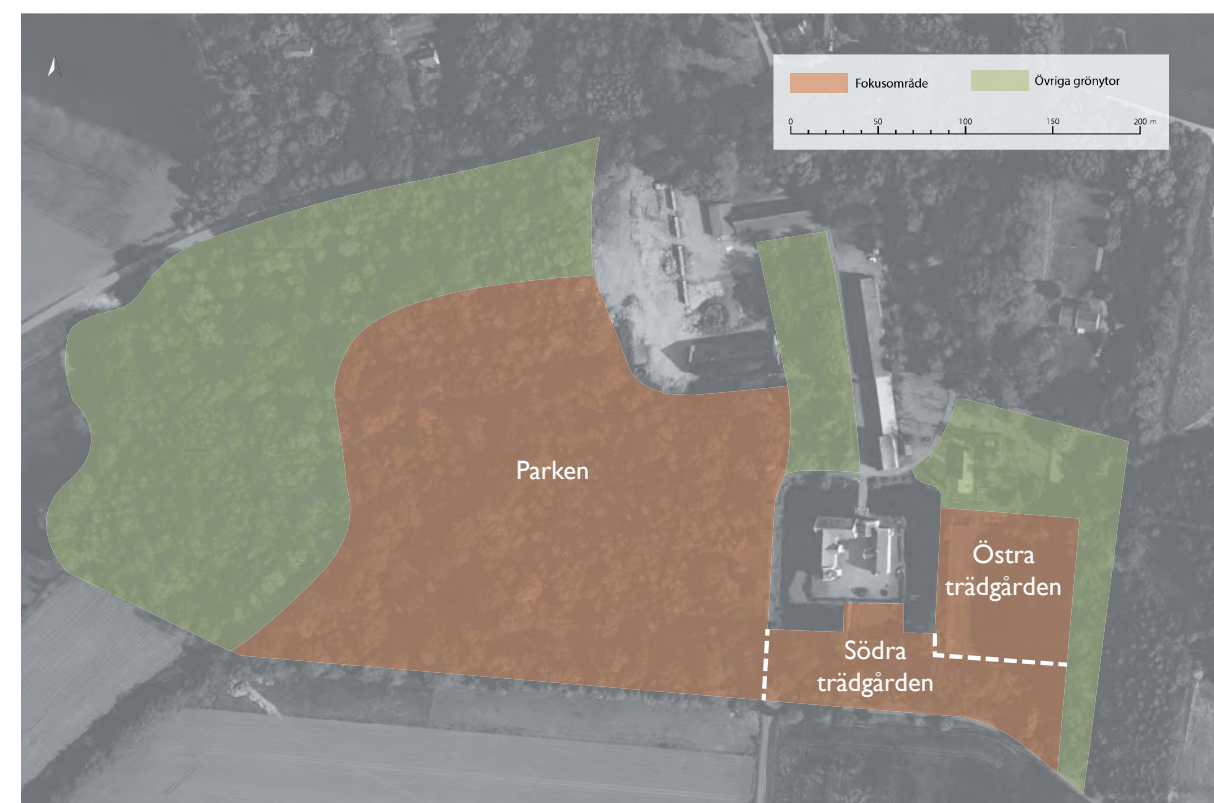
Parken och trädgårdarna vid Dybäcks slott sträcker sig ännu idag främst i tre väderstreck med parken i väst och två separata trädgårdar i syd respektive öst. Den södra trädgården är sedan tidigare två århundraden den huvudsakliga trädgården, varpå den östra trädgården utgör det före detta trädgårdsmästeriet. Detta sammanhängande parklandskap har täckt ungefär samma area sedan tidigt 1800-tal vilket är anledningen till att de utgör arbetets fokusområde (fig 26). Övriga grönytor med parkliknande karaktär, där det historiska nyttjandet till stor del är oviss, har markerats i samma illustration men inte undersökts vidare.

För att bättre identifiera och bearbeta parklandskapet har det delats in i fem mindre delområden baserat på hur landskapets rumsindelning upplevs naturligt på platsen: parken (A), gamla trädgården (B), trädgården (C), kaffegrottan och de södra delarna (D) samt trädgårdsmästeriet (E) (fig 27). Detta är en metod som Flinck (2022:118-119) tar upp, för att bearbeta större komplexa anläggning och göra dem mer överskådliga.

Delområdena har här namngivits utifrån respektive nutida eller historiska funktion samt befintliga kulturhistoriska spår. Parken (A) utgör den tidigare Krokeparten och övriga delområden (B-E) tillhörde förr Sparreparten.

Merparten av ytorna nyttjas idag för rekreation, där parken, trädgården och trädgårdsmästeriet nyttjas mest frekvent. Gamla trädgården samt kaffegrottan och de södra delarna nyttjas i mindre utsträckning (Johan Alwén 2024; Karl-Otto Alwén 2024). Dessa fem delområden och deras individuella karaktärer beskrivs i detalj nedan och kommer även refereras till i arbetets övriga delar.

Fokusområdets olika delar illustreras i en plan på nästa uppslag (fig 28), där särskilda element och strukturer är markerade. Buxbom har särskilt valts att markera ut, då dessa med största sannolikhet är över hundra år gamla och återfinns i alla fem delområden. De flesta buxbombsbuskarna är flera meter höga och breda med ett gediget grenverk och rotsystem. Övriga inventerade arter finns listade i bilaga 5. Denna plan finns även som bilaga 3.

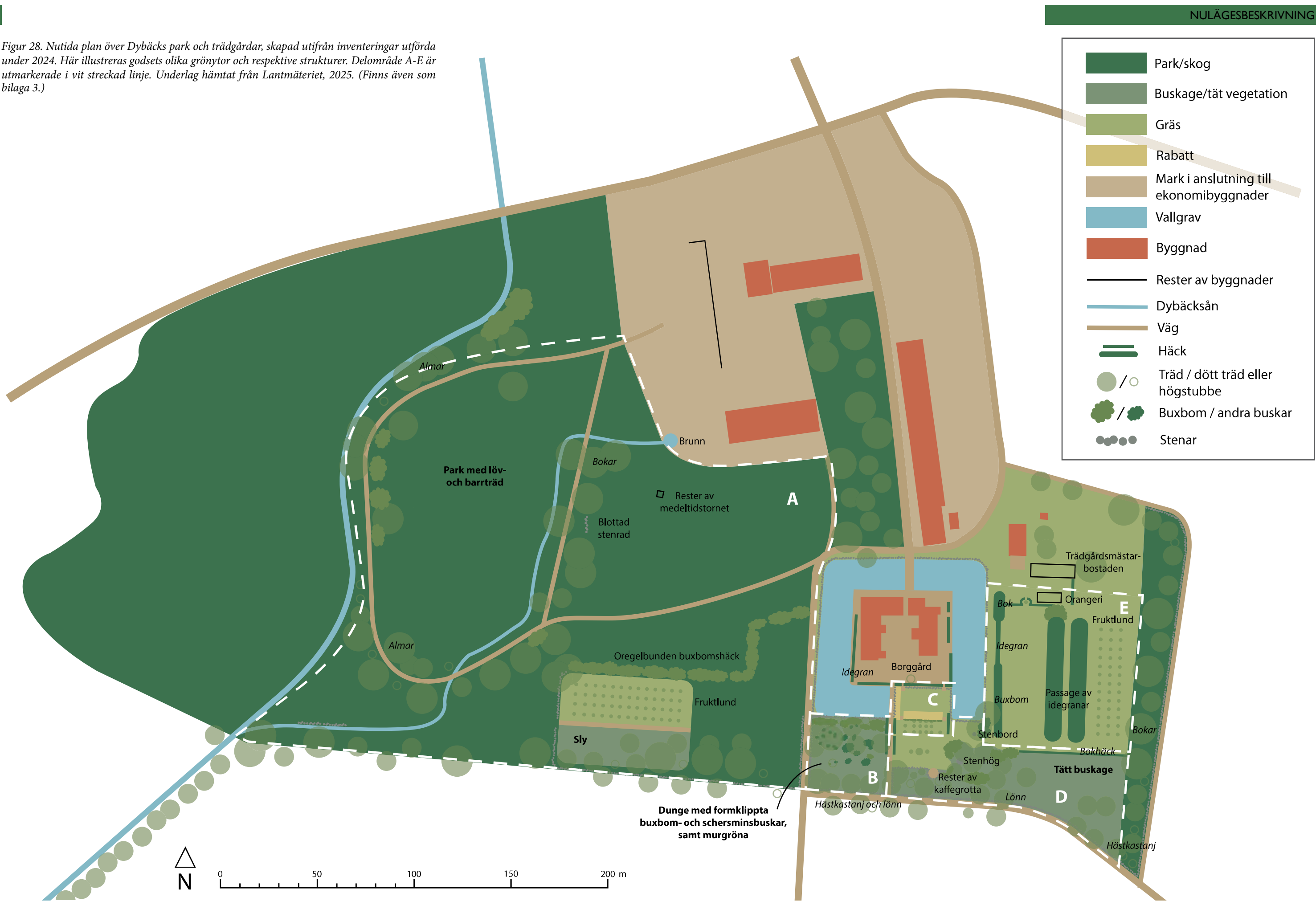

Figur 26. De huvudsakliga grönytorerna och fokusområde för vård- och underhållsplanen. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

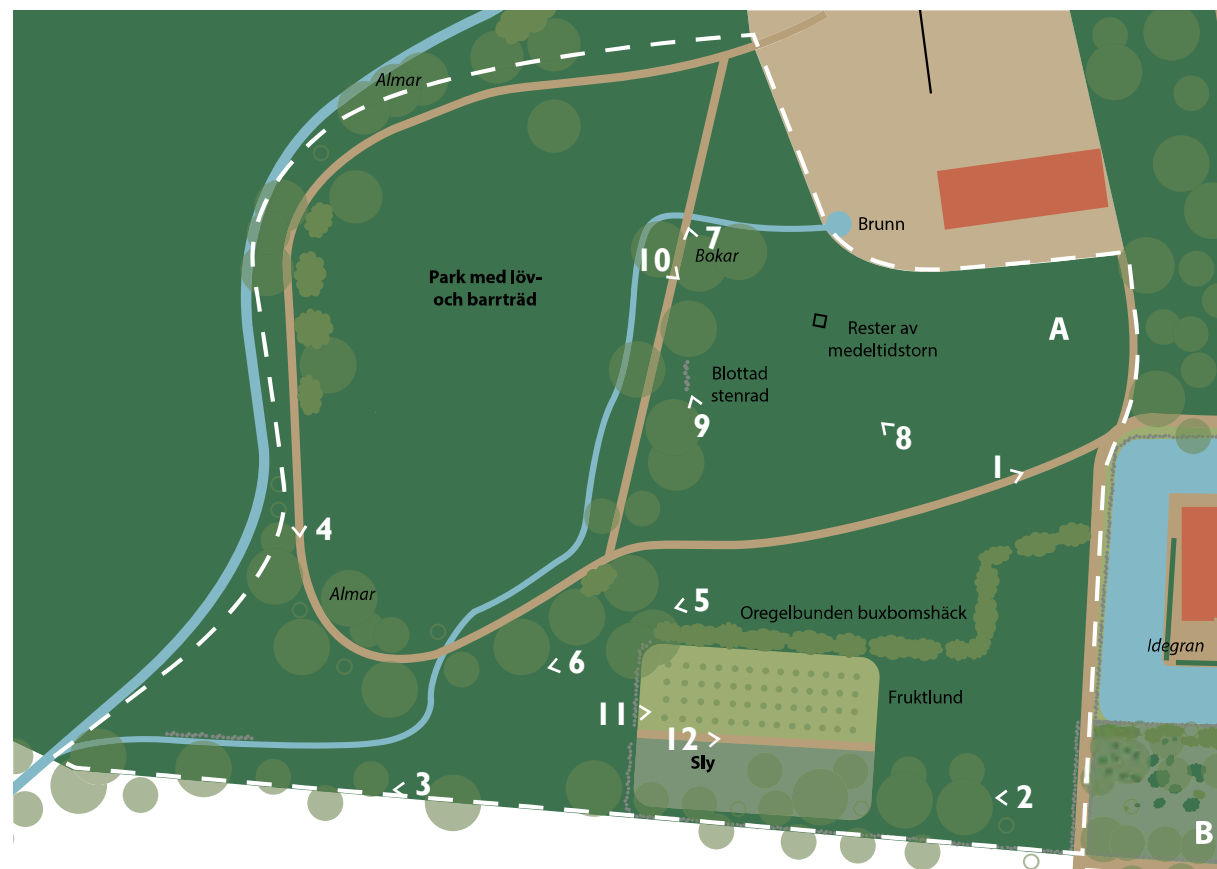
Figur 27. Fokusområdet indelade i fem delområden. A: Parken, B: Gamla trädgården, C: Trädgården, D: Kaffegrottan och de södra delarna och E: Trädgårdsmästarens odling. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Figur 28. Nutida plan över Dybäcks park och trädgårdar, skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Här illustreras godsets olika grönytor och respektive strukturer. Delområde A-E är utmarkerade i vit streckad linje. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025. (Finns även som bilaga 3.)

A. PARKEN

Parken i väst (fig 29) upplevs som en blandskog med gångstigar och den officiella entrén (fig 30) till parken uppstår i mötet med vägen som går längs vallgravens västra sida, vilken i sin tur ansluter till godsets huvudentré i norr. I parken växer mestadels lönn (*Acer*), bok (*Fagus*), fläder (*Sambucus*) och alm (*Ulmus*) (fig 31), samt många olika sorter barrträd som planerades av A.E. Wallis i början av 1900-talet. Äldre bokar och almar bildar rester från trädkransar som kantat både parken (fig 32) och dess promenadstigar (fig 33). Även gamla hästkastanjer (*Aesculus hippocastanum*) står utspridda på ett par ställen, både individuellt och i grupp (fig 34). Likaså finns en oregelbunden häck av väldiga buxbom (*Buxus*) som delar av den gamla köksträdgården i söder från barrträdsplanteringen i norr (fig 29 och 40). Vældiga buxbombsbuskar är även utplacerade i grupper runtom i parken, mestadels i närheten av gångstigen och ån.

Figur 29. Plan över Parken (A), skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Platsen för respektive fotografi är markerat med vita pilar som pekar i kamerans riktning. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Figur 30. Ingången till parken vid vallgravens nordvästra hörn. Januari 2024.

Figur 31. Bokar och almar i parkens sydöstra hörn med köksträdgården i bakgrunden. Möjligen en rekonstruktion av en tidigare allé. Mars 2024.

Figur 32. Utkanten av parken, där den gränsar till åkermarken i söder, prydd av äldre bokar och en del almar. Till vänster syns trädraden som följer Dybäcksån i sydlig riktning. Januari 2024.

Figur 33. Den västra passagen i parken som kantas av bokar och bildar en slags allé. Foto taget i södergående riktning. November 2024.

Figur 34. Grupp om tre hästkastanjer vid foten av buxbomshäcken som löper in i parken. Här slutar köksträdgården. Mars 2024.

I markskiktet finns mest ramslök (*Allium ursinum*), murgröna (*Hedera*), en del ormbunkar (*Dryopteris*) och diverse ogräs. Tidig vår blommar mängder av snödroppar (*Galanthus*) i stora klungor, främst i anslutning till köksträdgården (fig 35).

Figur 35. Fältskikt av ramslök och snödroppar strax väster om köksträdgården. Mars 2024.

Figur 36. Bro över Dybäcksån i öst. November 2024.

Figur 37. Dammens placering och det som finns kvar av A.E. Wallis medeltidsinspirerade torn från sekelskiftet 1900. Marken är synbart fortfarande sank. Mars 2024.

Dybäcksån flyter genom parken, vilken delar sig i två, varpå den ena korsas av en bro (fig 36) då den leder till en brunn intill en av ekonomibyggnaderna (fig 29). Denna å försåg även den dåvarande dammen med vatten och rester av det medeltidsinspirerade tornet, från tidigt 1900-tal, finns ännu kvar på sin ursprungliga placering (fig 37). Marken där dammen tidigare bredde ut sig är fortfarande försjunket, samt uppfattas som sank, och konturerna skymtas i terrängen. En stödmur av naturliga stenar, vid vad som skulle varit dammens västra utkant, skymtar fram under lövmassan (fig 38). Mellan denna stödmur och gångvägen ligger en rektangulärt skuren granitplatta som möjligen skulle kunna vara en rest från lusthuset då detta var dess ungefärliga placering (fig 39).

Figur 38. Spår av en stödmur i närheten av schweizerstugans ungefärliga placering. Troligen gränsade denna mur till dammen. November 2024.

Figur 39. En platta i sten, intill den östra passagen, som möjligen markerar entrén och den ungefärliga placeringen av schweizerstugan som fanns i parken kring sekelskiftet 1900. Tornet och stödmuren i föregående bild är markerade. November 2024.

Den norra delen av Krokepartens gamla köksträdgården har blivit till fruktlund under tidigt 2000-tal (fig 40), där godsägarna planterat äpple (*Malus*), päron (*Pyrus*) och plommon (*Prunus*). Här kan det ursprungliga rutnät av de olika kvarteren fortfarande kännas av (fig 41). Tyvärr har köksträdgården blivit invaderad av parkslide (*Reynoutria japonica*), vilket ägarna kämpar hårt med att få bukt med.

Figur 40. Den norra delen av Krokepartens gamla köksträdgård, nuvarande fruktlund. Buxbomshäcken som avgränsar trädgården från resten av parken syns bak till vänster i bild. Mars 2024.

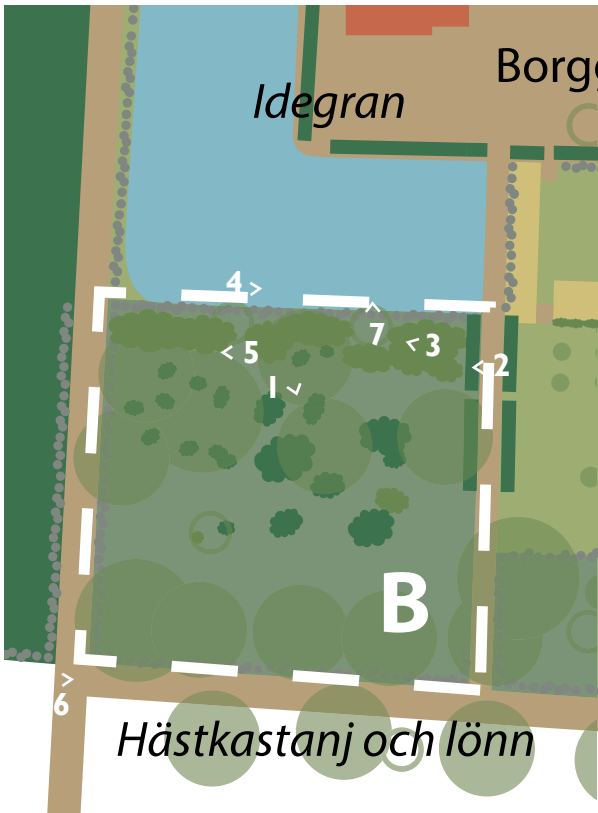

Figur 41. Krokepartens gamla frukt- och köksträdgård i söder där mittgången fortfarande finns kvar. Denna visar på den tidigare kvartersindelning som funnits sedan slutet av 1800-talet. November 2024.

B. GAMLA TRÄDGÅRDEN

Söder om vallgraven ligger en del av trädgården som har karaktären av en äldre, något försummad, trädgårdsdel (fig 42); platsen har ett starkt överhängande krontak, omslutande häckar på tre sidor och ett myller av formklippta buskar där en tidigare gestaltning anas (fig 43). Här växer äldre bokar (*Fagus*), lönn (*Acer*), en handfull benved (*Euonymus*), snöbär (*Symphoricarpos*), schersmin (*Philadelphus*) och murgröna (*Hedera*). Ingången till dungen är i öst, genom en formklippt idegranshäck (*Taxus*) (fig 44), från vägen som leder till borggården. Längs den norra och västra kanten växer gamla buxbomsbuskar (*Buxus*) (fig 45-47) men i söder är sikten fri ut till åkerfälten.

En stor hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*) står i dungen sydvästra hörn (fig 48) och vittnar om den trädkrans som förr ramade in godsets trädgårdar. Likaså finns stubbar av alm (*Ulmus*) kvar längs vallgravens ytterkanter (fig 49) sedan tidigt 1800-tal då både denna och borggården hade trädkransar. Stubbarna är placerade ca 15 meter ifrån varandra.

Figur 42. Plan över Dungen (B), skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Platsen för respektive fotografi är markerat med vita pilar som pekar i kamerans riktning. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Figur 43. Formklippta schersminssbuskar i den södra delen, placerade i en godtycklig cirkel med en buske i mitten. I bakgrunden syns en rad lönnar utmed vägen. Juni 2024.

Figur 44. Ingången till dungen genom idegranshäcken i öst, rakt fram står fyra benved. En stor sten är rest utav en föregående ägare, till minne av dennes hund. Januari 2024.

Figur 45. En vägg av buxbomsbuskar i dungen norra del, merparten är formklippta. Januari 2024.

Figur 46. Buxbomsplanteringen sträcker sig ned i slutningen mot vallgraven norr om dungen. Mars 2024.

Figur 47. Schersminssbuskar står även i den västra delen av dungen. Bakom fortsätter inramningen av buxbom och bokar kantar den bakomliggande vägen. Juni 2024.

Gamla trädgården är en lugn plats som känns lite avskild från resten av trädgården och inte heller som en tillhörande del av parken. Karl-Otto Alwén (2025) berättar att minnesstenen som står här (fig 44) restes över en tidigare ägares hund och Åsa Klintborg Ahlklo (2025) förklarar att det förr var vanligt med djurgravplatser i herrgårdsmiljöer som denna. Detta indikerar att platsen fungerat som ett slags fristad dit man kunde komma för att rensa sina tankar eller uttrycka sorg, vilket i sin tur skulle förklara känslan av denna intima del av trädgården.

Figur 48. En gammal hästkastanj står intill stenmuren i det sydvästra hörnet av dungen. Januari 2024.

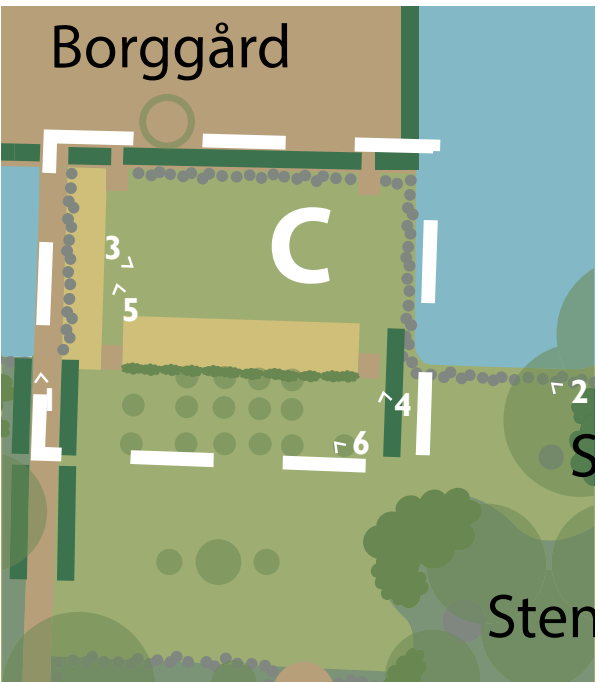
Figur 49. Ett flertal almstubbar finns kvar runt vallgravens ytterkant, vilka planterades som en trädkrans i början av 1800-talet. Mars 2024.

C.TRÄDGÅRDEN

Denna del ligger i direkt anslutning till borggården (fig 50), samt bron i söder (fig 51), och består av en nedsänkt gräsparterr (fig 52) där en del av vallgraven varit igenlagd sedan 1800-talets andra hälft samt det som tidigare utgjordes av en blomsterparterr, anlagd under 1900-talets första hälft. Trädgården har idag formklippta idegranshäckar (*Taxus*) i norr, öst och väst utan att helt rama in området då gräsparterren är öppen ut mot vallgraven.

Fyra trappor leder ned till gräsparterren, varav tre fortfarande består av samma stenplattor som när de anlades (fig 53). De två trapporna i söder har båda stödpålar på var sin sida, på vilka det växer rosor (*Rosa*) och därför bildar rospassager (fig 53-54). Här finns även en stor perennplantering som pryder sluttningen i söder (fig 53). Där växer bland annat gillenia (*Gillenia*), ölandstok (*Dasiphora*), mahonia (*Mahonia*) och idegran (*Taxus*). I den västra rabatten (fig 55) växer i stället daglilja (*Hemerocallis*), ormbunkar (*Dryopteris*), daggkåpa (*Alchemilla*), pioner (*Paeonia*) och en lagerhägg (*Prunus laurocerasus*).

Vidare står 15 pelarformade idegranar (*Taxus baccata* 'Fastigiata') i den södra delen (fig 56), fördelade i tre rader, vilka är rester från blomsterparterren som tidigare var planterad här. Strax intill den översta raden växer buxbom (*Buxus*) som växer samman med sluttningens perennrabatt.

Figur 50. Plan över Trädgården (C), skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Platsen för respektive fotografi är markerat med vita pilar som pekar i kamerans riktning. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Figur 51. Den södra bron till borggården, kantad av lavendel. November 2024.

Figur 52. Den nedsänkta gräsparterren i direkt anslutning till borggården, sedd från sydöst. Den döda almen iklädd murgröna syns bakom idegranshäcken i norr (vit markering). Mars 2024.

Figur 53. Gräsparterren och planteringen i den södra slänten som tillkommit under tidigt 2000-tal. Trapporna som leder till gräsparterren ser ut att vara i samma material som när de byggdes och intill dessa växer fortfarande rosor. I bakgrunden syns idegranarna från den ursprungliga blomsterparterren. Juni 2024.

Figur 54. Urnan som prydde blomsterparterren finns ännu kvar i trädgården, likaså kanten av buxbom som utgjorde den nordligaste planteringen i blomsterparterren, nu betydligt större. På stolparna längs med trappan växer rosor om sommaren. Mars 2024.

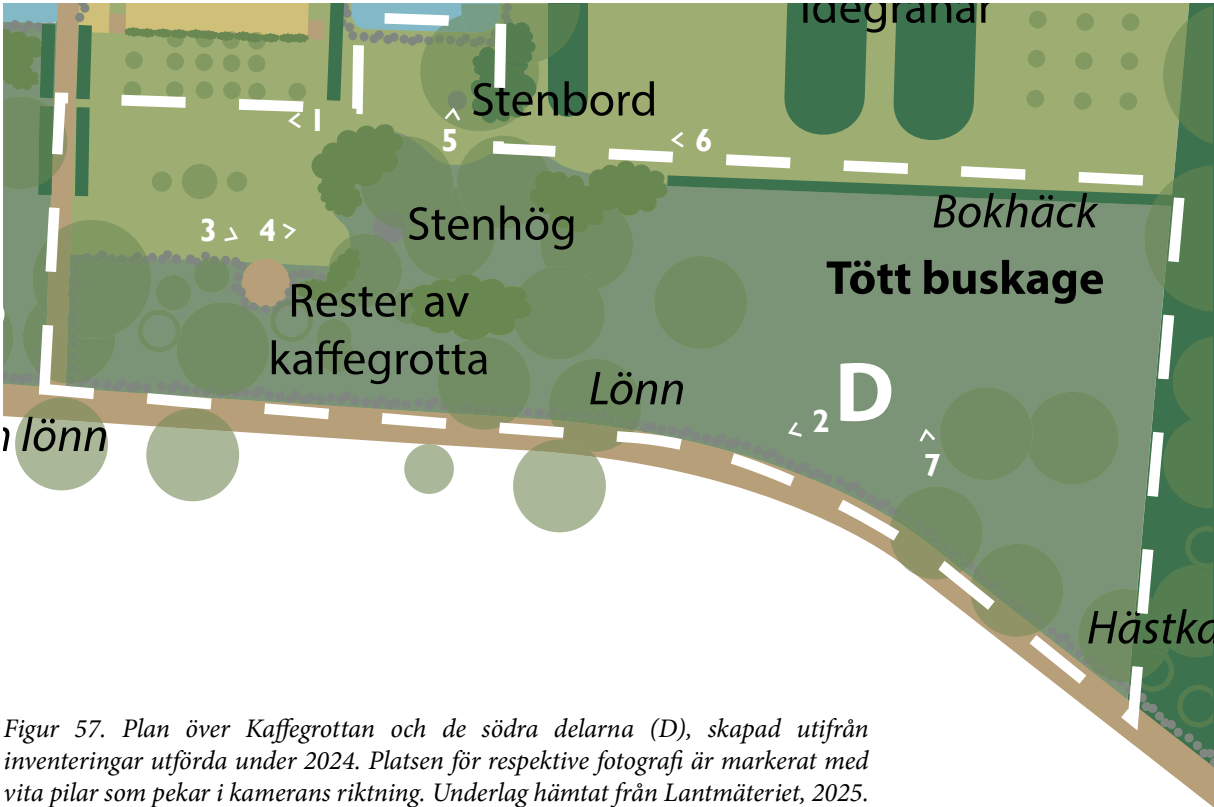
Figur 55. Den västra rabatten intill gräsparterren. Bron som leder till borggårdens södra del löper ovanför. Juni 2024.

Figur 56. 15 idegranar står i tre rader om fyra, fem och sex, räknat norr ifrån. En idegran står till höger utanför bild. Januari 2024.

D. KAFFEGROTTAN OCH DE SÖDRA DELARNA

Trädgården fortsätter med en gräsplan i söder (fig 57), där tre idegranar (*Taxus*) står på rad (fig 58), vilken leder till ett djupt bryn av vegetation intill vägen som delar av rekreationsområdet och åkern. Detta bryn är något kuperat och liknar en vall, som avslutas med av en trädrad av lönn (*Acer*) (fig 59). Här växer fläder (*Sambucus*), schersmin (*Philadelphus*), murgröna (*Hedera*) och en hel del sly. I brynets sydvästra hörn står en stor bok (*Fagus*) och flera almstubbar (*Ulmus*) hittas i utkanten, troligen från en tidigare trädkrans. Bland denna vegetation finns även rester av en kaffegrotta (fig 60); Stora stenar syns travade på varandra i en öppen cirkel med ett golv av oregelbunden ölandssten, vilket indikerar att detta anlagts vid samma period som blomsterparterren.

Figur 57. Plan över Kaffegrottan och de södra delarna (D), skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Platsen för respektive fotografi är markerat med vita pilar som pekar i kamerans riktning. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Figur 58. I mitten av gräsplanen söder om blomsterparterren står tre idegranar på rad. Januari 2024.

Figur 59. Ut med vägen i söder löper en trädrad av lönnar. November 2024.

Figur 60. Rester av kaffegrottan i den södra delen av trädgården, där den byggdes in i den djupa rabatten som vetter ut mot åkern. En del stora stenar finns kvar av den gamla muren och längst in i kaffegrottan klär murgröna in en gammal almstubbe. Runt muren växer bland annat fläder och schersmin. På marken syns röd ölandssten, se markering. November 2024.

Strax öster om kaffegrottan reser sig väldiga buxbomsbuskar (*Buxus*) och innanför dessa gömmer sig en hög av stora pittoreska stenar (fig 61). Estelle Alwén (2024) menar att dessa stenar antagligen är resterna från den ruin som A.E. Wallis konstruerade i början av 1900-talet. Vidare, norr om detta fortsätter gräsplanen för att kopplas samman med trädgårdsmästeriet. Här, intill vallgravens sydvästra hörn står även ett lågt stenbord (fig 62) som placerats där i början av 2000-talet efter att det hittats bredvid ovan nämnda stenhög (Karl-Otto Alwén 2024).

Figur 61. Mellan trädgården i väst och buskaget i öst finns en liten glänta kantad av buxbomsbuskar. Där inne skymtar en hög av stora ådriga stenar. Mars 2024.

Figur 62. Ett lågt hjulliknande stenbord står intill vallgravens sydöstra hörn. Till höger sträcker sig en plantering av äldre schersminbuskar, syrener, samt hästkastanj och körsbär. Mars 2024.

Fortsatt österut är ett tätbevuxet buskage som i den övre delen formar sig som en serpentin av först snöbär (*Symphoricarpos*) och därefter schersmin (*Philadelphus*) (fig 63). Utåt vägen, i den sydligaste delen, skymtas en och annan forsythia (*Forsythia*) och ros (*Rosa*). I övrigt växer här ett snår av björnbär (*Rubus*), vilka kan vara en rest från den tidigare ekonomiträdgården, samt en del barrträd (fig 64).

Figur 63. Buskaget i öst kantas av formklippta schersmins- och snöbärbuskar. Till höger syns en buxbomsbuske som utgör den södra ändan av blandhäcken och delar av trädgårdsmästeriet och vallgraven. Mars 2024.

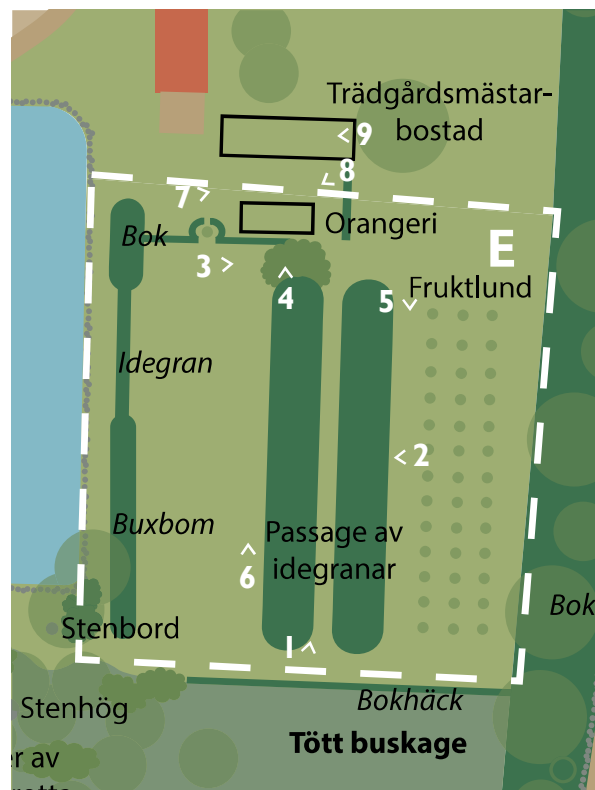

Figur 64. I buskaget i öst breder ett kraftigt björnbärssnår ut sig. Här växer även en del barrträd och i bakgrunden skymtar idegransallén som sträcker sig genom trädgårdsmästeriet. November 2024.

E. TRÄDGÅRDSMÄSTERIET

Trädgårdsmästeriets (fig 65) mest framträdande struktur är allén av idegranar (*Taxus*) som sträcker sig genom denna del i nord-sydlig riktning (fig 66). Utifrån historiska flygfoton (fig 7, sida 23) samt kartor (fig 18-20, sida 31-32) kan man dra slutsatsen att allén är minst hundra år gammal. Den var under 1900-talets första hälft en friväxande häck uppdelad i två sektioner där en tvärsaxel löpte mellan dessa (fig 67), för att dela upp mästeriet i olika kvarter.

Intill alléns ingång i norr växer en grupp stora buxbomsbuskar (*Buxus*), även dessa över hundra år gamla (fig 68 och 69). Öster om allén ligger en fruktlund planterad av de nuvarande ägarna under tidigt 2000-tal som främst innehåller äppleträd (*Malus*) men också päron (*Pyrus*) och plommon (*Prunus*) (fig 70).

Figur 65. Ovan. Plan över Trädgårdsmästeriet (E), skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Platsen för respektive fotografi är markerat med vita pilar som pekar i kamerans riktning. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Figur 66. Idegransallén som idag har ett slutet krontak. Mars 2024.

Figur 67. Ungefär halvvägs genom allén finns en tvärgående öppning som visar på en tidigare indelning i trädgården, då en gångväg löpte här. I bakgrunden syns blandhäcken som avgränsar till vallgraven, till vänster buxbom och till höger idegran. Mars 2024.

Figur 70. Öster om idegransallén (höger) har ägarna planterat en fruktlund. Juni 2024.

Figur 68. Där idegransallén börjar i norr växer väldigta buxbomsbuskar. Mars 2024.

Figur 69. Samma buxbomsbuskar som i föregående bild. Trädgårdsmöblerna visar på deras enorma storlek och ålder samt att även dessa ytor nyttjas till lek. Mars 2024.

Figur 71. Väster om idegransallén är en öppen gräsplan. Januari 2024.

Mellan idegransallén (*Taxus*) och blandhäcken ut mot vallgraven i väst är en öppen gräsplan (fig 71). Denna ramar in av en låg bokhäck (*Fagus*) i norr, som blir en avgränsning till det gamla drivhuset och trädgårdsmästarens bostad. Husgrunden till dem båda finns kvar på samma plats (fig 72), däremot har bostadshuset minskat i storlek för att få mer plats kring boningshuset i denna del (fig 65). I den förstnämnda husgrunden odlas ätbara växter (fig 73) och i den sistnämnda växer rosor (*Rosa*) och olika bärbuskar (fig 74).

Figur 72. Rester av husgrund till den gamla trädgårdsmästarebostaden (vänster) samt drivhus (höger) i norr. Bak till höger tar allén sin början. Mars 2024.

Figur 73. Innanför husgrunden till det gamla drivhuset växer diverse ätbara växter, så som rabarber, sallat, gräslök och salvia. Juni 2024.

Figur 74. Innanför husgrunden till den gamla trädgårdsmästarebostaden växer rosor och olika sorter bärbuskar, så som krusbär och vinbär. Juni 2024.

4 VÄRDEANALYS

Enligt Génétay och Lindberg (2015:26-28) kan kulturvärden delas in i sociala, estetiska och kulturhistoriska värden, medan natur- och kulturvärden även inkluderar ekologiska värden. Mason (2002:27) förklarar därtill att olika värden har olika förutsättningar och därför kan vara av olika vikt vid en kulturhistorisk bedömning. Här kan bevarandemålet i sig vara avgörande för urvalet av betydelsefulla strukturer och områden, då antingen materiella eller immateriella värden kan ha en större betydelse. På så sätt skapas kultur genom materiellt och immateriellt arv och bör respekteras likvärdigt (ICOMOS 2012, Art. 7). Därför bör alla former av kulturella och naturliga värden identifieras för att kunna fatta välgrundade beslut kring en plats bevarande. Av samma anledning bör enskilda värden heller inte bedömas som högre än andra utan rättfärdiga skäl (Burra Charter 2013, Art. 5.1). Det är alltså viktigt att se till helheten i en trädgårdsanläggning för att kunna bedöma samtliga värden. Däremot får värdet av de individuella beståndsdelarna inom anläggningen, så som vegetation, strukturella element, vattenelement samt utsmyckningar, inte förminskas (ICOMOS 1982, Art. 4). Strukturer som alléer, stenpartier eller gångar kan också i sig själva vara värda att bevara utan en sammanhängande helhet (Flinck 2022:173-174).

I en värdering av en anläggning, och dess ingående strukturer, bör de kulturhistoriska värdena noga definieras. Därigenom kan beslut gällande bevarandeåtgärder motiveras, likaså framtida mål och underhåll (Thornberg Knutsson 2008). För att kunna identifiera kvarlevande strukturer av värde, måste en trädgård granskas med platsens utveckling i åtanke. En levande miljö bör alltså tolkas som ett dynamiskt fenomen, där beständiga element kan vara närvarande i olika grad (Lian et al. 2024). Det historiska händelseförloppet är på så sätt en viktig faktor i värdeanalyser så som denna. På liknande sätt menar Génétay och Lindberg (2015:21) att alla beståndsdelar i en park eller anläggning, liksom gestaltning, artinnehåll och funktioner, är summan av platsens historiska utvecklingen vilket innebär att värdet finns i förändringen i sig. Särskilda strukturer kan därför värderas utifrån deras påtaglighet i landskapet eller representativa egenskaper från en specifik tidsperiod.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Enligt Olsson (1922) nämns Dybäck i skrift redan 1676, som ett av femton gods i Skåne, under en utredning kring sätets försvarsduglighet. Författaren menar därför att anläggningen tycks välbevarad och av betydelse för den skånska historien. Dybäck beskrivs även som en del av ett större område av intresse, i Kulturmiljöprogrammet över särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skurups kommun (Länsstyrelsen 2006c). Tillsammans med V och Ö Vemmenhög, Tullstorp och Hörte representerar området det skånska slättlandskapet. Här nämns de många fornlämningar i området men också specifikt Dybäcks slott och dess omgivande karaktäristiska landskap med

pilvallar och kringliggande gårdar, ett typiskt skånskt godslandskap och värdefull kulturmiljö (ibid.).

Ett “kulturellt landskap” kan ha många olika former och utseende beroende på hur människan har valt att interagera med och förvalta det; en form av kulturellt landskap är det av estetiska skäl skapat av människan, liksom trädgårdar och parker (UNESCO u.å.). Flinck (2022:172-173) instämmer och uttrycker att det på grund av olika anledningar, liksom ekonomiska, estetiska eller avsaknaden av anledning, behålls vissa strukturer och delar i trädgården medan andra utvecklas eller helt försvinner. Därför är det av författarens åsikt att en anläggning inte nödvändigtvis måste ha ett enhetlig uttryck från en särskild tidsperiod. Förändringar som gjorts vad gäller utformning eller innehåll kan på så sätt ha ett kulturellt värde, då dessa berättar om platsens historia och visar på betydelsefulla nedslag. Vidare menar Flinck (ibid.:187) att platsens kulturhistoriska värde också utgörs av det faktum att trädgården är en plats för odling och därför bör fortsätta vara det. Genom denna typ av inställning accepteras trädgårdens framtida förändringar både i innehåll samt nyttjande och på så sätt tillåts ägarna att aktivt styra nyttjandet utifrån personliga behov och intressen. Gestaltningen kan alltså komma att förändras utan att förta värdet, då dess betydelse ligger i brukandet.

Platser och strukturer som idag uppfattas som *estetiska* är ett resultat av antingen historiskt kontinuerligt underhåll eller moderna ingripanden, då estetiska värden uppstår genom medvetna gestaltningar (Génétay & Lindberg 2015:22-23). Därför menar Flinck (2022:68) att platsens nutida utseende och funktioner får utgöra grunden i en värdeanalys. Detta innebär att de kulturhistoriska rester och spår som ännu finns kvar på platsen får ett högre värde än de som funnits men nu inte kan urskiljas. På så sätt synliggörs de mänskliga värdena som applicerats på platsen och dess innehåll, vilket i sin tur ökar förståelsen för den historiska utvecklingen. Detta tankesätt är särskilt applicerbart i privatägda trädgårdar, vilka fortfarande nyttjas och förändras av sina ägare (ibid.).

IMMATERIELLA VÄRDEN

Kulturella, sociala och traditionella seder som förts vidare över generationer kallas för *immateriellt kulturarv* och kan innefatta allt från berättelser och kunskap till hantverk och uttryck. Denna form av kulturarv förblir levande och förändras med tiden utifrån den rådande kontexten och naturliga influenser (Svenska Unescorådet 2023; ICOMOS 2024). Därför är det särskilt viktigt att respektera en plats spirituella och symboliska betydelse (ICOMOS 2024, Pr. 2). En plats betydelse är beroende utav de seder som historiskt präglat platsen och ännu lever kvar där – den har formats utifrån dessa och har endast därför kommit att existera. I den meningen är en *trädgård* endast en trädgård för att någon nyttjat den och värnat om kunskapen. Därför krävs det ofta ett annat förhållningssätt för att bevara en plats *föränderlighet*. Ett förhållningssätt innefattar en högre acceptans och kanske även uppmuntran kring inre och yttre påverkan, till skillnad från de mer fixerade metoderna för bevarande av statiska objekt och miljöer (Saltzman 1999:64).

Det immateriella kulturarvet skapar förståelse för och ger mening åt en plats och dess individuella objekt, då det är starkt kopplat till platsens identitet. Immateriella värden skapas och hålls vid liv genom minnen, gemenskap och aktivt praktiserande (ICOMOS 2024). Då samhällets värderingar ständigt förändras kan också betydelsen för det immateriella värdet komma att förändras (ICOMOS 2024, Pr. 1). En utmärkande miljö med ett stort immateriellt kulturarv

kan därför få en förminskad eller ökad betydelse genom en förändrad världssyn. Vidare är det därför ofta svårt att skilja naturliga värden från kulturella värden, då man kan se det som att människan och naturen formar varandra (ICOMOS 2024). Även Saltzman (1999:65) förklarar att naturvärden och kulturvärden är nära sammanlänkade då naturen ofta präglas av mänsklig aktivitet. Landskap som på ett eller annat sätt nyttjats kontinuerligt blir därför ett *kulturlandskap*, liksom en ängs- eller betesmark, även om det ofta kan betraktas som en del av naturarvet.

BIOLOGISKT KULTURARV

Genom naturliga processer och mänskligt ingripande skapas ett biologiskt kulturarv som lämnar ett levande avtryck på platsen. Dessa kan vara olika strukturer och arter som berättar något om hur platsen varit brukad eller förändrats över tid. Utformning och komposition är ofta påverkat av mänsklig aktivitet och det är denna kulturhistoriska kunskap i kombination med kunskap om naturens biologiska respons som gör att vi kan tolka och uppfatta biologiskt kulturarv. Kunskaperna appliceras på den specifika platsen, i det här fallet en flera hundra år gammal herrgårdsmiljö, och på så sätt kan spår och element sättas i ett sammanhang (Westin 2014).

I anläggningen växer särskilt mycket buxbom (*Buxus*), vilken förr ansågs vara den ultimata häckväxten (Olsson & Rabow 2014) då den historiskt sett använts sedan renässansen, främst för att markera passager eller gränsa av områden (Olsson & Rabow 2013). Attraktionen var just att den är städsegrön men också att den har ett kompakt växtsätt, är långsamväxande och klarar återkommande beskärning (Olsson & Rabow 2014). Den var även vanligt förekommande som kantväxt kring rabatter (Olsson & Rabow 2013).

BIOLOGISK MÅNGFALD

Trädkransarna som sträcker sig runt och inne på godset är också de en kulturhistorisk kvarleva som visar på äldre traditioner och ett biologiskt kulturarv. Dessa trädkransar är idag av varierande kvalitet och artsammansättning, bland annat innehållande både hög- och lågstubbar vilka skapats naturligt eller mekaniskt (fig 75-78). Enligt Jonsson et al. (2016) har denna typ av död ved, och andra former, en direkt positiv effekt på biodiversiteten i ett område då dessa bildar habitat och förbättrar mikrolivet i jorden. Forskning visar även att död ved bör produceras medvetet, i proaktivt syfte.

Godsets park och trädgårdar har till stora delar blivit brukade av ägarna själva, tidigare av trädgårdsmästare, och idag tillåts naturliga processer på flera håll i landskapet, där flora och fauna har naturlig konkurrens i de olika habitaterna (fig 79). Genom variationen av en trädgårds olika öppna och slutna samt skuggiga och ljusa delar skapas fler förutsättningar för liv i olika former. Speciellt äldre trädgårdar och parker, med många häckar och buskage, uppskattas av små fåglar och gnagare (Ilminge 2002:18). Variationen och kombinationen i parklandskapet vid Dybäck, så som skog, sumpmark, gräsmatta och trädgårdsrabatter samt tillhörande grusgångar och vattendrag, skapar därtill ett flertal mikrohabitat. I gränzonerna mellan dessa ytor skapas ytterligare förutsättningar för diverse bo och föda, vilket i sin tur leder till en ökad biodiversitet inom godsets gränser. I en herrgårdsmiljö som denna, mitt i det rurala landskapet, är klimatet annorlunda från det inne i städerna och lockar därför andra arter. Luftföroreningarna är

dessutom färre vilket också påverkar biodiversiteten – här växer bland annat olika lavar (fig 80).

Figur 75. Gamla hästkastanjer står kvar från en tidigare trädkrans. November 2024.

Figur 76. Död högstam som skapar habitat för ett flertal olika insekter och djur. November 2024.

Figur 77. Döda träd som fallit i vinden ligger kvar runt om i parken. Här växer även olika sorter mossor. Mars 2024.

Figur 78. Staplad nedsågad ved som får ligga kvar runt om i parken. November 2024.

Figur 79. Tickor samt håligheter skapade av djur på stammen av en gammal bok. November 2024.

Figur 80. Det växer lav på träden runt herrgården. Mars 2024.

AUTENTICITET

Historisk autenticitet bör alltid eftersträvas i kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Däremot kan reversibla åtgärder som på något sätt strider mot autenticiteten accepteras, under förutsättningar att de kan utvärderas vid ett senare tillfälle och åtgärdas vid behov. Irreversibla åtgärder, liksom att ta bort gångar eller omgestalta områden utan tydlig motivering, bör dock undvikas (Ahrlund 1996:168).

För att göra en kulturhistorisk analys bör därför platsens autenticitet bedömas utifrån flera olika perspektiv, beroende på den kulturella kontexten och dess utveckling över tid. På så sätt blir allt från material och design, traditioner och funktioner till miljö och känsla relevanta faktorer. Sammanställt kan historiska, sociala och estetiska värderingar bidra och påverka kulturarvets fulla dimension (ICOMOS 2012, Art. 13). Gustavsson och Peterson (2003) menar även att autenticitet hänger ihop med flera andra kulturella aspekter, så som etik och lärandeperspektiv. En plats autenticitet är därför betydelsefull inför eventuella åtgärder, då den blir en värdefull länk till det förflutna. Därför krävs förståelse för platsens historia samt kunskap att se betydelsen i denna för att bedöma om ett föremål är autentisk eller ej (ICOMOS 2012, Art. 9).

I Nara dokumentet om autenticitet (ICOMOS 2012, Pr. 3) benämns även ”cyklisk förnyelse” som en autentisk process. Det är när ett objekt eller en plats återskapas med hjälp av traditionella tekniker och material eller genom att bevara de ursprungliga funktionerna. Denna typ av rekonstruktion kan därför ha ett högt kulturhistoriskt värde trots att det egentligen anses vara en omgestaltning (ICOMOS 2012, Pr. 3).

VÄRDEN I DYBÄCKS PARKLANDSKAP

Länsstyrelsen (2022) menar att grönyttorna vid Dybäck, så som parken och trädgårdarna närmst gårdsbyggnaderna, har naturvärden av klass 3, vilket innebär att området har utmärkande naturvärden av lokal och kommunal betydelse. Denna klassning exkluderar dock inte möjligheten till högre naturvärden på platsen, vilka kan vara av intresse på regional till internationell nivå (ibid.). Detta undersöks vidare genom vårdprogrammet, då Dybäcks slottspark och trädgårdars betydelse diskuteras.

Genomgående för parklandskapet på Dybäck finns många äldre vegetationsstrukturer, så som idegranshäckarna och allén (*Taxus*), buxbom i olika former (*Buxus*) samt de olika trädraderna och trädkransarna, vilka har ett enormt kulturhistoriskt värde. Detta värde ligger både i dess ålder, där merparten uppskattas vara runt 100-150 år gamla baserat på insamlat material, och i den tongivande karaktär som dessa strukturer ingiver platsen. Då arter och vegetationsstrukturer som dessa har använts kontinuerligt historiskt i herrgårdsmiljöer som Dybäcks slott markerar de även betydelsen av det hantverk som utövats över flera hundra år. På en större skala kan också ett indirekt värde placeras på plantskolorna, och det historiska hantverket av växtförökning (Olsson & Rabow 2013), vilka var avgörande för anläggningar som denna.

Idag härjar tyvärr ännu buxbomssjuka, vilken främst orsakas av svampsjukdomarna *Cylindrocladium buxicola* och *Volutella buxi*. Den förstnämnda leder till en snabb plantdöd men har någon av svamparna väl etablerat sig så finns det en risk att det drabbar samtliga individer av buxbom. Gula blad är ett tidigt tecken på smitta (Olsson & Rabow 2014). Buxbomen på Dybäck visar dock inga tecken på buxbomssjuka och tycks hittills förskonad ifrån detta.

I likhet med de vårdprogram som använts till inspiration, *Vårdprogram för trädgården vid Svend och Hanne Bøgh-Andersens villa i Laholm* av Boel Nordgren samt *Vårdplan för Göholms park och trädgård* av Boel Nordgren och Anna Jakobsson, har parklandskapet delats in i olika delområden inom vilka kulturhistoriskt värdefulla strukturer och objekt definierats. Génétay och Lindberg (2015:15) menar att värdet för ett objekt eller område ska förklaras noggrant, utifrån en beskrivning av föremålets egenskaper, i en kulturhistorisk värdering. I denna specificeras konstruktion och utseende samt funktion. Därefter sker ett urval samt rangordning av representativa värden vilka tillsammans ökar förståelsen för och bistår med kunskap kring platsens historiska betydelse (Génétay & Lindberg 2015:21). Detta görs för parken och trädgårdarna vid Dybäcks slott i nedan avsnitt. Värden beskrivs inom respektive delområde (A-E) utifrån historisk relevans, där de för platsen mest betydelsefulla strukturerna står överst.

A. parken

Köksträdgård/trädgårdsmästeri

Fruktlunden i parkens södra del syns i kartor från tidigt 1800-tal (fig 17, sida 30), som dåtidens köksträdgård, och nämns i skrift under tidigt 1900-tal.

Dammen och tornet

Platsen för dammen som A.B. Wallis d.y. lät anlägga under 1800-talets andra hälft (fig 18, sida 31) syns numera endast som en sänka i terrängen. Det var även här som den tidigare sjön låg då herrgården först byggdes på området. Marken för den tidigare dammen är fortfarande sank och Dybäcksån flyter ännu intill denna.

Tornet i sten som byggdes av A.E. Wallis i början av 1900-talet står ännu kvar på samma plats (fig 81). Däremot har delar rasat och dess ursprungliga utformning har gått förlorad.

Figur 81. Jämförande bilder över tornet och dammen från tidigt 1900-tal (Hallwylska museet u.å., figur 8) och november 2024.

Gångar och broar

Gångstigarna som går genom parken har samma placering idag som vid början av 1900-talet (fig 19, sida 31) och tillsynes redan i slutet av 1600-talet (fig 15, sida 29). Broarna som korsar Dybäcksån tycks också vara de samma sedan 1800-talets andra hälft (fig 18, sida 31).

Barrträd och buxbomshäck

Barrträden i parkens nordöstra del är kvarlevorna från den barrträdsplantering som gjordes av A.E. Wallis 1915 och anses ha ett högt värde då dessa idag är över hundra år gamla.

Buxbomshäcken (*Buxus*) som löper mellan denna barrträdsplantering och fruktlunden i söder är troligen ännu äldre, då den är utmarkerad som en tre meter bred "gammal buxbomshäck" i G.V. Walbergs ritning från 1922 (fig 9, sida 25). Möjligtvis planterades häcken redan under 1800-talets första hälft på grund av dess väldiga storlek och artens långsamväxande karaktär (Olsson & Rabow 2014). Detta understryks ytterligare då Olsson och Rabow (2013) skriver att buxbom vid denna tid i historien börjat spridas även utanför herrgårdarnas parker och därtill ansågs nödvändiga för att skapa trädgårdens inre strukturer.

B. gamla trädgården

Immateriellt värde

Den gamla trädgården skulle kunna ha ett särskilt historiskt immateriellt värde, som en grön tillflyktsort och möjlig minneslund. Detta indikeras av minnesstenen som är rest i denna något avsidig del av trädgården. De väldiga buxbombsbuskarna (*Buxus*) i norr och väster samt övriga formklippta buskars placering indikerar resterna från äldre trädgårdsstrukturer. Det är därför troligt att denna del av trädgården hade en egen parterr med promenadstig, samt formklippta buxbom närmst vallgraven vilka kunde betraktas från slottets övre våningar. Därför kan det även antas att lönnarna (*Acer*) självsått sig, med tanke på stamomfång och dess till synes slumpmässiga placering. För dessa påståenden finns det däremot inga bevis då platsen inte specifikt omnämnts men denna del utgjorde med största sannolikhet en del av anläggningens lustträdgård i mitten av 1800-talet, innan vallgraven i söder torrlades och sedan blev utgjorde platsen för en ny trädgård. Vi kan däremot se att den varit relativt tätbevuxen sedan 1950-talet (fig 7, sida 23).

Trädkrans

Rester från tidigare trädkrans av almar (*Ulmus*) runt vallgraven visar på ett kulturhistoriskt och biologiskt värde från den tid då almar växte på godset. Stubbarna bildar spår av den tradition av gränsmarkerande statussymboler, som förr hörde till herrgårdskulturen (Fernelund 1996:33-34). Från dessa kan vi idag även utläsa vilket planteringsavstånd almarna hade och hur gamla de var när de dog eller togs bort.

Nu utgör trädkransens stubbar dessutom mikrohabitat för diverse insekter och maskar som lever här och i marken runt omkring. Träet och rötterna hjälper även till att stabilisera jordvallen så länge stubbarna får vara kvar. På så sätt kan det organiska materialet brytas ned naturligt och sakta bilda ny jord i dess ställe.

C. trädgården

Blomsterparterren

Blomsterparterren som anlades i slutet av 1930-talet fanns kvar in på 1960-talet (fig 21, sida 32). Samma pelarformade idegranar (*Taxus baccata* 'Fastigiata') som planterades då finns kvar än idag och utgör ett starkt arkitektoniskt element i trädgården. Därtill håller de ett högt värde på grund av sin ålder och bör därför bevaras i befintligt tillstånd.

Denna typ av anläggning är till synes inte en rekonstruktion av en tidigare parterr utan snarare en tolkning av en föregående trädgårdstrend. Dessa var tämligen vanliga i början av 1900-talet då sådana rekonstruktioner, ofta liknande den av renässansens trädgårdsstrukturer vilka var uppfattadessärskilt estetiskt tilltalande under denna tid (Henriksson 2013:222-223). Inspirationen till blomsterparterren kan på så sätt också ha varit att återinföra de trädgårdsstrukturer som skymtas öster om herrgården i Burmans ritning, tillika Fischers kopparstick, över Dybäck från slutet av 1600-talet (fig 3, sida 17).

Gräsparterren

Enligt ritningar anlades de båda parterrerna vid samma tidpunkt. Däremot lades vallgraven igen redan under 1800-talets första hälft av ägare A.B. Wallis d.y. Utöver mejeribyggnaden som då byggdes här är det oklart om ytan inkluderade någon form av grönska på den tiden. Först när släkten Alwén tog över, och efter mejeriets rivning, nämns gräsparterren. I fotografier från 1935 (fig c och d) syns dock att denna nedsänkta del var gräsbeklädd redan innan tillkomsten av blomsterrabatterna, vilket indikerar att denna del nyttjades till rekreation även tidigare.

Rosorna (*Rosa* spp.) som är planterade intill de södra trapporna bör behållas då de är en del av den ursprungliga utformningen av trädgården, så som den var tänkt då parterrerna anlades, även om dessa idag inte är de ursprungliga arterna. I detta fall väger det estetiska värdet tyngst, då anläggningen i sin helhet har större betydelse än de specifika rosarterna i planteringarna. Det är därför viktigare att bevara parterrerna med dess rospassager, trots komplettering av moderna arter. Alltså, bör de individer som håller på att dö bort bytas ut och ersättas av en likvärdig sort, anpassad utifrån de rådande förhållandena på platsen. Arterna är idag okända, en del av de kan tillhöra Damascena-Gruppen, men här kan man utgå från växtsätt eller färgskala vid nyplantering. Även de rosbuskar som redan försvunnit bör ersättas, så att där växer en ros vid basen av varje pelare.

Sociala aspekter

Trädgården har alltså mer aktivt nyttjats till rekreation sedan släkten Alwén tog över godset 1921, då den gamla mejeribyggnaden revs och gräsmattan förmodas anlagd och senare omgjord till två sammanhängande parterrer med blomsterplanteringar. Då denna del av godsets parklandskap ligger i direkt anslutning till borggården faller det sig också mest naturligt att denna plats nyttjas mest frekvent. Omgiven av blommande växter, ståtliga strukturer och i närheten av vatten blir detta dessutom en särskilt härlig plats för umgänge. I den nedsänkta delen av trädgården dukas det ofta upp till både fika och fest vid olika sammankomster eller helgaktiviteter.

Urna

Urnan som står i den tidigare blomsterparterren är samma urna som prydd och markerade planteringens mitt vid nyanläggning (fig 11, sida 27). Denna trädgårdsdetalj utgör även den ett arkitektoniskt värde, från den tidens ideal då gestaltningar skapades utifrån en nytolkning av renässansens trädgårdsstrukturer.

Figur 82. Fotografi från 1935. Den gräsbeklädda slänten intill borggården i söder, på vilken kläder tycks ligga ute på blekning. Till höger i förgrunden syns stigen som ledde ner till den försänkta gräsparterren. (Sjöbeck 1935)

Figur 83. Flygfoto från 1935. Trädgårdens gräsmatta söder om herrgården syns till vänster i bild. Trädkransen är vid denna tidpunkt ännu intakt och gränsar av andra delen av trädgården, den del där blomsterparterren senare anlades. (Liljeqvist 1935)

D. kaffegrottan och de södra delarna

Kaffegrottan

Kaffegrottan har ett kulturhistoriskt värde som visar hur denna del av trädgården nyttjades under 1900-talets första hälft. Den byggdes sannolikt i början av 1900-talet, då det var under denna tid som kaffegrottor blev populära inslag i de skånska trädgårdarna. Larsson (2022) förklarar att de äldsta kaffegrottorna byggdes i slutet av 1800-talet vid större gårdar på den skånska landsbygden, då ofta runda till formen och sammanlänkade med den övriga trädgårdens utformning. I början av 1900-talet arbetade dessutom ännu tjänstefolk på de skånska herrgårdarna, vilka även dem nyttjade kaffegrottorna. Detta var ofta anledningen till dess lite mer avlägsna placering (ibid.). Även på Dybäcks slott fanns det tjänstefolk ända fram till slutet av 1900-talet (Johan Alwén 2025). Huruvida de anställda nyttjade kaffegrottan på godset är däremot oklart.

Det var vanligt att bygga kaffegrottor intill en jordvall samt att plantera lövträd o.d. invid stenvallen som skydd för vinden (Larsson 2022). Vegetationen kring kaffegrottan på Dybäck skulle därför kunna vara planterad under samma tidsperiod för att ytterligare skapa lä i söder ut mot de öppna åkerfälten. Här växer idag schersmin (*Philadelphus*), fläder (*Sambucus*) och syren (*Syringa*) vilka alla har använts som prydnadsbuskar sedan 1700-talet (Andréasson Sjögren & Wedelsbäck Bladh 2009).

Vidare är det samma stenplattor på marken som de som användes till blomsterparterren, vilket kan vara ytterligare en indikation på att de båda kom till vid ungefär samma tidpunkt. Än mer då Larsson (2022) nämner den röda ölandsstenen som vanligt förekommande under 1930-talet.

De tre idegranarna

Dessa individer tycks inte ha något vidare sammanhang med resterande delar av trädgården men har vuxit på platsen under en lång tid och är därför en del av Dybäcks historia. Ägarna har medvetet valt att behålla och sköta om dessa, vilket antyder att de har ett socialt värde.

Stenhögen

De stora pittoreska stenarna med varierande utseende är med största sannolikhet rester från en av A.E. Wallis konstruktioner under tidigt 1900-tal. Därför bör dessa bevaras i sitt nuvarande skick, om möjligt kan vegetation nära inpå *ruinen* beskäras för att synliggöra och markera formationen. Stenarnas kulturhistoriska värde kan på så sätt bli mer påtagligt och få en större betydelse.

Stenbordet

Stenbordet (fig 62, sida 49) placerades intill vallgraven i början av 2000-talet men dess tidigare användningsområde är oklart. Då själva bordsskivan tycks vara ett hjul är det möjligt att denna tillhört någon av vindbryggorna som tidigare lett till borgholmen. En annan eventualitet skulle kunna vara att det funnits någon slags kvarn på godset. Trots ovisshet kring funktionen har *bordet* funnits på godset under flera generationer och är därför en del av platsens kulturhistoriska värde. Dess närvaro förstärker även karaktären av herrgårdens helhetsmiljön och bör därför bevaras.

E. trädgårdsmästeriet

Idegransallén

Allén och nu även lövsal av idegranar (*Taxus*) är väldigt formstark och utgör något av ett monument på platsen då resten av trädgårdsmästeriet ställs i förhållande till denna. Den skapar ett blickfång både innifrån och utifrån, delvis på grund av dess kala stammar som ter sig som pelare varpå vilka kronorna vilar. Förmodligen planterades dessa idegranar, då som häck, av A.B. Wallis d.y. under 1800-talets senare hälft, vilket gör dem över 150 år gamla. Idegransallén har alltså ett väldigt starkt kulturhistoriskt värde och visar direkt på Dybäcks egen trädgårdshistoriska utveckling.

Fruktlunden

Även om fruktlunden i sig är relativt nyplanterad, representerar den den fruktodling som pågick i trädgårdsmästeriet förr. Det är svårt att säga om det fanns en lika omfattande fruktträdsplantering öster om idegransallén (*Taxus*), eller någonstans i trädgårdsmästeriet, under den tid då trädgårdsmästaren arbetade på godset. Frukträd har i alla fall funnits på platsen i mitten av 1900-talet (fig 20-21, sida 32). Enligt Fernlund (1996:36) har ekonomiträdgården alltid varit en viktig och statusfylld del av herrgårdskulturen, där odlingarna i sig haft stor ekonomisk betydelse. Det var vanligt att fruktträdgården ramades in av häckar och sågs som en lustgård, en plats för rekreation även den (ibid.). Därför kan den blott 20 år gamla fruktlunden ändå ha ett kulturhistoriskt värde då den blir ett uttryck av dess historiska betydelse på godset och har samma funktioner nu som då.

Övriga odlingar

Odlingarna i husgrunden till den gamla trädgårdsmästarbostaden och drivhuset innehåller nyare sorter av grönsaker och bärbuskar. Dock visar dessa planteringar, liksom fruktlunden, dessutom på platsens tidigare nyttjande och har därför en kulturhistorisk betydelse. Odlingen skapar även nutida nytta och rekreativa värden då detta blir till en social aktivitet för familjerna, vilken också genererar ätbara grödor.

Blandhäcken

Häcken i väst har varit en blandhäck sedan sent 1800-tal, då häcken förmodas kompletterad med idegran (*Taxus*) enligt uppgifter av Dahl och Sylvén (1922:92-93). Övriga delar av häcken som består av bok (*Fagus*) och buxbom (*Buxus*) verkar äldre då deras storlek och stamomfång vittnar om ett långt liv. Dessa kan ha vuxit på platsen sedan början av 1800-talet, då anläggningen rustades upp under släkten Wallis. Det var även under denna tid buxbomen slagit igenom som häckväxt i Sverige.

En häck av denna storlek bildar också habitat för många mindre djur så som fåglar och gnagare, inte minst insekter, vilket även ger häcken biologiska värden.

En kort sammanfattning

De mest värdefulla strukturerna i parken och trädgårdarna kan direkt kopplas till de spår som finns kvar från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Det är under denna tid som godsets parklandskap aktivt förändras av dåvarande trädgårdsintresserade ägare, vilket i sin tur även ledde till att många av de strukturer som tillkom under 1800-talet försvann, eller om inte annat uppdaterades. Från denna tid finns mycket utav den starkt karaktärsgivande vegetation som format parklandskapet kring Dybäcks slott, vilka ännu är närvarande i landskapen. Dessa inkluderar buxbomshäcken (*Buxus*) genom parken, trädkransar, blomster- och gräsparterren, idegransallén (*Taxus*) samt de båda fruktodlingarna. Även andar element, så som vallgraven, ån och dammen sätter sin prägel på platsen.

Planen på nästa uppslag illustrerar herrgårdsmiljöns förmodade utformning i slutet av 1930-talet (fig 84) utifrån insamlat historiskt material. Denna plan finns även som bilaga (4) där den kan jämföras med den nutida planen över Dybäcks parklandskap (bilaga 3).

Figur 84. Plan över Dybäck i slutet av 1930-talet. Här illustreras godsets park och trädgårdar samt den utformning som funnits vid denna tidpunkt. Trädgårdsstrukturer som dammen, frukt- och köksträdgårdarna, de många häckarna, blomsterparterren och alléerna är närvarande och bidrar till en karaktäristisk helhetsmiljö. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025. (Finns även som bilaga 4.)

5 ÅTGÄRDSPLAN

Ilminge (2002:17) menar att en trädgård har högt kulturhistorisk värde om den kan uppvisa sin ”ursprungliga grundplan”. Detta stämmer endast delvis vid Dybäcks slott, då parken och trädgårdarna innehåller flertalet grundstrukturer som är dem samma som för ca 200 år sedan. Specifika delområden har däremot omgestaltats sedan dess, vilket innebär att helheten har förändrats. Längre bakåt i tiden är parklandskapets utformning till stora delar oviss, vilket här gör 1800-talet till en slags historisk referenspunkt.

I ett kulturlandskap kan integrerade trädgårdar av historiskt värde utvecklas eller återskapas genom en kartläggning av de underliggande lager som tillsammans bildar kulturarv (Lian et al. 2024). Enligt både Florensdeklarationen (ICOMOS 1982) och The Burra Charter (2013) bör dock förändringar i en kulturhistoriskt värdefull miljö göras utan någon påverkan på dess värde. Nödvändiga förändringar ska utföras med största försiktighet och endast för att förbättra dess befintliga funktioner (ibid.). Förslag på åtgärder i de olika delarna av trädgårdarna och parken har medvetet gjorts för att höja platsens betydelse genom att synliggöra de befintliga värdena (Flinck 2022:186). Förslagen till åtgärder syftar också till att öka de estetiska värdena och på så sätt även positivt påverka de rekreativa funktionerna som platserna håller. Därigenom har ändringarna giltiga skäl, då de utförs i bevarandesyfte utan att skada de fysiska strukturerna, vilket uppmuntras i The Burra Charter (2013, Art. 3.2).

Enligt artikel 10 i Florensdeklarationen (ICOMOS 1982) bör alla åtgärder, liksom skötsel och rekonstruktion, verka för att bevara anläggningen som helheten. Därför bör också material medvetet användas på ett sätt som uppnår förutbestämda mål, antingen i enlighet med den tidsperiod som präglar anläggningen eller i hållbarhetssyfte. Mason (2002:26-27) menar att hållbarhetsperspektivet kan nyttjas som ett mer flexibelt ramverk i bevarandearbetet, där den gröna miljön tillåts att fortsätta leva, vilket även kan underlätta i praktiken.

Enligt Mason (2002:26-27) fanns det för tiden inga modeller för beslutsprocesser avsedda för bevarandet av kulturarv, i alla fall ingen som kunde appliceras i alla situationer. Därför förespråkar han inte någon särskild mall och menar i stället att man bör arbeta utifrån ett hållbarhetsperspektiv, vilket även rekommenderas i flertalet konventioner. Oavsett arbetssätt bör de beslut och dokument som senare sätts i verket kontinuerligt utvärderas, så att alla former av skötsel och underhåll utförs enligt målbeskrivningen (ibid.). I slutändan är det därtill upp till ägaren att förvalta parken och trädgårdens kulturhistoriska värden (Ilminge 2002:17).

Följande åtgärdsplan är formad utifrån den metod som används i *Svenstorp – en historisk trädgård i levande tradition* av Hansson et al. Här inleds respektive avsnitt med en kort karaktärsbeskrivning för att sätta delområdet i ett sammanhang, därefter följer en sammanfattning av de olika värdena, vilka grundar sig i värdeanalysen ovan, och slutligen beskrivs rekommenderade framtida mål och åtgärder. Först klargörs Dybäcks parklandskap i sin helhet och därefter

respektive delområde (A-E).

DYBÄCKS PARKLANDSKAP

Karaktärsbeskrivning

Herrgårdsmiljö med vegetation och strukturer från flera olika tidsepoker.

Värden

Miljön som helhet, samt de individuella delområdena (A-E), innehåller kulturhistoriska, sociala och biologiska värden. Det är kombinationen av dessa ytor som binder samman godset och visar på variationen i landskapet. Här finns också ett flertal fristående trädgårdsstrukturer och element som också på egen hand håller ett högt värde.

Mål och åtgärder

Målet för Dybäcks slotts parklandskap är att bevara och förstärka karaktären av herrgårdsmiljön som helhet samt de individuella delområdena med respektive funktioner. Ser vi till Dybäck så har herrgården haft samma övergripande utformning sedan början av 1800-talet; borggården med sin omgivande vallgrav och tillhörande broar, parken och trädgårdarnas huvudsakliga placering samt passager och kommunikationsytor är intakta. Då dessa komponenter utgör spår från den utformning som godset hade under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal får dessa tidsperioder bli förebilder för eventuellt återskapande av strukturer.

Enligt artikel 10 i Florensdeklarationen (ICOMOS 1982) bör alla åtgärder, liksom skötsel och rekonstruktion, verka för att bevara anläggningen som helheten. Vid restaurering och rekonstruktion bör därför kulturhistoriska värden förstärkas (The Burra Charter 2013, Art. 18), genom att synliggöra och underhålla betydande strukturer och element. Därigenom bör också material medvetet användas på ett sätt som uppnår förutbestämda mål, antingen i enlighet med den tidsperiod som präglar anläggningen eller i hållbarhetssyfte.

För att förstärka helheten av denna historiska herrgårdsmiljö, samt öka de estetiska värdena vid Dybäcks slottspark och trädgårdar, bör nedan mål och åtgärdsförslag implementeras inom respektive delområde (A-E). Dessa kan idag utföras fritt, då Dybäck ännu inte går under något skydd. Skulle godset bli skyddat framöver bör ytterligare dokumentationer kring underhåll och skötsel upprättas. Äldre träd och buskar ska ses över regelbundet för att föregå risken för skada eller sjukdom. Fortsatta rekreativa funktioner bör också uppmuntras och lämna rum för modernisering och förändring för att fylla kraven hos nuvarande och framtida ägare.

Om arter ska bytas ut eller ersättas i en kulturhistorisk miljö bör det göras utifrån platsens odlingstraditioner, om inte ursprungligt växtmaterial kan nyttjas (ICOMOS 1982, Art. 12). Olsson och Rabow (2014) instämmer men menar också att det är fördelaktigt att uppmuntra till mångfald om en stor kvantitet behövs, då minskar risken för sjukdomar och bortfall.

Ett alternativ till buxbom (*Buxus*) är idegran (*Taxus*), även den städsegrön och klarar av hård beskärning. Andra förslag på kulturhistoriskt växtmaterial inkluderar Liguster (*Ligustrum vulgare*), måbär (*Ribes alpinum*), tuja (*Thuja*), hagtorn (*Crataegus*) och gamander (*Teucrium chamaedrys*) (Olsson & Rabow 2014).

A. parken

Karaktärsbeskrivning

Park av blandskogskaraktär med rester från trädkransar samt spår i terrängen av tidigare damm. Intill ”dammen” finns merparten av ett medeltidsinspirerat torn kvar och utspritt i parken finns mängder av död ved i flera olika former.

Värden

Dammen och medeltidstornet, buxbomshäck (*Buxus*) och buskar, barrträd i nordöstra delen, köksträdgården, död ved i olika former

Mål och åtgärder

Återskapa parkens utformning från 1800-talets andra hälft till årsskiftet 1900 genom att återinföra dammen samt bevara fruktlunden och strukturen av köksträdgården. Behåll den övergripande karaktären och fortsätt uppmuntra biologisk mångfald, bland annat genom bevarande av död ved i olika former.

B. gamla trädgården

Karaktärsbeskrivning

En del av trädgården som innehåller mycket buskage och har ett omslutande krontak. Platsen upplevs något gömd trots en tydlig entré samt fri sikt i söder.

Värden

Känslan av en bortglömd oas och möjlig minneslund, buxbomsbuskarna (*Buxus*) och resterna av trädkransen.

Mål och åtgärder

Bevara lugnet och mystiken för att låta platsen vara en fortsatt tillflykt. Möjligen förstärka denna känsla genom att införa ett vattenelement samt någon form att sittplats där man kan slå sig ned.

C. trädgården

Karaktärsbeskrivning

Gräsförsedd trädgård med blomsterrabatter och pellarformade idegranar (*Taxus baccata* 'Fastigiata'), på tre sidor inramad av formklippta idegranshäckar (*Taxus*). Den norra delen är en nedsänkt gräsparterr, med stenmurar i norr och väst samt fyra tillhörande trappor.

Värden

Högt rekreativvärde där gräs- och blomsterparterr även har ett estetiskt och kulturhistoriskt värde, inkluderat kvarvarande vegetation.

Mål och åtgärder

Rekonstruera blomsterparterren enligt ritning från 1936 samt bevara de befintliga idegranarna (*Taxus*) och inkludera dessa i den nya planteringen. Använd liknande material till plattsättning och komplettera utformningen med torktåliga växter som kan konkurrera med idegranarnas

väletablerade rotsystem. Som kantväxt bör en annan art i stället för buxbom (*Buxus*) planteras för att ej föra in några sjukdomar på godset, förslagsvis idegran (*Taxus*) eller gamander (*Teucrium*), vilka båda framgångsrikt använts på flertalet kyrkogårdar. Alternativt kan sticklingar tas från befintliga buxbomsbuskar, då helst de som växer på gränsen mellan blomsterparterren och slutningens perennplantering eftersom dessa förr tillhörde parterren.

Restaurera trapporna som leder till gräsparterren och återskapa grusgångarna så att dessa trappor sammankopplas parvis i nord-sydlig riktning. Komplettera och ersätt döende rosplantor (*Rosa*) intill rosbågarna vid de södra trapporna. Plantera samma eller liknande färgkombinationer och om möjligt välj äldre arter och sorter som kan ha funnits i sortiment under 1930-talet. Bevara även den formklippta idegranshäckarna (*Taxus*).

D. kaffegrottan och de södra delarna

Karaktärsbeskrivning

Mestadels buskage kantat av en trädrad intill vägen som gränsar till åkermarken i söder. I den västra delen finns rester av en kaffegrotta, omgärdad av vegetation, vilken nås genom gräsmattan som knyter an till trädgårdens blomsterparterr. Inne i buskaget finns resterna av en tidigare ruinlik konstruktion av stora stenar från tidigt 1900-tal.

Värden

Kaffegrottan och vegetationen kring denna, ruinen samt de tre idegranarna som står mitt i gräsmattan i den västra delen.

Mål och åtgärder

Rekonstruera en tidstypisk kaffegrotta på samma plats, genom att i största mån återanvända befintligt material samt ta fram ölandsplattorna som nu ligger under ett lager jord.

E. trädgårdsmästeriet

Karaktärsbeskrivning

En lång idegransallé (*Taxus*) delar upp en gräsplan i väst och en fruktlund i öst. Norr om denna finns rester av den gamla trädgårdsmästarbostaden och drivhuset, i vilka det nu odlas grönsaker och bär, och i väst stängs vallgraven ute av en gammal blandhäck.

Värden

Idegransallén (*Taxus*) och blandhäcken, samt fruktlunden och de båda odlingarna i norr.

Mål och åtgärder

Bevara ovan nämnda värden, samt gräsplanen, för fortsatt rekreation.

6 HERRGÅRDENS FRAMTID

MÖJLIGA SKYDD

Länsstyrelsen kan förklara en byggnad som byggnadsminne om den i sig har ett högt kulturhistoriskt värde eller om den tillhör ett lika högt värderat område. Byggnadsminnesförklaringen kan även användas för endast skydd av ”parker, trädgårdar eller andra anläggningar” (KML 1988:950, 3 kap. 1§). Vidare kan också denna anläggnings tillhörande mark ingå i förklaringen, så länge denna också har ett högt kulturhistoriskt värde och en direkt anknytning till det huvudsakliga byggnadsminnet i fråga (KRFS 2018:3, 5§). Enligt föreskrifter (KRFS 2018:3, 3§) syftar här park eller trädgård till gestaltade landskap som innehåller arkitektoniska kvaliteter, så som vegetation, stigar, trappor och liknande. Med annan anläggning avses förslagsvis vallgravar, murar och broar (ibid., 4§).

Ett område som anses ha ett kulturpräglad landskap av värde kan även förklaras som kulturresevat. Detta är möjligt om platsen redan håller ett byggnadsminne eller en fornlämning (MB 1998:808, 7 kap, 9§). Förklaringen gäller då för bevarandet av värdefulla helhetsmiljöer där den historiska anläggningen och dess byggnader, samt eventuella kulturhistoriska spår, täcks (RAÄ 2023). Denna skyddsform är relativt flexibel då den tillåts variera inom resevatets gränser, utifrån områdets och ingående delars specifika värden och förutsättningar. Det är vanligt att kulturresevat ägs och förvaltas privat, däremot kan samarbeten med kommun, olika stiftelser eller ideella organisationer förekomma. Gemensamt för alla kulturresevat är dock att de på något sätt är tillgängliga för allmänheten och informerar om platsens kulturhistoriska betydelse (RAÄ 2024a).

Ett särskilt skyddsvärt naturföremål kan förklaras som naturminne. Då ingår även den mark som är i direkt anslutning till föremålet, för att förhindra oavsiktlig vanvård (MB 1998:808, 7 kap, 10§).

Programmet för kulturminnesvård nämner även byggnadsstadgan, områdesplan samt kommunöversikt som möjliga regleringsinstrument för att trygga särskilt intressanta områden (Länsstyrelsen Skåne 1984). Därtill föreslår Skurups kommun (2022) att tillhörande Bingsmarken, i godset södra del, blir till naturresevat då området innehåller mycket höga kulturhistoriska och biologiska värden.

ETT SLOTT I MÄNGDEN?

På en karta ur Lönnängs verk (2003:55) syns en sevärdhetsmarkering vid Dybäcks slott, vilken, i det här fallet, indikerar ett historiskt intressant byggnadsverk (Nationalencyklopedin 2023) av nationellt intresse (Transportstyrelsen 2021). Detta innebär att Dybäck under tidigt 2000-tal ansågs vara en betydelsefull och sevärd plats. Detta stärks av Hansson och Stureson (2005) då de omskriver Dybäck som en kulturmiljö av riksintresse, då det håller ett högt kulturhistoriskt värde som ett gods i det skånska kustlandskapet.

Godset uppmärksammas redan under 1980-talet i Kulturminnesvårdsprogrammet för Skåne (Länsstyrelsen Skåne 1984:223), där de motiverar bevarandet av Dybäcks slott på grund av anläggningens förhistoriska bruk, de representativa odlingslandskapet samt godsets äldre gravhögar. De påpekar även att herrgården befinner sig inom ett större område inom Skurups kommun som har betydelse för kulturminnesvärden, då tillsammans med V och Ö Vemmenhög, Tullstorp och Hörte. Enligt kommunen (Skurup kommun 2022) är det öppna odlingslandskapet på den skånska slätten med äldre bosättningar av riksintresse och därför av högt kulturhistoriskt värde. De nämner landskapet och bebyggelsen tillhörande Dybäcks slott som särskilt karaktäristiska och bevaransvärda, med allt ifrån huvudbyggnaderna och dess vallgrav till godsets alléer, parker samt övriga ekonomibyggnader. Herrgårdens betydelse visar sig också i det kringliggande slottslandskapet som formats utifrån den nutida och historiska godsförvaltningen (ibid.).

Slottsbyggnaderna har enligt Jonsson (1976) en väldigt specifik och intressant karaktär, även om slottet i sig och dess omgivningar kan tyckas ha en märklig arkitektur och komposition, menar Kjellberg och Svensson (1966:89). Trots detta uppvisar godset än idag en gammaldags atmosfär (ibid.). Godsets huvudbyggnader består av flera byggnader uppförde under olika tidsperioder, mellan 1400-talets slut och 1800-talets första hälft. De sammanlänkade huskropparna har trots detta ett enhetligt utseende, utsmyckade med detaljer från renässansen (Länsstyrelsen Skåne 1984:223).

Thornberg Knutson (2008) anser att byggnadsminnesförklarade anläggningar bör kontinuerligt utvärderas samt värderas gentemot varandra, liksom andra icke lagskyddade anläggningar, för att inför framtiden bevara ett relevant urval av värdefulla miljöer. På listan över de 197 enskilt ägda byggnadsminnen i Skåne (bilaga 2) identifieras 17 byggnadsverk vars ursprungliga funktion har varit slott och herresäte. Merparten av dessa färdigställdes under 1500- och 1600-talet, så som de mer kända Svaneholms slott, Krapperups slott och Vrams Gunnarstorps slott. Av de fyra slott som slutfördes under 1800-talet är det endast Borgeby slott i Lomma som har utformats etappvis från 1400-talet till 1800-talet (ibid.), precis som Dybäck. Däremot verkar Borgeby vid en första anblick sakna de mer framstående trädgårdsstrukturer och en tydlig funktionsbaserad indelning av grönyterna på godset, liksom dem som finns på Dybäck.

Vid Borgeby slott kan man se spår av historiska byggnationer från flera olika tidsepoker men också en kulturhistorisk utveckling under 900 år. Det sammantagna kulturhistoriska värdet för platsen gäller dess helhetsmiljö med bebyggelse och delar av intilliggande park (Länsstyrelsen Skåne u.å.b). Byggnadsminnesförklaring beror till stor del på att medeltidsborgen förändrats väldigt lite sedan den uppfördes och på så sätt behållit sin ursprungliga karaktär. Utöver slottet i sig har omkringliggande landskap en stor betydelse då även detta präglats av godsförvaltningens kultur (Länsstyrelsen Skåne 2006a).

Än så länge är Svaneholms slott det enda enskilt ägda slottet i Skurups kommun som är

byggnadsminnesförklarat (bilaga 2). Dess höga kulturhistoriska värde beror på att slottet kan ses som ett praktexempel på de borgar som byggdes i Skåne under 1500- och 1600-talet. De karakteristiska murade fasaderna samt den 1800-tals inspirerade parklandskapet kring sjön är särskilt värdefulla för platsen (Länsstyrelsen Skåne u.å.d).

I jämförelse med liknande byggnadsminnesförklarade slott och herresäten från medeltiden (bilaga 2) ser vi Bjersjöholms gamla slott, Krapperups slott och Vrams Gunnarstorps slott. De två förstnämnda har tidigare varit försvarsborgar och behållit sina tidsenliga karaktärer. Här utmärker sig Bjersjöholm främst genom att vara ett forskningsobjekt för medeltida nordiska borgar (Länsstyrelsen Skåne (u.å.a). Med sina fasader smyckade av sju-uddiga stjärnor har Krapperups slotts dessutom övriga kulturhistoriska värden. Dessa inkluderar vallgraven, ett tidstypiskt borgelement, men också parken som visar på stilidealen från 1800- och tidigt 1900-tal, med både danska och engelska influenser (Länsstyrelsen Skåne u.å.c). Parkerna vid Vrams Gunnarstorps slott återger i stället stilidealen från 1600- och 1700-talet med sina formklippta buxbom- och avenboksplanteringar, vilka numera inte bara är gamla utan även sällsynta till sin utformning (Länsstyrelsen Skåne (u.å.e).

En annan anläggning som kan vara relevant att nämna är Gyllebo slott, som färdigställdes i början av 1800-talet (bilaga 2). Byggnadsminnet centrerar kring sätesgårdens naturliga historiska händelseförlopp; från försvarsborg byggd på en holme, likt många andra, som senare blev till en slottsbyggnad anpassad för boning. Den lövskogstäckta marken kring holmens omslutande sjö inkluderas, då den har en stor betydelse för platsen (Länsstyrelsen Skåne (2006b).

ÖPPNA UPP OCH BJUDA IN

Lönnäng (2003) menade att de flesta privatägda slotten i Skåne är stängda för allmänheten men att vissa väljer att öppna upp sina parker, eventuellt även en del av boningshuset, under sommaren. I Florensdeklarationen om kulturarv som mänskliga värden (ICOMOS 2014, Art. 1.1 b) uttrycks turism som en möjlighet att dela platsens kollektiva identitet. Genom att öppna upp för allmänheten kan alltså bandet till lokalbefolkningen stärkas, vilket i sin tur kan influera gemenskapen och uppskattningen av kulturarvsmiljön. Detta blir särskilt tydligt i de fall lokalborna får engagera sig i platsen genom olika tjänster eller ideella aktiviteter (ibid.).

På samma sätt menar också Flinck (2022:186) att platsens kulturella betydelse kan öka genom turism eller informationsspridning, då platsens värden förtydligas och görs synliga. Detta skulle kunna göras genom olika typer av näringsverksamheter, så länge motiveringen är att ”vårda och förvalta kulturarvet för kommande generationer” (Lönnäng 2003:18). Ett sätt kan vara att införa en vandringsled genom eller i anslutning till godset (Länsstyrelsen Skåne 1984). Leden skulle exempelvis kunna ansluta till Slottsrundan, en 20 mil lång rutt i sydöstra Skåne som passerar Svaneholms slott, Övedskloster, Bjärsjölagårds slott, Christinehof slott, Kronovalls slott, Glimmingehus och Ystad kloster (Kulturföreningen Christinas Wänner och Svaneholms Museiförening 2025). Detta projekt startade 2019 i samband med EU-projektet South Baltic Manors och hade till syfte att visa upp det skånska kulturlandskapet och dess historiska byggnadsverk (Svaneholm slotts fornminnesförening (2024). Rundan passerar redan Dybäck och Hörte hamn på väg mellan Svaneholm slott och Ystad kloster och skulle vara ett naturligt tillägg som då är i enlighet med kunskapsspridning och bevarandet av det kulturhistoriska värdet.

I annat fall skulle Dybäck, liksom Borgeby slott (Länsstyrelsen Skåne u.å.b), kunna införa ett mindre museum i en utav byggnaderna, där parken och trädgårdarnas historia presenteras. Detta skulle även kunna vara i form av ett slags friluftsmuseum, där besökare aktivt får ta del av parklandskapet och uppleva vegetationsstrukturerna i samband med ytterligare information och historiskt bildmaterial, då exempelvis genom skyltning. Denna aktivitet skulle då även kunna ansluta till en vandringsled, för ökad exponering. Alternativt, skulle information kunna finnas tillgänglig längs en vandringsled där förbipasserande kan ta del av Dybäcks historia utan att beträda godset.

”Även om alla historiska trädgårdsanläggningar är skapade för att ses, användas, och vistas i, så måste tillträdet till dem begränsas så att de med hänsyn till sin storlek och känslighet inte slits ner, och så att deras kulturhistoriska budskap kan bevaras.” (ICOMOS 1982, Art. 18). Med detta i åtanke krävs därtill specifika planer för reglering av kulturhistoriskt värdefulla platser. Dessa bör vara anpassade utifrån ett helhetsbevarande, för att på bästa sätt skydda och hantera dess integritet i de fall turism tillåts (ICOMOS 2014, Art. 1.3 e). Detta diskuteras även av Ahrlund (1996:168-169), som menar att anpassningar främst bör se till parklandskapets bevarande, då turism kan ha en påfrestande effekt, och fastställa särskilda säkerhetsåtgärder kring vegetationsstrukturer och andra karaktäristiska element. Vidare menar hon att även praktiska anpassningar kan bli nödvändiga, liksom parkering och möjlighet till toalett. Detta beror såklart på vilket typ av besök som förordas och i vilket kapacitet. På så sätt kan ägarna själva ta beslut i vilken mån dessa faciliteter tillgodoses.

Ägarna till Dybäcks slott kan tänka sig att öppna upp och ha visningar under ordnade förhållanden, liksom särskilda datum eller under sommarmånaderna. Detta hade underlättat den ekonomiska hållbarheten av parken och trädgårdarnas underhållsarbete. I dagsläget har familjen däremot en del problem med turister som vandrar in oanmälda och detta är något som de vill få bukt med (Johan Alwén 2024). Även om det tycks motsägelsefullt så skulle detta problem möjligtvis kunna lösas genom att öppna upp godset för besökare och på så sätt stilla nyfikenheten med information.

7 DISKUSSION

Under den historiska översikten och nulägesbeskrivningen av Dybäck identifieras platsens kulturhistoriska värden och därigenom besvarar den första frågeställningen: *Vilka spår finns det av tidigare trädgårdsstrukturer, så som vegetation eller andra hårdgjorda trädgårdselement, i godsets park och trädgårdar?* Den andra frågeställningen: *Är dessa spår värda att bevara och hur skulle de i så fall kunna förvaltas?* besvaras delvis i värdeanalysen och genom den framtagna åtgärdsplanen. Likaså har den sista frågeställningen: *Bör slottsparken och dess trädgårdar byggnadsminnesförklaras eller på annat sätt skyddas?* tagits upp i diskussion kring godsets framtid. De två sistnämnda frågeställningarna besvaras ytterligare nedan för att klargöra de framtida målen för platsen och dess trädgårdsstrukturer.

Materialdiskussion

Tyvärr finns det generellt väldigt lite skrivet om Dybäcks slotts park och trädgårdar. Godset nämns ofta bara vid namn eller i beskrivningar kring slottsbyggnadernas utformning och historia. Mycket utav litteraturen fokuserar också på odlingslandskapet och olika slags produktion som först på godset. Den historiska litteraturstudien har därför blivit en sammanställning av en mängd olika publikationer, av varierande kvalitet. Därför materialet till viss del läsas källkritiskt, då historiker och trädgårdsvetare liksom krönikörer står sida vid sida. Med det sagt så har endast mer godtyckliga källor använts då de kunnat styrkas genom forskning eller genom de befintliga spåren i landskapet.

Vidare hade därför en konkret inblick i det vardagliga livet på godset hade varit värdefullt, liksom dagboksanteckningar från de boende eller någon bland tjänstefolket, där förslagsvis umgänget i parken eller olika tillställningar beskrivs. Trots *bristen* på omfattande skrifter och fotografier så har mycket kunnat utläsas från landskapet i sig. Därför har stora delar av parklandskapets kulturhistoriska utveckling baserats på jämförelser av de fysiska spår som finns kvar på platsen idag med dem som urskilts i äldre kartor och fotografier. Dessa har sedan kombinerats med relevanta skrifter och därefter kompletterats av ägarnas egna berättelser och minnen kring trädgårdens utformning.

Ytterligare intervjuer av exempelvis lokalbefolkningen, där de får berätta om sina tankar kring Dybäcks parklandskap och godset som helhet, hade kunnat vara ett värdefullt material. Med sådan information kunde fler slutsatser kring herrgårdens sociala sammanhang och betydelse kunnat dras. I förlängningen skulle kanske mer avlägsna släktingar som haft en relation till Dybäck aktivt sökts upp, möjligen även från släkten Gyllenkrok och Ehrensparre (bilaga 1), för att undersöka material som varken framkommit i Alwéns privata samling eller på arkiv.

Att Dybäck sällan omnämns kan vara en indikation på att godset inte haft lika stort inflytande och status som övriga gods och herrgårdar i denna del av Skåne. Detta skulle kunna vara en följd

av godsets nästan 200 år långa splittring (bilaga 1), vilket inte bara delade ägorna i två utan också skapade osämja och därmed en knepig situation. Denna tes verkar särskilt rimlig då skrifter som faktiskt nämner Dybäck samt dess park och trädgårdar tycks komma från den tid då släkten Wallis tog över godset (bilaga 1) och enade de båda parterna i mitten av 1800-talet, samt senare.

Även senare stilideal kan studeras vidare, specifikt de från tidigt 1900-tal, då blomsterparterren gestaltades. Information kring blomsterparterrens ritning och dess upphovsman O. Göransson, medlem i Skånes trädgårdsarkitekt och anläggareförening (fig 10, sida 26), söktes utan framgång. Det hade kanske varit värt att undersökas ännu en gång för att se om det finns en tillhörande växtlista eller övriga upplysningar.

Metodkritik

Enligt artikel 17 i Florensdeklarationen (ICOMOS 1982) behövs både tillräckligt underlag samt kvarlevande spår för att på bästa sätt kunna restaurera och upprätthålla en kulturhistorisk trädgårdsanläggning. Genom att följa processen i The Burra Charter (2013, Art. 6.1), där beslut kring bevarandeåtgärder fattas utifrån insamlad och analyserad information, har Dybäck och dess parklandskap kunnat placeras i ett sammanhang. Denna metod verkar grundläggande för vårdprogram som detta och har visat sig framgångsrik även här.

Denna förundersökande process indikeras även i Florensdeklarationen (ICOMOS 1982), som menar att lämpligt underlag krävs för att kunna fatta rätt beslut gällande bevarande. Deklarationen har även samma syn gällande alla världens lika värden, antingen som helhet eller individuellt värdefulla strukturer, som uttrycks i The Burra Charter (2013). Däremot fokuserar den förstnämnda på platsens betydelse, både i sig själv och genom en lokal gemenskap, en slags kollektiv identitet. Denna identitet beskrivs även i Florensdeklarationen för arv och landskap som mänskliga värden (ICOMOS 2014), då de mänskliga värdena och landskapet som ett resultat av mänsklig påverkan diskuteras. Vidare är natur och kultur därför starkt sammanlänkade (ICOMOS 2014) och brukade landskap bör fortsatt förändras med tiden genom nyttjande (Burra Charter 2013; ICOMOS 2014). Däremot trycker The Burra Charter (2013) något mer på upprättandet av skydd i kulturhistoriskt värdefulla miljöer än vad de båda Florensdeklarationerna gör. Florensdeklarationen från 1982 (ICOMOS 1982) är däremot det enda dokumentet som även diskuterar hantering av växtmaterial och förhoppningen att denna görs i förhållande till platsens odlingstraditioner.

Vid de olika platsbesöken kunde särskilt intressanta trädgårdsstrukturer urskiljas under respektive säsong. Detta förtydligade även deras karaktärer året runt och vilken individuell betydelse de hade för helhetsupplevelsen. De äldre städsegröna buskagen och häckarna gjorde starka intryck under vinterhalvåret, i avsaknaden av resterande vegetation. Däremot kunde ännu fler inventeringar gjorts för att eventuellt fånga upp andra blommande växter, liksom lökar och knölar, som kan ha en stor betydelse för platsen. En annorlunda systematik kring inventeringarna, så som att gå exakt samma runda vid alla besöken, hade gett mer kontinuitet i materialinsamlingen. Detta följdes till viss del, då parklandskapets samtliga delar studerades vid alla besöken, men därtill styrdes inventeringen av för årstiden särskilt intressanta strukturer.

Det finns mängder av tillvägagångssätt för att göra kulturhistoriska bedömning. Därför finns konventioner som Florensdeklarationen och The Burra Charter, liksom förordningar som Miljöbalken och Kulturmiljölagen, som ledande dokument i kulturhistoriska och naturliga miljöer. Dessa ska dock ses som en grund för god praxis och lämnar alltså rum för tolkning då dem appliceras utifrån den mänskliga faktorn. Med det sagt bör de ändå följas i den mån det

är möjligt för att på bästa sätt bevara värdefulla platser. Vidare har arbetet till stor del formats utifrån Maria Flincks (2022) ramverk och sätt att hantera historiska anläggningar, både initialt för att närma sig platsen samt i upprättandet av vårdprogrammet. Processen för dessa typer av kulturhistoriska undersökningar och planer kan också skilja, då de är beroende av både platsens förutsättningar och personlig erfarenhet.

Resultat

Historiska trädgårdsanläggningar är levande minnesmärken och bör därför bevaras (ICOMOS 1982, Art. 3). Så för att inte riskera att en plats av betydelse förstörs bör den på något sätt skyddas eller tryggas (Burra Charter 2013, Art. 2.4). Dybäcks park och trädgårdar bör därför skyddas, eller i annat fall tryggas, som en helhet tillsammans med godsets byggnader för att bevara dess kulturhistoriska betydelse samt värdefulla strukturer. På så sätt bevaras alltså platsens immateriella värden, i form av den kulturhistorisk utveckling som skett och det liv som levts, med tillhörande hantverk och funktioner, på herrgården (ICOMOS 2024 6.2.3). Här inflikar Flinck (2022:173) att om en anläggning har kvar sin storlek, funktion, struktur och detaljer brukar det vara mer värdefullt att behålla miljön i sin helhet.

Sekundärt föreslås att specifika strukturer och konstruktioner skyddas, liksom idegransallén eller de båda parterrerna, vilka aktivt bevarats av de nuvarande som föregående ägare och därför håller både kulturella, sociala och biologiska värden. Båda tillvägagångssätt sammanfaller med Flinck (2022:173-174). Likaså beskrev Länsstyrelsen Skåne (1984) trädraderna och alléerna som sträcker sig genom godset som särskilt värdefulla.

För att en anläggning ska ha en kulturhistorisk betydelse måste den vara relevant i ett större sammanhang. Platsen bör alltså ha en intresseväckande karaktär och historia som knyter an till situationen i samhället (Flinck 2022:168). Dessa värdefulla miljöer bidrar på så sätt till en starkare gemenskap bland lokalbefolkningen, genom att stärka deras anknytning till landskapet och platsens kulturhistoriska utveckling (Burra Charter 2013). Dybäck har en onekligen lång historia av godsförvaltning på platsen, varpå kommunen vid ett flertal tillfällen diskuterat ett intresse kring området och huruvida det är av riksintresse.

Dybäck liknar på många sätt andra slott och herrgårdar i södra Skåne men skiljer sig också från mängden med sin annorlunda historia. Slottets huvudbyggnader skiljer sig från flertalet skånska slott, med sina vitputsade väggar som samtidigt är smyckade i renässansstil. Därtill syns flera trädgårdsstrukturer som inte återfinns vid andra anläggningar, vilka får godset att sticka ut både som herrgård samt som en privat nyttjad trädgård vilken följt de historiska trädgårdsidealerna. Från de slott och herresäten som blivit byggnadsminnesförklarade ser vi även att stor vikt läggs vid deras ursprung som försvarsanläggning samt de många fornlämningar som finns inom respektive område (Hansson & Sturesson 2005). Dybäck och dess tillhörande landskap rymmer båda dessa kvaliteter.

Utifrån detta framtagna vårdprogram, där anläggningens värden identifieras och motiveras, bör Dybäcks slottspark och trädgårdar byggnadsminnesförklaras. Parklandskapet innehåller en stor variation av betydelsefulla strukturer, både materiella och immateriella, vilka till stora delar följer den typiska utvecklingen av skånska herrgårdar. Slutsatsen är att anläggningen behållit sin identitet genom att park och trädgårdar förblivit föränderliga men ändå bevarat starka karaktärer i landskapet. Det är som Génétay och Lindberg (2015:21) tidigare förklarat, att det historiska händelseförloppet är en viktig faktor som lett till att representativa gestaltningar från olika tidsperioder lever kvar och vårdas än idag.

De strukturer som på ett eller annat sätt aktivt bevarats och tillsammans utgör anläggningens nutida utformning är just ett urval. Tidigare kan det mycket väl ha funnits annan kulturhistoriskt värdefull vegetation eller trädgårdselement på platsen som antingen tagits bort eller eftersatts

och därmed inte finns kvar. Därför kan ställningstaganden endast göras utifrån dagens situation och värderingsmodeller för att bedöma trädgårdsanläggningen. Det är på så sätt genom nutida samhällsperspektiv som värden har definierats och bedömt befintliga strukturer som betydelsefulla för samtiden och inför framtiden. Urvalet och rangordningen av de olika delområdenas värden har därför gjorts utifrån en inbördes vikt och till vilken grad de påverkar helheten.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I Sverige, och särskilt i Skåne, finns ett stort antal både privata och statliga kulturhistoriska trädgårdsanläggningar. Dessa inkluderar allt från herrgårdsparkar och allmogeträdgårdar till villaträdgårdar och enskilda odlingar. Däremot bevaras dessa i allt mindre utsträckning, inte bara mängden utan även variationen dem emellan, vilket kan leda till att vi långsamt förlorar denna del av vårt kulturarv (RAÄ 2024b). Det är alltså viktigt att bevara den kulturella diversiteten (ICOMOS 2012, Art. 7), då den utgör en ovärderlig kunskap om människans historia, för att på så sätt också främja den mänskliga utvecklingen (ICOMOS 2012, Art. 5)

Att bevara innebär att bibehålla platsens betydelse för framtida generationer (Burra Charter 2013, Art. 2.2). Då herrgården ännu brukas privat bör skyddet, om ett sådant implementeras, därför tillåta flexibilitet för att tillgodose ägarens behov (Burra Charter 2013, Art. 6.3) så att platsen kan fortsätta utvecklas utan att låsa vissa funktioner. Det är ofta av denna anledning som de flesta kulturhistoriskt värdefulla trädgårdar och parker som fortfarande brukas av privatpersoner inte har något skydd (Flinck 2022:180). Därför är det särskilt viktigt att upprättade regelverk också ser till platsens resurser utan att försvåra skötsel och underhåll (Burra Charter 2013, Art. 6.3).

Länsstyrelsen Skåne (1984) menade redan på 1980-talet att Dybäcks slott borde utredas för byggnadsminnesförklaring. Senare skriver Hansson och Sturesson (2005) att frågan är väckt och enligt ägarna själva (Johan Alwén 2024) har ansökan vid två tillfällen fått avslag hos länsstyrelsen. Förhoppningen är därför att detta dokument ska kunna nyttjas som kunskapsunderlag vid en eventuell framtida ansökan om byggnadsminnesförklaring samt även ligga till grund för kommande förvaltning av godsets park och trädgårdar. Med framtaget material anses anläggningen ha ett stort kulturhistoriskt värde som skiljer sig från andra herrgårdsmiljöer från samma tid. Parken och trädgården bedöms därför som bevaransvärda och skyddsvärda. Däremot kan kompletteringar bli nödvändiga för att identifiera möjliga hot och eventuella särskilda vårdkrav, samt fastställa långsiktigt underhåll och skötselintensitet.

Fortsatt arbete och framtida forskning

För att kunna bevara ett levande kulturellt värde, så som en trädgårdsanläggning eller park, krävs en välutarbetad skötselplan med tydliga långsiktiga mål (Burra Charter 2013, Art. 16), sköselfrekvens och möjliga hot. En sådan plan bör därför skapas i samråd med ägarna för fortsatt traditionsenlig skötsel på platsen, då detta är bästa sättet att trygga skötselkontinuitet. Enligt Florensdeklarationen (ICOMOS 1982, Art. 11) ska denna plan även innehålla information kring åter- och nyplantering av växter vid behov, för att kunna bevara anläggningen i ett och samma tillstånd. Även andra värdedokument så som trädvårdsplan, för värdefulla träd och trädstrukturer på godset, skulle kunna skapas för framtida förvaltning och bevarande av områdets samtliga vegetation.

I förslagen för rekonstruktion har inga nämnvärda växtförslag angivits vilket också är något som

bör göras innan någon förändring sker på platsen. Ritningarna över dessa rekonstruktioner behöver då uppföras med tillhörande växtlista. Växtmaterialet för plantering är förslagsvis arter som fanns under den tid då respektive anläggning ursprungligen anlades. Däremot bör risken för sjukdomar och rådande klimatförändringar påverka det slutgiltiga valet av växter, för att både representera tidigare strukturer och vara anpassade inför framtida utmaningar. Även om målet med rekonstruktionen är att återskapa en förgången tid måste hållbarhet leda vägen.

Vidare undersökning samt analys av godsets resterande delar, liksom åkermark och övriga landskap, krävs för att skapa en värdering av Dybäck som helhetsmiljö. Detta kan bli nödvändigt för eventuellt byggnadsminnesförklaring eller upprättandet av annat skydd. Huruvida Dybäcks slott därefter behåller sina autentiska värden i framtiden kräver en ny utredning kring platsens kulturhistoriska dimensioner. Detta grundar sig dock i framtida förändringar som kan komma att påverka kulturarvets betydelse, antingen fysiska eller nya regelverk och förändrade mänskliga värderingar.

Slutligen kan ökad exponering och turism komma att ha en positiv påverkan på Dybäcks betydelse, miljö och framtid. Däremot finns det alltid en risk för att effekterna i stället blir negativa och får efterföljande konsekvenser som hotar kulturmiljön i sig eller ägarnas privatliv. Det senare bör tas i åtanke även om det med ökad information och kunskapsspridning ofta följer en ökad förståelse och respekt. Även aspekter som nya godsägare kan utgöra ett hot för herrgården om dessa senare gör förändringar som påverkar helhetsmiljö och de kulturhistoriska värdena på platsen. Det är också därför ett vårdprogram behövs, fristående eller i kombination med ett skydd, för att särskilda trädgårdselement och strukturer inte ska gå förlorade. Risken att ägandet lämnar slakten Alwén verkar i nuläget väldigt liten men bör nämnas inför Dybäcks framtida förvaltande.

Som tidigare diskuterat bör redan byggnadsminnesförklarade anläggningar kontinuerligt utvärderas gentemot andra icke anläggningar. Därigenom kan Dybäcks slottspark och trädgårdar visa sig likvärdig med dessa anläggningar eller i varje fall värd att skydda som en kulturhistoriskt värdefull miljö i det skånska landskapet. Slutligen hade det därför varit intressant att ytterligare sätta sig in i liknande anläggningar för att direkt jämföra typen av vegetationsformer vid olika herrgårdar. Finns det snarlika strukturer och i så fall hur förvaltas dessa? Likaså hade det varit spännande att studera rumsindelningen och deras inbördes placeringen inom respektive anläggning, samt i mer detalj undersöka växtmaterialet som används i de olika miljöerna.

Det finns redan ett stort intresse kring vårt gröna kulturarv och detta bör bibehållas och om möjligt förstärkas. Därför är det viktigt att vårdprogram så som detta upprättas kontinuerligt och att modeller för olika tillvägagångssätt vidare utvecklas genom forskning. När vi arbetar historiskt satsar vi på våra samtida och framtida resurser.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Andréasson Sjögren, A. & Wedelsbäck Bladh, K. (2009). *Träd- och buskuppropet*. Alnarp: Centrum för biologisk mångfald.

Burman, G. von & Karlson, W. (1957). *Prospecter af åtskillige märkvärdige byggnader, säterier och herregårdar uti Skåne, avritade 1680 och från trycket 1756 "med Kongl. Maj:ts allernådigste privilegio" utg. av Abraham Fischer*. Malmö: Malmö ljustryckssanst.

Cederschiöld, G. (1948). *Ja, se pojkar*. Stockholm: Natur och kultur

Flinck, M. (2022). *Historiska trädgårdar : att bevara ett föränderligt kulturarv*. Ny reviderad upplaga. Carlssons.

Hellstedt, J. (1990). *Slott och borgherrar i Skåne*. Stockholm: Rabén & Sjögren

Henriksson, E. G. (2013). 1850-1920. I: Hallemar, D., Kling, A. & Andersson, T. (red.). *Guide till svensk landskapsarkitektur*. Arkitektur. 219-224.

Ilminge, C. (2002). *Bevara & sköta en gammal trädgård*. Prisma.

Jakobsson, A. (2013). 1100-1650. I: Hallemar, D., Kling, A. & Andersson, T. (red.). *Guide till svensk landskapsarkitektur*. Arkitektur. 203-206.

Jonsson, B. I. (1976). *Skånska slott och herresäten*. Malmö: Skånes turisttrafikförb.

Kjellberg, S. T. & Roussell, A. (red.) (1968). *Danske slotte og herregårde. 18, Slotte og herregårde øst for Øresund*. Köpenhamn: Hassing

Kjellberg, S. T. & Svensson, S. A. (1966). *Slott och herresäten i Sverige: ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk*. Skåne, Bd 2 Malmöhus län, Södra delen. Malmö: Allhem. 89-103.

Lange, U. (2008). *Ekonomibyggnader på skånska herrgårdar : idéhistoriska speglingar i lantbrukens arkitektur*. Nordiska museets förlag.

Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. 3:1 uppl. Lund: Studentlitteratur

Linné, C. von, Sydow, C.-O. von & Brusewitz, G. (1977). *Carl Linnæi Skånska resa på höga överhetens befallning förrättad år 1749*. [Ny utg.]. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Ljunggren, G. & Richardt, F. (1852). *Skånska herregårdar*. Lund: Gleerup.

Lundqvist, M. & Lundqvist, R. (1978). *Kors och tvärs i Skåne*. Halmstad: Spektra

Lönnäng, R. (2003). *Handbok för resor till skånska slott*. Simrishamn: Gröna nyckeln

Nilsson, E. (1975). *Saga och sanning om Dybeck och Östra Vemmenhög*. [Skivarp]: [E. Nilsson]

Nilsson, E. (1984). *Dybecks Wallisar och Wallisarnas Dybeck*. [Skivarp]: [E. Nilsson]

Nolin, C. (2023a). 1800-talet – mångfaldens trädgårdar och parker. I: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal*. Kungl. Vitterhetsakademien. 27-106.

Nolin, C. (2023b). 1900-talets trädgårdar mellan idealism och rationalism. I: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal*. Kungl. Vitterhetsakademien. 117-206.

Olausson, M. (1993). *Den engelska parken i Sverige under gustaviansk tid : The English landscape garden in Sweden during the Gustavian era*. Piper Press.

Olsson, P. A. (1922). *Skånska herreborgar: ur synpunkten av de fortifikatoriska anordningarnas betydelse för arkitekturen*. Diss Lund : Univ.

Prahl, E. (1965). *Vemmenhögs härad: hågkomster, intryck och hörsägnar om gammalt och nytt i ett sydsånskt härad*. Trelleborg: Trelleborgs allehanda

Prahl, E. (1997). *Fornt och gammalt i Vemmenhögs härad*. Släktforskaren, (1), 5-9.

Schwerin, H. H. J. von (1934). *Skånska herrgårdar under svensk tid: en konsthistorisk undersökning av den skånska herrgårdsarkitekturens utveckling efter provinsens övergång till Sverige och fram till det nittonde seklets inbrott*. [2. uppl.] Stockholm: Ardor

Skansjö, S. (1997). *Skånes historia*. Lund: Historiska media

Sydow, W. von (red.), Björkman, S. (red.) & Ohlén, C.-E. (1944). *Svenska gods och gårdar D. 4 Skåne: södra delen*. [2. uppl.] Uddevalla: Svenska gods och gårdar

Waern, K. (2013). 1780-1850. I: Hallemar, D., Kling, A. & Andersson, T. (red.). *Guide till svensk landskapsarkitektur*. Arkitektur. 213-218.

Wetterberg, G. (2017). *Skånes historia II 1376-1720*. [Stockholm]: Albert Bonniers

Åström, L. E. (1948). *Skånska slott och herrgårdar*. Stockholm: Forum

DIGITALA KÄLLOR

Ahrland, Å. (1996). Utbildning för omhändertagande av historiska trädgårdsanläggningar : intryck från Institute of Advanced Architectural Studies i York och Institutionen för landskapsplanering Alnarp. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, (31–32), 163–172. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1545681/FULLTEXT01.pdf [2025-05-11]

Dahl, C. G. & Sylvén, N. (1922). Dybecks barrträdsplanteringar. *Lustgården årsskrift*, 92-105. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.dendrologerna.se/wp-content/uploads/2016/07/Lustgarden_1922_v04.pdf [2024-02-18]

Fernlund, S. (1996). Aristokratins landskap – mark, park och trädgård i 1800-talets skånska godsmiljö. *Bebyggelse-historisk tidskrift*, (31–32), 13-47. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1545681/FULLTEXT01.pdf [2025-03-05]

Génétay, C. & Lindberg, U. (2015). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234521/FULLTEXT01.pdf [2025-05-11]

Gustavsson, R. & Peterson, A. (2003). Authenticity in landscape conservation and management – the importance of local context. I: Palang, H. (red.) & Fry, G. (red.). *Landscape Interfaces*. Landscape series, vol 1. Springer, Dordrecht. 319-356. https://doi.org/10.1007/978-94-017-0189-1_17 [2025-05-11]

Hahr, A. (1909). Dybeck: Östra Vemmenhögs socken, Vemmenhögs härad, Malmöhus län. I: Roosval, Albin (red.) *Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början Skåne*. Stockholm: E. Lundquists förlag. 474-485. https://archive.org/details/svenskaslottochh02unse/page/474/mode/2up [2024-02-16]

Hansson, P. & Sturesson, A. (2005). *Skånekustens kulturmiljöer*. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.lansstyrelsen.se/download/18.68fbc90d-193243b379e489d5/1732527314305/Sk%C3%A5nekustens%20kulturmilj%C3%B6er.pdf [2025-03-14]

Ignatieva, M. (2015). Garden restoration in Russia - St Petersburg Summer Garden as a case study. *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning*, (28), 8-11. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gardenhistoryforum.org/wp-content/uploads/2024/12/Bulletin-for-tradgardshistorisk-forskning-nr-28-2015.pdf [2025-05-11]

Jonsson, B.G., Ekström, M., Esseen, P., Grafström, A., Ståhl, G. & Westerlund, B. (2016) *Dead wood availability in managed Swedish forests – Policy outcomes and implications for biodiversity. Forest Ecology and Management*. 376. pp. 174-182. https://doi.org/10.1016/j.foreco.2016.06.017.

Knorring, P. von (1992). Den svenska herrgården. *Kulturmiljövård*, (4), 29-35. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1740019/FULLTEXT01.pdf [2025-03-20]

Kristian IV, Brick, C. F. & Fridericia, J. A. (1887-1889). *Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve Bd 1 1589-1625*. Rudolph Klein. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ronlev.dk/bibliotek/3161.pdf [2024-02-27]

Larsson, P. (2022). Kaffegrottan – ett skånskt trädgårdsfenomen? *Kaffe en het historia, Kulturen 2022*, 82-93. https://issuu.com/kulturenilund/docs/kulturens_rsbok_2022_tema_kaffe/6 [2025-03-05]

Lian, J., Nijhuis, S., Bracken, G., Wu, X., Wu, X. & Chen, D. (2024). *Conservation and development of the historic garden in a landscape context: A systematic literature review*. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204624000264 [2025-05-11]

Länsstyrelsen Skåne (1984). *Kulturminnesvårdsprogram för Skåne, del Malmöhus län* [Elektronisk resurs]. Länsstyrelsen i Skåne län. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.lansstyrelsen.se/download/18.68fbc90d193243b379e48e53/1732528000662/Kulturminnesv%C3%A5rdsprogram%20f%C3%B6r%20Sk%C3%A5ne,%20del%20Malm%C3%B6hus%20l%C3%A4n..pdf [2025-03-12]

Mason, R. (2002). Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. I: De la Torre, M. (red.). *Assessing the Values of Cultural Heritage: Research Report*. Los Angeles, CA: Getty Conservation Institute. http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/values_cultural_heritage [2025-05-11]

Olsson, C. & Rabow, A. (2013). *Buxbomen i Skåne och Blekinge: Kulturhistorisk analys, 2013*. (2013:28). Regionmuseet Kristianstad, Landsantikvarien i Skåne. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://regionmuseet.se/wp-content/uploads/2020/12/R2013_028.pdf [2025-03-05]

Olsson, C. & Rabow, A. (2014). *Buxbom: Handbok om buxbom på begravningsplatser i Skåne och Blekinge*. (2014:10). Regionmuseet Kristianstad, Landsantikvarien i Skåne. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/pom/buxbom---handbok.pdf [2025-03-05]

RAÄ (1991). *Byggnadsminnesförklaring: allmänna råd till 3 kap. lagen om kulturminnen m.m..* 2 uppl. [Elektronisk resurs]. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://diva-portal.org/smash/get/diva2:1287725/FULLTEXT01.pdf [2025-05-04]

Saltzman, K. (1999). Att bevara den föränderliga. Om nomineringen av södra Ölands odlingslandskap till UNE-SCO:s världsarvslista. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, (38), 61-78, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1545688/FULLTEXT01.pdf [2025-05-11]

Schildt, G. (2003). Till Skåne och Bornholm. *Lustgården årsskrift*, 119-123. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.dendrologerna.se/wp-content/uploads/2016/06/Lustgarden_arg083_2003_0001_in-dex_optimerad._250_dpi.pdf [2024-02-16]

Skurups kommun (2022). *Översiktsplan Skurup kommun – Del 4: riksintressen och andra värden*. Skurups kommun. https://share.mediaflow.com/se/?TDJE9Y78TV [2025-03-12]

Sylvén, N. (1925). Albert Wallis. *Lustgården årsskrift*, 196-198. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.dendrologerna.se/wp-content/uploads/2016/07/Lustgarden_1925_v04.pdf [2024-02-16]

Thornberg Knutsson, A. (2008). Lagskyddade men oskyddade – Trädgårdar vid byggnadsminnen. *Bulletin för trädgårdshistorisk forskning*, (21), 38-41. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://gardenhistoryforum.org/wp-content/uploads/2024/12/Bulletin-for-tradgardshistorisk-forskning-nr-21-2008.pdf [2025-05-03]

Wahlberg, M. (red.) (2003). *Svenskt ortnamnslexikon*. 62. 1 uppl., Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://isof.diva-portal.org/smash/get/diva2:1175717/FULLTEXT02.pdf [2024-02-20]

Westin, A. (2014). *Att tyda landskapets berättelser: en metod att tolka biologiskt kulturarv*. Riksantikvarieämbetet. http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7207 [2025-03-16]

WEBBMATERIAL OCH DATABASER

Australia ICOMOS Burra Charter (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Burwood: Deakin University. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf [2025-03-12]

Den Danske Ordbog (DDO) (1994). *Alm*. Det Danske Sprog og Litteraturselskab. https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=have [2024-03-06]

Den Danske Ordbog (DDO) (2003). *Alm*. Det Danske Sprog og Litteraturselskab. https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=alm [2024-03-06]

ICOMOS (1982) *Florensdeklarationen: Internationell deklaration för bevarande och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar, parker och landskap*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Florensdeklarationen_1982.pdf [2025-03-12]

ICOMOS (2012). *The NARA document on authenticity* (1994). https://www.icomos.org/en/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994 [2025-03-12]

ICOMOS (2014). *The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values (2014)*. chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglcdefindmkaj/https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015/GA_2014_results/GA2014_Symposium_FlorenceDeclaration_EN_final_20150318.pdf [2025-03-12]

ICOMOS (2024). *International Charter and Guidance on Sites with Intangible Cultural Heritage*. chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglcdefindmkaj/https://openarchive.icomos.org/id/eprint/3367/1/ICICH%20Charter%20EN-FR_final.pdf [2025-03-16]

KML (1988:950). *Kulturmiljölag*. Kulturdepartementet

KRFS (2018:3). *Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om byggnadsminnen*. Kulturrådet

Kulturföreningen Christinas Wänner och Svaneholms Museiförening (2025). *Om Slottsrundan*. https://www.slottsrundan.se/ [2024-03-12]

Länsstyrelsen Skåne (2006a). *Kulturmiljöprogram: Borgeby-Löddeköpinge-Hög-Stävie*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-omraden/kulturmiljoprogram-borgeby-loddeko-pinge-hog-stavie.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&-searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-16]

Länsstyrelsen Skåne (2006b). *Kulturmiljöprogram: Gyllebo*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-omraden/kulturmiljoprogram-gyllebo.html [2025-03-16]

Länsstyrelsen Skåne (2006c). *Kulturmiljöprogram: V och Ö Vemmenhög-Tullstorp-Dybäck-Hörte*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-omraden/kulturmiljoprogram-v-och-o-vemmenhog-tullstorp-dyback-horte.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-12]

Länsstyrelsen Skåne (2020). *Lista över enskilt ägda byggnadsminnen i Skåne*. Länsstyrelsen. chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglcdefindmkaj/https://www.lansstyrelsen.se/download/18.52ea1660172a20ba65c36bff/1600684409292/Enskilt%20C3%A4gda%20byggnadsminnen%20lista.pdf [2025-02-10]

Länsstyrelsen Skåne (2022). *Karttjänst: Naturvärdesöversikt Skåne*. https://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/7d4a646f-c8b7-4113-b2d5-e01ea9f70545/ [2025-05-10]

Länsstyrelsen Skåne (u.å.a). *Bjersjöholms gamla slottsbyggnader*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoer/bjersjoholms-gamla-slottsbyggnader.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-16]

Länsstyrelsen Skåne (u.å.b). *Borgeby slott*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoer/borgeby-slott.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-16]

Länsstyrelsen Skåne (u.å.c). *Krapperups borg*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoer/krapperups-borg.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-16]

Länsstyrelsen Skåne (u.å.d). *Svaneholms slott*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoer/svaneholms-slott.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-16]

Länsstyrelsen Skåne (u.å.e). *Vrams Gunnarstorp*. https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoer/vrams-gunnarstorp.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&-searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none [2025-03-16]

MB (1998:808). *Miljöbalk*. Klimat- och näringslivsdepartementet

Nationalencyklopedin (2023). *Sevärdhet*. http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/sevardhet [2024-02-22]

Ordbog over det Danske sprog (ODS), 1 (1919). *Alm*. Det Danske Sprog og Litteraturselskab. https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=alm [2024-03-06]

Ordbog over det Danske sprog (ODS), 7 (1925). *Have*. Det Danske Sprog og Litteraturselskab. https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=have [2024-03-06]

RAÄ (2019). *Trädgårdar i svensk historia*. https://www.raa.se/kulturarv/landskap/historiska-parker-och-tradgardar/tradgardar-i-svensk-historia/ [2025-03-14]

RAÄ (2023). *Att bilda kulturresevat*. https://www.raa.se/kulturarv/landskap/kulturresevat/att-bilda-kulturresevat/ [2025-03-14]

RAÄ (2024a). *Att förvalta kulturresevat*. https://www.raa.se/kulturarv/landskap/kulturresevat/att-forvalta-kulturresevat/ [2025-03-14]

RAÄ (2024b). *Om historiska parker och trädgårdar*. https://www.raa.se/kulturarv/landskap/historiska-parker-och-tradgardar/om-historiska-parker-och-tradgardar/ [2025-03-14]

RAÄ (2024c). *Vårdprogram*. https://www.raa.se/kulturarv/forvaltning-av-kulturarv/3-forvaltningsverktyg/vardprogram/ [2025-05-09]

SAOB (1926). *Fästning*. https://www.saob.se/artikel/?seek=f%C3%A4stning&pz=1 [2025-05-04]

SAOB (1938). *Kulturhistoria*. https://www.saob.se/artikel/?seek=kulturhistoria&pz=1#U_K3133_42684 [20205-05-04]

SAOB (1977). *Slott*. https://www.saob.se/artikel/?unik=S_06727-0028.OShD&pz=3 [2025-05-04]

SAOB (2002). *Säteri*. https://www.saob.se/artikel/?seek=s%C3%A4teri&pz=1 [2025-05-04]

SFV (2024). *Skyddsbestämmelser*. https://www.sfv.se/om-oss/uppdrag/bevara-och-utveckla/skyddsbestammelser/ [2025-05-09]

Svaneholm slotts fornminnesförening (2024). *Wemmenhög's härads fornminnes- och hembygdsförening*. https://svaneholmsslott.se/fornminnesforeningen/ [2024-03-12]

Svenska Unescorådet (2023). *Immateriellt kulturarv*. https://unesco.se/kultur/unescos-konvention-om-det-immateriella-kulturarvet/ [2025-03-16]

Transportstyrelsen (2021). *H22. Sevärdhet*. https://www.transportstyrelsen.se/sv/vagtrafik/vagmarken/Lokalisering-smarken-for-upplysning-om-serviceanlaggningar-med-mera/Sevardhet/ [2024-02-22]

UNESCO (u.å.). *Cultural Landscapes*. <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/> [2025-03-05]

PERSONLIG KOMMUNIKATION

Estelle Alwén, fru till Claes Ebbe Alwén, Östra Vemmenhög, intervju 2024-03-10

Johan Alwén, son till ägare och resident på Dybäcks slott, Dybäcks slott, intervju 2024-01-20

Johan Alwén, resident på Dybäcks slott, Dybäcks slott, mejlkontakt 2025-05-07

Karl-Otto Alwén, ägare, Dybäcks slott, intervju 2024-03-10

Karl-Otto Alwén, ägare, Dybäcks slott, telefonkontakt 2025-05-07

Åsa Klintborg Ahlklo, forskare och fil. dr vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp, mejlkontakt, 2025-04-16

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1. Lantmäteriet (2025). Dybäck. Sweref 99 TM. Nedtonad karta [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-09]

Figur 2. Geometrisk avmätning av hemman, Dybeck by, Wemmendhögs herradt 1689. Lantmäteristyrelsens arkiv, L269-3:1. https://archive.org/details/arkivkopia.se-lms-L269-3.1/original_lms2_4c4d535f4c3236392d333a31.index.djvu.1.tiff.jpg [2025-02-09]

Figur 3. Burman, G. von & Fischer, A. (1756). Dybäck Castle in 1680. [kopparstick]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Dyb%C3%A4cks_slott#/media/File:Dyb%C3%A4ck_Castle_in_1680.tif [2024-02-29]

Figur 4. Rålamb, A. S. (ca 1780). Dybäck Castle circa 1780. [ritning]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Dyb%C3%A4cks_slott#/media/File:Dyb%C3%A4ck_Castle_circa_1780.png [2024-02-29]

Figur 5. Författarens egen illustration.

Figur 6. Hahr, A. (1909). Dybeck: Östra Vemmenhögs socken, Vemmenhögs härad, Malmöhus län. I: Roosval, Albin (red.) Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början Skåne. Stockholm: E. Lundquists förlag. 474-485. <https://archive.org/details/svenskaslottedh02unse/page/478/mode/2up?view=theater> [2024-02-29]

Figur 7. Liljeqvist, O. (1956). KM 85976.13758. [flygfoto]. Kulturen. <https://carl.kulturen.com/web/object/1640276> (CC BY-NO-ND) [2024-02-29]

Figur 8. Hallwylska museet (u.å.). Dybeck. [vykort]. Statens historiska museer. <https://samlingar.shm.se/media/3DAAA547-CFEA-49E7-BB6E-838E18AFD5F3> [2024-02-29]

Figur 9. Walberg, G. V. (1922). Plankarta över området för 1915 års barrträdsplanteringar vid Dybeck [ritning]. I: Dahl, C. G. & Sylvén, N. Dybecks barrträdsplanteringar. Lustgården årsskrift, 104-105. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.dendrologerna.se/wp-content/uploads/2016/07/Lustgarden_1922_v04.pdf [2024-02-18]

Figur 10. Planritning tillhörande Karl-Otto Alwén.

Figur 11-12. Fotografier ur Estelle Alwéns privata samling.

Figur 13. Liljeqvist, O. (1956). KM 85976.13757. [flygfoto]. Kulturen. <https://carl.kulturen.com/web/object/1640271> (CC BY-NO-ND) [2024-02-29]

Figur 14. Författarens eget fotografi.

Figur 15. Delineatio geometrice 1689, hwarutaf dhe afmätade hemman uthi Dybeck by. Lantmäteristyrelsens arkiv, L269-3:1 <https://arkivkopia.se/sak/lms-L269-3:1> [2025-02-12]

Figur 16. Riksarkviet (1820). Dybeck, Skåne 1820. Karta [Kartografiskt material]. <https://kartbild.com/#16/55.4027/13.5242/0x2000> [2025-02-09]

Figur 17. Karta öfver ägorna till sätesgården och byen Dybeck uti Malmöhus Höfdingedöme 1824. Riksarkivet, E00093.

Figur 18. Höjdkarta med utsatta täckdiknings- och ängsvattnings-systemer öfver egendomen Dybeck uppgjord 1870. Riksarkivet, E00091.

Figur 19. Rikets allmänna kartverk, Dybäck, Malmhöus län, 1914. Kartrummet på Stockholms universitetsbibliotek, kartrumsu-M16. <https://archive.org/details/arkivkopia.se-kartrumsu-M16> [2025-02-10]

Figur 20. Lantmäteriet (1940-47). Dybäck, 40-47 Skåne. Karta [Kartografiskt material]. <https://kartbild.com/#16/55.4029/13.5249/0x20002> [2025-02-10]

Figur 21. Lantmäteriet (1960). Dybäck, SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-10]

Figur 22. Rikets allmänna kartverk (1972). Ekonomisk karta över Sverige, Dybäck, Malmöhus län, ekokarta2. Karta [Kartografiskt material]. <https://kartbild.com/#16/55.4029/13.5249/0x10000> [2025-02-10]

Figur 23. Lantmäteriet (1975). Dybäck, SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-10]

Figur 24. Lantmäteriet (2007). Kartutdrag från Myndighetsenheten Skurups kommun, Dybäck 41:102. Ortofoto [Kartografiskt material].

Figur 25. Lantmäteriet (2024). Dybäck, SWEREF 99 TM. Flygfoto [Kartografiskt material]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2024-02-29]

Figur 26-81. Författarens egna fotografier och illustrationer.

Figur 82. Sjöbeck, M. (1935). Dybeck. [fotografi]. Lunds universitetsbiblioteks bildsamlingar <https://arkivkopia.se/sak/ublu-6683> [2024-02-29]

Figur 83. Liljeqvist, O. (1935). Dybecks Slott, Skåne. KM 85976.1008. [flygfoto]. Kulturen. <https://carl.kulturen.com/web/object/177263> [2024-02-29]

Figur 84. Författarens egen illustration.

BILAGOR

Bilaga I. ÄGARLÄNGD

Sammanställning av alla kända ägare till Dybäcks slott, i kronologisk ordning.

<i>Tidsperiod</i>	<i>Ägare</i>	<i>Kommentar</i>
1374 –	Johannes Sastersen	
1398 –	Riddare Anders Pedersen	
1440 –	Henrik Hollunger	
1443 –	Jens Swigh	
1482 – 1487	Aage Bing	
1487 – 1493	Tage Henriksen Hollunger	
1493 –	Karen Tørnekrands	Maka till Tage Henriksen Hollunger
	Peder Marsvin	Svärson till Karen Tørnekrands och Tage Henriksen Hollunger, g. m. Helle Hollunger
	Jörgen Marsvin	Son till Peder Marsvin och Helle Hollunger
1618 – 1627	Otte Marsvin	Son till Jörgen Marsvin och Karen Gyldenstierne
	Lave Bille	Svärson till Otte Marsvin och Mette Brahe, g. m. Pernille Marsvin
1679 – 1683	Jörgen Bille och Christian Bille	Söner till Lave Bille och Pernille Marsvin

Krokeparten		
1684 – 1712	Jörgen Bille	g. m. Regitze Beck
1712 – 1713	Christian Bille d.y., Mette Bille och Petronella Katharina Bille	Brorsbarn till Jörgen Bille
1713 – 1720	Professor Thomas Ihre	Make till Petronella Katharina Bille
1720 – 1746	Petronella Katharina Bille	Änka
1746 – 1774	Karl Johan von Löwen	Systerson till Petronella Katharina Bille, g. m. Magdalena Sofia Gyllengahm
1774 – 1795	Fredrik Gustaf Gyllenkrok	
1795 – 1820	Johan Anders Gyllenkrok	Son till Fredrik Gustaf Gyllenkrok och Eva Charlotta Bielke
1820 – 1822	Axel Gustaf Fredrik Elof, Ture Gabriel Gyllenkrok och Fredrik von Hermans-son	Brorsöner samt systerson till John Anders Gyllenkrok
1822 – 1836	Albrecht Baltzar Wallis	g. m. Fredrika Katarina Wallis
1836 – 1903	Änkan och Albrecht Baltzar Wallis d.y.	Son till Fredrika Katarina Wallis och Albrecht Baltzar Wallis d.ä., g. m. Ebba Sofia Ottilia Kristina Rosenblad

Sparreparten		
1684 – 1710	Christian Bille	g. m. Karen Vind
1710 –	Peter Silnecker och Katharina Elisabeth Silnecker	Syskon, Katharina Elisabeth Silnecker g. m. Jacob Klerck
1711 – 1725	Jacob Klerck	
1725 – 1765	Bernt Simon Ingelotz	Svärson till Katharina Elisabeth Silnecker, g. m. Anna Beata Lang
1765 – 1767	Kristina Gustaviana Ingelotz	Dotter till Bernt Simon Ingelotz och Anna Beata Lang, g. m. Kristoffer Feiff adlad Ehrensparre
1767 – 1785	Gustaf Ehrensparre	Son till Kristina Gustaviana Ingelotz och Kristoffer Feiff adlad Ehrensparre, g. m. Margareta Kurck
1785 – 1797	Gustaviana Ehrensparre, Constantina Amalia Ehrensparre, Eva Charlotta Ehrensparre, Anna Sofia Ehrensparre och Kristina Margareta Ehrensparre	Systrar till Gustaf Ehrensparre
1797 – 1798	Johan Anders Gyllenkrok	4/5 av ägorna
1798 – 1823	Eva Charlotta Ehrensparre	g. m. Henrik Wilhelm Ljungfelt
1823 – 1845	Gustaf Ehrensparre Ljungfelt	Son till Eva Charlotta Ehrensparre och Henrik Wilhelm Ljungfelt
1845 – 1849	Ulrika Eleonora Beata Fredrika Wahlbom och Maria Sofia Elisabeth Ljungfelt	Styvsystrar till Gustaf Ehrensparre Ljungfelt
1849 – 1857	Nils Lovén och N. N. Palmqvist	Den Wahlbomska delen, såldes i stycken
1857 – 1903	Albrecht Baltzar Wallis d.y.	Förenade de båda parterna

Hela godset		
1903 – 1921	Änkan Ebba Sofia Ottilia Kristina Rosenblad, Albert Eberhard Wallis, Ida Louise Fredrika Wallis och Ida Wallis	Barn till Albrecht Baltzar Wallis d.y. och Ebba Sofia Ottilia Kristina Rosenblad
1921 – 1960	Albin Alwén	
1960 – 1993	Karl Robert Ebbe Alwén	Son till Albin Alwén, g. m. Jane Ahly Mårtensson
1993 – 2007	Claes Ebbe Alwén, Karl-Otto Alwén och Mats Alwén	Söner till Karl Robert Ebbe Alwén
2007 –	Karl-Otto Alwén	

(Ljunggren & Richardt 1852; Kristian IV et.al. 1887-1889; Kjellberg & Svensson 1966:102-103; Karl-Otto Alwén 2024)

Bilaga 2. LISTA ÖVER ENSKILT ÄGDA BYGGNADSMINNEN I SKÅNE

	A	B	C	D	E	F
1	Antal	Kommun	Namn	Ursprunglig funktion	Stod klart	BM-förklarades
2	1	BJUV	Ekeby badhus	Badhus	1920	1992-12-08
3	1	BJUV	Norra Vrams prästgård	prästgård	1816	1995-06-12
4	1	BJUV	Vrams Gunnarstorps slott	slott/herresäte	1500-tal, 1633-45	1983-11-08
5	1	BURLÖV	Burlövs Prästgård	prästgård	1773/74	1964-09-22
6	1	BURLÖV	Gymnastikhuset på Hvilan	gymnastikhus	1884	1991-11-12
7	1	BURLÖV	Kronetorps mölla	mölla, holländare	1841 och 1842	1971-12-06
8	1	BÅSTAD	Klintahuset	bostadshus	1800-talets första hälft	2013-12-04
9	1	BÅSTAD	Skjulet	vaktstuga	1824?	2013-12-04
10	1	BÅSTAD	Villa Sommarlek	sommarbostad	1936	2003-08-22
11	1	BÅSTAD	Ågegården	lantgård	1700-tal och lite 1880-tal	1974-12-16
12	1	ESLÖV	Bålarnöllan	Vattenmölla med bostad	1600-tal	2003-07-10
13	1	ESLÖV	Eslövs Medborgarhus	medborgarhus	1956-58	2001-03-16
14	1	ESLÖV	Eslövs station	Station	1865	2001-01-01
15	1	ESLÖV	Harlösa donationshus	älderdomshem	1824	1993-12-14
16	1	ESLÖV	Skarhult	slott/herresäte	1500-talets mitt	1977-04-28
17	1	ESLÖV	Trollenäs slott	slott/herresäte	troligen 1569 nuvarande utseende 1891-93	1993-12-14
18	1	ESLÖV	V Sallerups prästgård	prästgård	1868	1978-05-09
19	1	HELSINGBORG	Apoteket Käran	Bostad	1813	1967-01-16
20	1	HELSINGBORG	Bensinstationen i Mörarp	Bensinmack/verkstad	1937	2017-10-19
21	1	HELSINGBORG	Essenska villan (Konsult Perssons villa)	Villa	1847	1967-01-16 och 2001-12-12
22	1	HELSINGBORG	Fd Stadsmuseet	trivialskola	1845	1967-01-16
23		HELSINGBORG	Gårdsbebyggelsen, Minerva 19	trivialskola	1845 och 1914-15	1997-01-20
24		HELSINGBORG	Gamlegård	handelsgård	1700-talets 1:a hälft	1967-01-16
25		HELSINGBORG	Henckelska gården	handelsgård	1680-tal	1978-02-14
26		HELSINGBORG	Jacob Hansens hus	Bostad	1641	1967-01-16
27		HELSINGBORG	Jöns Jonsgården	lantgård	1805-1855, etappvis	1991-10-08
28		HELSINGBORG	Konserthuset	konserthus	1932	1997-05-12
29		HELSINGBORG	Kulla Gunnarstorps mölla	mölla, holländare	mellan 1800 & 1809	1992-06-02
30		HELSINGBORG	Käran	Borg	1310-tal	1967-01-16
31		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1880	
32		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1919	1973-10-24,
33		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1800	UTÖKAT
34		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1880	1974-11-24
35		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1880-talet	GÄLLER
36		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1896	SAMTLIGA
37		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1800	HÄR UPPTAGNA
38		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1807	HUS
39		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1890	
40		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1896	
41		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1896	
42		HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1896	
43	1	HELSINGBORG	Ramlösa Brunn	brunnshotell	1800-talets mitt	
44	1	HELSINGBORG	Rosendals slott	slott	Tidigt 1600-tal och framåt	2005-02-28
45	1	HELSINGBORG	Rådhuset	Rådhus	1897	1967-01-16
46	1	HELSINGBORG	Tornérhjelm ska huset	Bostad	1804	670116 & 780126
47	1	HELSINGBORG	Vikingsbergs konstmuseum	Villa	1876	1967-01-16 och 2002-05-27

	A	B	C	D	E	F
48	1	HÄSSLEHOLM	Gundrastorp-Ekholmens kvarnverk	vattenkvarn	ca 1870	1982-06-21
49	1	HÄSSLEHOLM	Norra Mellby skol- och fattighus	Skol- och fattighus	1816	2006-12-15
50	1	HÖGANÄS	Fjälastorps småskola	skola	1880, 1927	2010-04-29
51	1	HÖGANÄS	Gunnestorps mölla	mölla, holländare	1870	1987-02-10
52	1	HÖGANÄS	Himmelstorp sgården	lantgård	ca 1790 & ca 1810	1978-08-22
53	1	HÖGANÄS	Hustoftagården	lantgård	1790-1884	2004-09-30
54	1	HÖGANÄS	Krappertups slott	slott/herresäte	1570-talet	1978-08-22
55	1	HÖGANÄS	Paul Jönska gården	skepparegård	1878	1987-02-10
56	1	HÖGANÄS	Ulla Molins trädgård	trädgård	1978-1997	2010-04-29
57	1	HÖGANÄS	Villa Italienborg	Villa	Ca 1910	2002-03-08
58	1	HÖÖR	Bosjö kloster	kloster	1100-t, 15/1600-t	1993-06-08
59	1	KLIPPAN	Herrvadskloster kungsgård	kloster	1100t, nuv utseende 1818	1994-01-31
60	1	KLIPPAN	Ljungbyhed/F 5	militäranläggning	1880-90-tal	1997-10-27
61	1	KRISTIANSTAD	Blåherremölla vattenkvarn	Vattenkvarn	18800-tal?	2012-03-22
62	1	KRISTIANSTAD	Cedergrenska gården	skepparegård	ca 1775, lite ca 1850	1981-12-07 & 2001-03-16
63	1	KRISTIANSTAD	Ekestads Folkets Park	folkpark	1929/30	2004-12-20
64	1	KRISTIANSTAD	Everöds prästgård	prästgård	1803	1984-05-07
65	1	KRISTIANSTAD	Folkestorps bränneri	bränneri	1908-1909	2005-07-14
66	1	KRISTIANSTAD	Formstugan i Tivoliparken	museum	1886	1982-01-11
67	1	KRISTIANSTAD	Hovby smedja	Smedja	mitten av 1800-talet	2012-03-22
68	1	KRISTIANSTAD	Kristianstads station	Station	1865+1917	2001-01-01
69	1	KRISTIANSTAD	Norra kasern, Norreport och Fyrkappan	del av försvarsanläggning	1750-tal - 1801	1967-01-16
70	1	KRISTIANSTAD	Oretorp	änkesäte till Maltesholm	1871	1981-06-22
71	1	KRISTIANSTAD	Oppmanna, Perstorps kapell	baptistkapell	1860	1996-12-09
72	1	KRISTIANSTAD	Posthuset och fd Riksbanken	posthus och riksbank	1910-tal	1994-05-20
73	1	KRISTIANSTAD	Ryttmästarebostället	militärt boställe	1754	1975-09-29
74	1	KRISTIANSTAD	Skogstorp et Skärnsnäs 9:37	skogstorp	trol. 1818	1996-12-09
75	1	KRISTIANSTAD	Stora Kronohuset	kanslihus/hovrätt	1841	1994-07-04
76	1	KRISTIANSTAD	Södra kasern	militärförläggning	sent 1700-tal	1994-07-05
77	1	KRISTIANSTAD	Tobaksmonopolet i Fjälkinge	Förädling/Lager	1918	2016-05-26
78	1	KRISTIANSTAD	Torsebro krutbruk	krutbruk	from 1680-tal	1996-12-09
79	1	KRISTIANSTAD	Tyghuset	stallbyggnad	1617	1965-03-12
80	1	KRISTIANSTAD	Vittskövle slott	slott/herresäte	ca 1550	1966-09-29
81	1	KRISTIANSTAD	von Bergska gården	stadsgård	troligen 1794	1981-06-22
82	1	KRISTIANSTAD	Österbergska gården	stadsgård	etappvis tidigt 1800-tal	1967-01-16
83	1	KRISTIANSTAD	Österslövs gamla prästgård	prästgård	1700-talets första hälft	1981-06-22
84	1	KÄVLINGE	Gamlegården	lantgård	1796	1974-12-20
85	1	LANDSKRONA	Fortifikationshuset	Bostad (militär)	1757	1963-12-18
86	1	LANDSKRONA	Gamla Kasern	Kasern	1751, 1874, 1878	2000-03-13
87	1	LANDSKRONA	Haljarps mölla	stubbamölla	1784	1964-10-09
88	1	LANDSKRONA	Nämndemansgården	lantgård	1790-tal	1976-06-08
89	1	LANDSKRONA	Tranckellska huset	Bostad	1890-94	1975-11-12
90	1	LOMMA	Alnarp	sätesgård	1658, 1862 och framåt	1994-07-06
91	1	LOMMA	Borgeby slott	slott/herresäte	1400-1800-tal, etappvis	1996-12-09
92	1	LUND	Banvaktarstugan i Hästad	banvaktarstuga	1857	2002-11-26
93	1	LUND	Bruniushuset	Bostad	1840-48 + 1871	940412&970908
94	1	LUND	Ekska huset	handelsgård	ca 1827	1974-07-26
95	1	LUND	Flyinge kungsgård	kungsgård med stuteri	1793 och framåt	1993-12-10
96	1	LUND	Fru Görvels hus	Bostad	1570-talet	1994-11-08

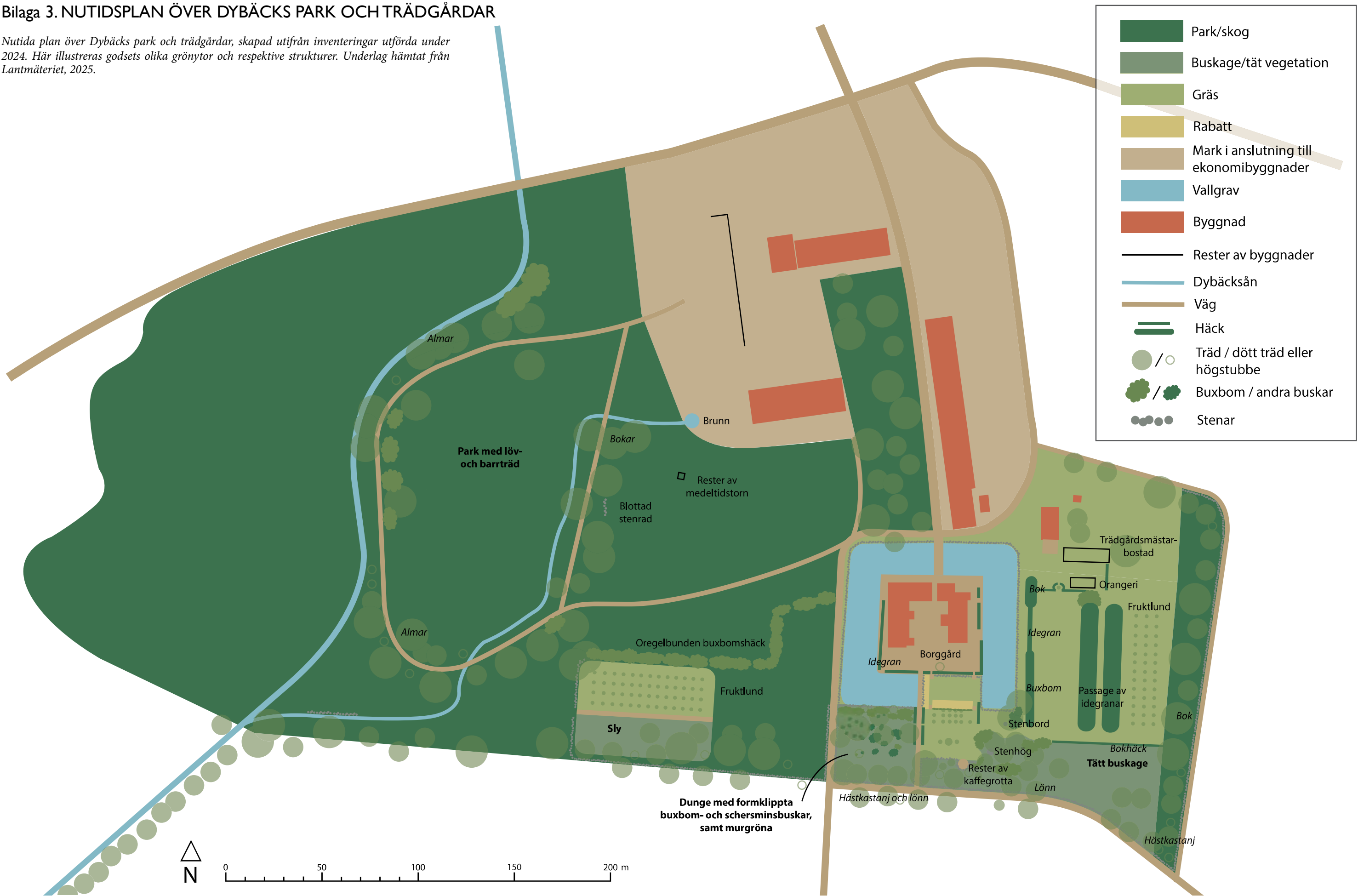
	A	B	C	D	E	F
97	1	LUND	Glädjen 15	Bostad o handel	1740-tal och ca 1804	1978-02-14
98	1	LUND	Kanikresidenset	Bostad	1200-talet	1969-06-03
99	1	LUND	Karl XII huset	Bostad	1500-talets slut	1974-07-26
100	1	LUND	Kjederquistska gården	handelsgård	1794-1813	1979-04-03
101	1	LUND	Krognoshuset	Bostad	troligen 1300-tal	1974-07-26
102	1	LUND	kv Hyphoff: Anatomen	institution	1897	1993-12-21
103	1	LUND	kv Hyphoff: Histologen	institution	1893	1993-12-21
104	1	LUND	kv Hyphoff: Klassiska inst	institution	1886	1993-12-21
105	1	LUND	Liljewalchska huset	köpmansgård	sent 1700-tal	1974-07-26
106		LUND	Liljewalchska: gårdsbebyggelsen	köpmansgård	1857 och 1884	1995-02-13
107	1	LUND	Observatoriet	universitetsinstitution	1865-1913	
108	1	LUND	Rådhuset	stadshus	1837	1974-07-26
109	1	LUND	Skånska Hypoteksföreningen	Bank	1918	1993-12-14
110	1	LUND	Sankt Peter 39	handelsgård	1790 & 1794	1995-02-13
111	1	LUND	Staket	Bostad	1570-tal	640109 & 941108
112	1	LUND	Tegnér museet	Bostad	1760-talet	2001-02-02
113	1	LUND	Universitetsbiblioteket	bibliotek	1907	1994-07-07
114	1	LUND	Westmans villa	bostad och arkitektkontor	1939	1994-06-14
115	1	LUND	Wickmanska gården	handelsgård	mellan 1788 o 1853	1964-01-09
116	1	LUND	Zettersvallska villan	bostad och arkitektkontor	1871	1976-03-29
117	1	LUND	Östervångsskolan	Skola	1871	1997-02-17
118	1	MALMÖ	Bensinstationen Mariedalsvägen 49	Bensinstation	1954	2015-03-05
119	1	MALMÖ	Centralposthuset	centralpostkontor	1906	1998-02-10
120	1	MALMÖ	Centralstationen	Station	1872	2001-01-01
121	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostads- och affärshus	1898	1997-06-09
122	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostads-och affärshus	1882	1997-06-09
123	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostads- och affärshus	före 1857+ 1871	1997-06-09
124	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostads- och affärshus	1800-talets första hälft och sent 1800-tal	1997-06-09
125	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostadshus	1794	1997-06-09
126	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostads- och affärshus	1817 och mitten av 1800-talet	1997-06-09
127	1	MALMÖ	Djäknegatshusen	bostads- och affärshus	1848, ombyggt 1886, 1893	1997-06-09
128	1	MALMÖ	Flensburgska gården	handelsgård	1595 + 1876	1968-09-11
129	1	MALMÖ	Hedmanska gården	handelsgård	1597-1894 (5 hus)	1993-11-09
130	1	MALMÖ	Hippodromeatern	Teater	1898-1900	1993-12-14
131	1	MALMÖ	Hovrätten	hovrätt	1917	1994-07-05
132	1	MALMÖ	Jörgen Kocks hus	handelsgård	1525	1993-12-14
133	1	MALMÖ	Kommendanthuset	Tyghus	1787-1794	1993-11-09
134	1	MALMÖ	Kompanihuset	kompanihus	troligen ca 1530	1999-10-07
135	1	MALMÖ	Ribersborgs kallbadhus	Badhus	1867, flyttat till nuvarande plats 1898	1995-08-14
136	1	MALMÖ	Riksbankshuset	Bank	1888	1995-04-03
137	1	MALMÖ	Rosenvingeska, Beijerska husen	Bostad+versamhetslokaler	1534, 1561, 1873	1993-12-14
138	1	MALMÖ	Sjöbergska huset	bostad o fabriksverksamhet	1893/94, 1860-1911	1987-02-10
139	1	MALMÖ	Slottsmöllan	holländare med bostadshus	1851	1993-11-09
140	1	MALMÖ	Stadsteatern	Teater	1944	1994-12-13
141	1	OSBY	Ullspinneriet i Strömsborg	ullspinneri	1837	2003-05-14
142	1	OSBY	Korgfabriken i Lönsboda	Korgfabrik	1920	2009-07-09
143	1	SIMRISHAMN	Bergengrenska gården	borgargård	1818	1965-01-27
144	1	SIMRISHAMN	Fischerska gården	köpmansgård	nuvarande utseende ca 1840	1981-06-22
145	1	SIMRISHAMN	Gyllebo slott	slott/herresäte	1818 (nuvarande slott)	1981-06-22
146	1	SIMRISHAMN	Hafreborg	sädesmagasin	1848	1965-10-13
147	1	SIMRISHAMN	Hammenhögs tingshus	tingshus	1881	1985-12-09

	A	B	C	D	E	F
148	1	SIMRISHAMN	Magasinet i Kv Ålen	magasinsbyggnad	1749	1976-06-08
149	1	SIMRISHAMN	Tjörnedalagården	lantgård	1800-tal (nuvarande utseende)	1965-10-13
150	1	SJÖBO	Kumlatofta 5:12	lantgård	troligen tidigt 1800-tal	1993-12-14
151	1	SJÖBO	Sövdeborg	slott/herresäte	1597 och 1640-tal	1984-10-19
152	1	SJÖBO	Övedskloster	slott/herresäte	1770-talet	1982-01-19
153	1	SKURUP	Svaneholms slott	slott/herresäte	1530-tal	1968-05-20
154	1	SVALÖV	Källs Nöbbelövs Prästgård	prästgård	1806	1994-09-27
155	1	SVALÖV	Villa Pettersson	Villa	1937	2004-07-02
156	1	SVEDALA	Skaberjöskolan	Skola	1942	1998-10-22
157	1	TOMELILLA	Agusastugan	skogstorp	tidigt 1800-tal	1963-12-18
158	1	TOMELILLA	Bollerups borg	Borg	senmedeltid	1964-09-30
159	1	TOMELILLA	Bondrumsgården	lantgård	1767 + 1826-28	1963-12-18
160	1	TOMELILLA	Glimmebodagården	lantgård	sent 1700-tal	1994-05-02
161	1	TOMELILLA	Sillaröds skvaltkvarn	skvaltkvarn	1800-tal	2016-09-07
162	1	TOMELILLA	Tomelilla byagård	lantgård	Första hälften av 1800-talet	1971-08-13
163	1	TOMELILLA	Tunbyholms slott	slott/herresäte	1600-talets första hälft	1980-03-10
164	1	TOMELILLA	Övraby väderkvarn	holländaremölla	1887	1976-05-10
165	1	TRELLEBORG	Jordberga slott	slott/herresäte	1650	1979-06-05
166	1	TRELLEBORG	Klörups häradshäkte	häradshäkte	1809	1964-09-16
167	1	TRELLEBORG	Skegrie	Jordholländare	Mölla 1895 övrigt 1860	1998-09-10
168	1	TRELLEBORG	Trelleborgs kassunfyr	fyr	1930	2013-11-15
169	1	VELLINGE	Andreas Lundbergagården	skepparegård	1600- och 1700-talet	1971-07-20
170	1	VELLINGE	Bröddarps väderkvarn	stubbamölla	1840	1975-05-16
171	1	VELLINGE	Falsterbo fyr	Fyr	1796	1993-08-17
172	1	VELLINGE	Häslövs stubbamölla	stubbamölla	1758	1970-04-15
173	1	VELLINGE	Skanörs mölla	stubbamölla	kring 1700	1975-05-16
174	1	VELLINGE	Skanörs rådhus	Rådhus	1778	1969-12-04
175	1	YSTAD	Apotekshusen	handelsgård	ca 1600 och ca 1700	1968-01-26
176	1	YSTAD	Bjersjöholms gamla slott	Slott	1500-tal	1986-10-14
177	1	YSTAD	Brahehuset	handelsgård	senmedeltid	1968-01-26
178	1	YSTAD	Fängelset Hvita Briggen	fängelse	1878	1989-10-10
179	1	YSTAD	Hans Raffins gård	handelsgård	1500-talet	1968-01-26
180	1	YSTAD	Gamla Rådhuset	Rådhus	1572, ombyggt 1838–40	1968-01-26
181	1	YSTAD	Gråbrödraklostret	Kloster	1267	1996-12-09
182	1	YSTAD	Latinskolan	Skola	ca 1500	1968-01-26
183	1	YSTAD	Per Hälsas gård	handelsgård	1600-talets slut	1968-01-26
184	1	YSTAD	Pilgrändshuset	handelsgård	1400-talet och 1520	1967-01-16
185	1	YSTAD	Ruuthsbo gods	slott/herresäte	?, 1869 & 1880-tal	1978-05-09
186	1	YSTAD	Svenstorps mölla	vattenmölla	1853	2005-07-14
187	1	YSTAD	Ystads station	Station	1866	2001-01-01
188	1	YSTAD	Ystads teater	Teater	1894	1994-01-25
189	1	YSTAD	Ystads Tingshus	häradsrätt	1902	1994-06-09
190	1	YSTAD	Ystads övre fyr	fyr	1865	2013-10-07
191	1	YSTAD	Örumshuset	husmanshus	troligen strax efter 1806	1964-10-09
192	1	ÄNGELHOLM	Ausås prästgård	prästgård	ca 1770	1968-09-11
193	1	ÄNGELHOLM	Össjö herrgård	slott/herresäte	1815, flyglar 1766-70	1977-10-03
194	1	ÖRKELLJUNGA	Ingeborrarpsgården	Gård	1800-talets mitt, lite 1700-tal	810602&811222
195	1	Ö GÖINGE	Ballingstorp	lantgård	1700-tal, lite sent 1600	1964-09-16 + 2002-12-19
196	1	Ö GÖINGE	Sporrakulla gård	lantgård	1700-talets första hälft	1974-12-16
197	1	Ö GÖINGE	Vanås slott	Slott/herresäte	1400/1500-tal	1980-03-10
198						

(Länsstyrelsen 2020)

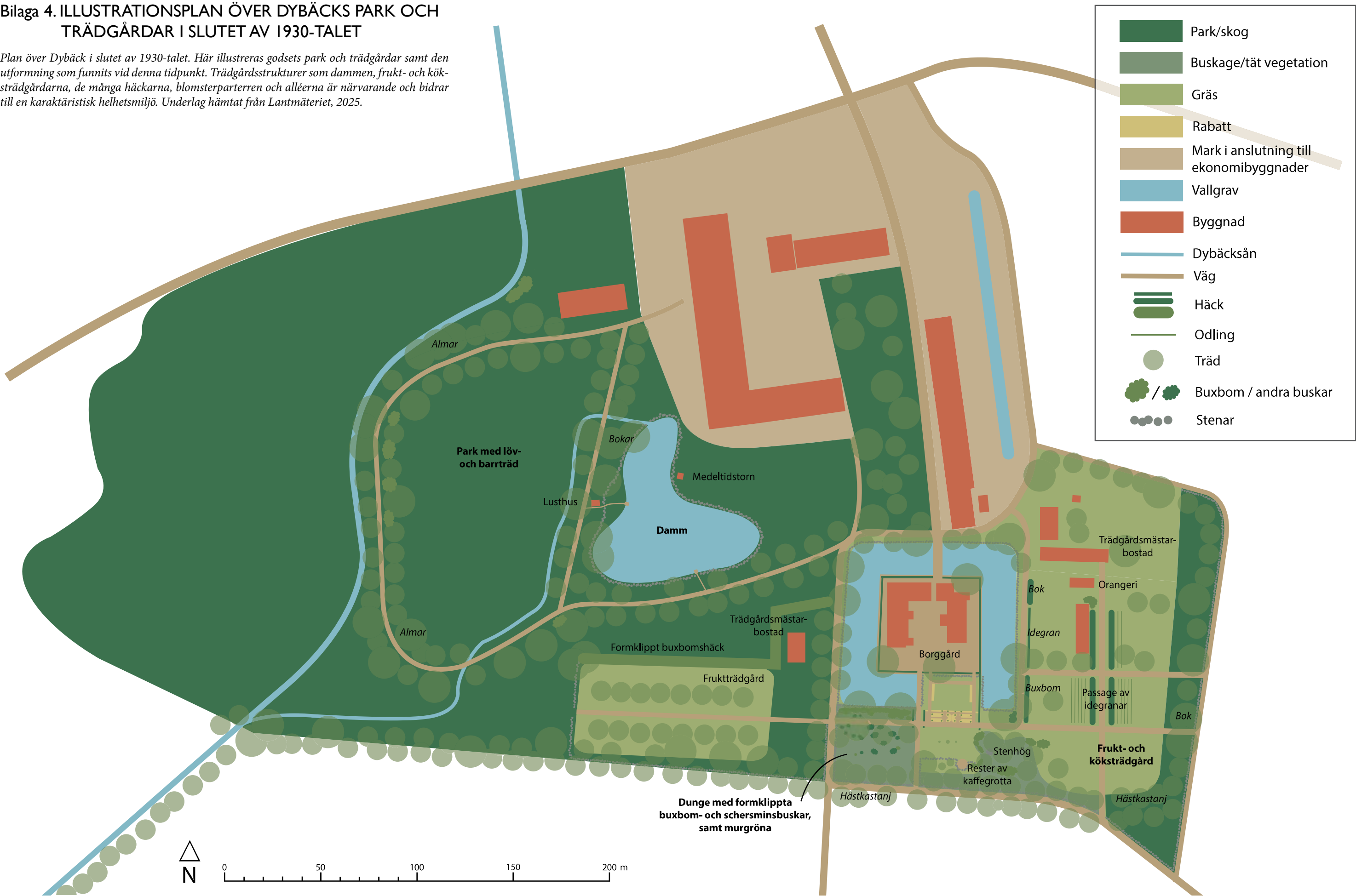
Bilaga 3. NUTIDSPLAN ÖVER DYBÄCKS PARK OCH TRÄDGÅRDAR

Nutida plan över Dybäcks park och trädgårdar, skapad utifrån inventeringar utförda under 2024. Här illustreras godsets olika grönytor och respektive strukturer. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Bilaga 4. ILLUSTRATIONSPLAN ÖVER DYBÄCKS PARK OCH TRÄDGÅRDAR I SLUTET AV 1930-TALET

Plan över Dybäck i slutet av 1930-talet. Här illustreras godsets park och trädgårdar samt den utformning som funnits vid denna tidpunkt. Trädgårdsstrukturer som dammen, frukt- och köksträdgårdarna, de många häckarna, blomsterparterren och alléerna är närvarande och bidrar till en karaktäristisk helhetsmiljö. Underlag hämtat från Lantmäteriet, 2025.

Bilaga 5. LISTA ÖVER INVENTERADE VÄXTER PÅ DYBÄCK

VÄXTER I DYBÄCKS PARK OCH TRÄDGÅRDAR		
Träd		
<i>Svenskt namn</i>	<i>Vetenskapligt namn</i>	<i>Engelskt namn</i>
lönns	<i>Acer sp.</i>	maple
hästkastanj	<i>Aesculus hippocastanum</i>	horse chestnut
benved	<i>Euonymus sp.</i>	spindle tree
bok	<i>Fagus sylvatica</i>	beech
magnolia	<i>Magnolia spp.</i>	magnolia
äpple	<i>Malus spp.</i>	apple
plommon	<i>Prunus domestica</i>	plum
körsbär	<i>Prunus spp.</i>	cherry
fläder	<i>Sambucus nigra</i>	elder
syren	<i>Syringa spp.</i>	lilac
idegran	<i>Taxus baccata</i>	jew
lind	<i>Tilia sp.</i>	linden
alm	<i>Ulmus sp.</i>	elm
Buskar		
<i>Svenskt namn</i>	<i>Vetenskapligt namn</i>	<i>Engelskt namn</i>
buxbom	<i>Buxus sp.</i>	boxwood
ölandstok	<i>Dasiphora fruticosa</i>	golden hardhack
bok	<i>Fagus sylvatica</i>	beech
gillenia	<i>Gillenia sp.</i>	gillenia
mahonia	<i>Mahonia sp.</i>	holly
schersmin	<i>Philadelphus sp.</i>	mock orange
lagerhägg	<i>Prunus laurocerasus</i>	laurel
rododendron	<i>Rhododendron spp.</i>	rhododendron
krusbär	<i>Ribes sp.</i>	gooseberry
ros	<i>Rosa spp.</i>	rose
björnbär	<i>Rubus sp.</i>	bramble
snöbär	<i>Symphoricarpos sp.</i>	corpse berry
idegran	<i>Taxus baccata</i>	yew
irländsk idegran	<i>Taxus baccata</i> 'Fastigiata'	Irish yew
Perenner		
<i>Svenskt namn</i>	<i>Vetenskapligt namn</i>	<i>Engelskt namn</i>
daggkåpa	<i>Alchemilla mollis</i>	lady's mantle
ormbunke	<i>Dryopteris spp.</i>	fern
smultron	<i>Fragaria vesca</i>	wild strawberry
murglöna	<i>Hedera sp.</i>	ivy
daglilja	<i>Hemerocallis spp.</i>	daylily
lavendel	<i>Lavandula angustifolia</i>	lavender
praktlysing	<i>Lysimachia punctata</i>	dotted loosestrife
förgätmigej	<i>Mysosotis scorpioides</i>	forgetmenot
pion	<i>Paeonia spp.</i>	peony
smörboll	<i>Trollius sp.</i>	globeflower
Ännueller		
<i>Svenskt namn</i>	<i>Vetenskapligt namn</i>	<i>Engelskt namn</i>
gurkört	<i>Borago officinalis</i>	borage
humle	<i>Humulus lupulus</i>	hop
krasse	<i>Tropaeolum sp.</i>	cress
Lökar och knölar		
<i>Svenskt namn</i>	<i>Vetenskapligt namn</i>	<i>Engelskt namn</i>
ramslök	<i>Allium ursinum</i>	wood garlic
snödroppe	<i>Galanthus sp.</i>	snowdrop
funkia	<i>Hosta spp.</i>	hosta

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

